

AFSTUDEERONDERZOEK HUIS TEN HOVE TE GRATHEM

BOUWHISTORISCHE VERKENNING, VERDIEPINGEN EN VERBREIDING

DANIEL DIDDEN SEPTEMBER 2023

Objectinformatie

Adres: Pollaertshof 21, 6096BM Grathem

Rijksmonumentennummer 17207

Omschrijving: Huis ten Hove. Op gedeeltelijk omgracht terrein gelegen complex, XVII A, bestaande uit een haakvormig hoofdgedeelte, toegankelijk via een iets lagere poortaanbouw met daar tegenaan een nog lager gedeelte, waarvan het tentdak wordt bekroond door een duiventil. Van de hoofdvleugel heeft het ene gedeelte een schilddak terwijl het dak van het andere gedeelte eindigt tegen een gezwenkte gevel. De daklijst rust op een Maaslands consolefries, XVII A. De meeste vensters hebben hardstenen omramingen met segmentbogen, XVIII. Van de oorspronkelijke geblokte tussendorpelkozijnen zijn enkele dichtgemetseld bewaard evenals de tweelichtvensters boven de poort. Op het dak van de poortvleugel een dakruitertje.

Oorspronkelijke functie: Kasteel en buitenplaats

Huidig gebruik: particulier woonhuis

Kadastrale gemeente: Grathem

Kadastrale sectie en nummer: GTM00-D-1092

Foto Huis ten Hove door auteur, omstreeks 2005.

Voorwoord

Halverwege het eerste jaar van de Post-HBO-opleiding Bouwhistorie en Restauratie aan Hogeschool Utrecht werd aandacht gevraagd voor het tijdig selecteren van een afstudeerobject in het laatste leerjaar. Met deze vraag in het achterhoofd stonden voor mij twee zaken buiten kijf: het afstudeerobject moest een waardige afsluiter van de interessante studietijd zijn én een katalysator van een verdere toekomst toegewijd aan het behoud van historisch gebouwd Nederland. Tijdens mijn jeugd in Limburg heb ik mij vaak verwonderd over de grote hoeveelheid bijzondere "pareltjes" in het Limburgse land en de relatief grote onbekendheid in de rest van Nederland hiervan.

Ik was een jaar of 25 en had net een digitale spiegelreflexcamera gekocht en ging met mijn vader op excursie in de buurt om eens wat proefkiekjes te maken. Vanuit Thorn reden we een rondje en hebben ook het altijd fotogenieke Groot Buggenum in Grathem bezocht totdat in de verte een voor ons onbekend landhuis opdook: Huis Ten Hove.

Enmaal aangekomen in de buurt van het kasteel brak de zon door en was in de verte door de bomen een bijzonder mystiek beeld zichtbaar dat mij sindsdien altijd geïntrigeerd heeft: een prachtig patina, een opstapeling van zichtbare historie welke niet is weggesmeerd maar juist gekoesterd zoals hij is en daarmee de rijke geschiedenis tonend aan de wereld.

De foto die ik gemaakt heb is bewaard gebleven en is voor mij de reden geweest spontaan langs te wandelen om te zien of ik een eigenaar/eigenaresse zou kunnen treffen om mijn onderzoeksvraag bij neer te kunnen leggen. Ik trof de huidige eigenaren, familie Van der Feltz en de rest is geschiedenis: met het uitspreken van hartelijke dank voor de gastvrijheid, het geschonken vertrouwen in het privé domein, de tijd die het onderzoek ter plekke heeft gekost en het beschikbaar stellen van het beschikbare privéarchief van het woonhuis heeft dit onderzoek gestalte kunnen krijgen.

Het gehele afstudeeronderzoek bestaat uit een Bouwhistorische verkenning en een tweetal aanvullende onderzoeken onder de motiverende en bezielende supervisie van Leo Wevers die ik eveneens veel dank verschuldigd ben. Het onderzoek is gebleken een "levend document" te zijn en ook na de afronding van de studie blijven de onderzoeksvragen intrigeren en wordt ook actief meer onderzoek verricht: medio september gaat dendrochronologisch onderzoek plaatsvinden naar aanleiding van deze studie.

Inzicht in de ontwikkeling van bouwdeel B geeft de gelegenheid deze exacter te gaan dateren waarmee de aangetroffen wapensteen (gedateerd 1609) en het getal 1581 (*een niet-onderbouwd "mythisch" rondzwervend jaartal waarmee het ontstaan van dit bouwdeel zou worden gedateerd*) getoetst kunnen worden en "in de tijd" geplaatst kunnen worden.

Dit mysterie kunnen oplossen zou een waardig einde van de bijzondere leuke, sociale en leerzame tijd van de opleiding zijn en een significante bijdrage leveren in het ontrafelen van de geschiedenis van dit bijzondere pand.

Daniel Didden, september 2023

Inhoudsopgave

Objectinformatie	2
Voorwoord	3
1. IN- EN AANLEIDING	6
2. BESCHRIJVING BOUWDELEN	7
Context van het ensemble	7
Bouwdeel A	8
Bouwdeel B	17
Bouwdelen C, D en E	34
3. OVERZICHT VAN DE BOUWFASES	47
4. BESCHRIJVING MONUMENTALE WAARDEN	54
Externe waardestelling	54
Interne waardestelling	55
Aanbevelingen nader onderzoek bouwhistorische verkenning	60
5. DEELONTLEDING FRAGMENT GEVELS BOUWDELEN A EN B EN AANZET ONDERZOEK ONTWIKKELING VAN BAKSTEENFORMATEN IN LIMBURG	61
Vergelijking baksteenformaten in Limburg 1300-1900 met Nijmegen en “Holland”	66

Aanbevolen vervolgonderzoeken baksteenformaten	72
6. DEELONTLEDING KAPPEN BOUWDELEN A EN B	73
Nieuw inzicht in bouwfaserings en gewenste vervolgonderzoeken	99
Aanbevolen vervolgonderzoeken kappen A en B	100
7. LITERATUURLIJST	128
8. BIJLAGEN	129
Archiefonderzoek	129
Baksteenformaten	146
Impressies bouwfases	147
Muurankers	154
Onderzoek stijlelementen	155
Kadastrale kaart	157
Redengevende omschrijving	158
Bewonersgeschiedenis en interessante wetenswaardigheden	159

1. In- en aanleiding

Aanleiding en doel

Het afstuderen van de Post-HBO-opleiding Bouwhistorie en Restauratie verlangt een bouwhistorische verkenning en verdiepende en/of verbredende aanvullende onderzoeken van een door de student zelf voorgedragen (*en door de opleiding geaccordeerd*) onderzoekspand. Het doel van deze opdracht is zelfstandig het pand te onderzoeken (*sporen in het pand, referentieonderzoek en bescheiden archiefonderzoek*) en deze te vertalen in dateringen van elementen en hiermee een bouwfasering te kunnen verbeelden. Deze bouwfasering kan ook gekoppeld worden aan een gebruiksgeschiedenis waardoor deze abstracte datering ineens beleefbaarder en verklaarbaarder wordt. Deze bouwfasering biedt dan het heldere overzicht waarop de monumentaliteit van alle onderdelen samengevat kan worden en ten opzichte van elkaar gewogen kan worden in een vorm van een waardestelling. Deze waardestelling biedt naast definitie van “essentieel voor behoud van de samenhang en monumentaliteit als geheel” ook ruimte voor *verbetering* van de beleving van de monumentaliteit en geeft daarnaast een denkrichting voor veranderingen ten gevolge van eventuele toekomstige aanpassingen van het complex. De verdiepende en/of verbredende studies kunnen uitgebreider in gaan op in de verkenning opgesomde “aanbevelingen voor nader onderzoek” of in samenspraak met de begeleidende docent worden gekozen. Er is vooraf gekozen alleen het adellijk huis te analyseren: de voorhoeve is ter context wel meegenomen maar niet expliciet beschouwd.

De uitvoering

Gedurende het jaar hebben op individuele basis een aantal bezoeken plaatsgevonden en is door de eigenaar alle ruimte geboden het pand te bestuderen. Tijdens de bezoeken heeft archiefonderzoek plaatsgevonden naar eerder beschreven bronnen en tekeningen/bronnen uit het archief (*de volledige inhoud van het archief van RCE in Amersfoort was al door de eigenaar opgevraagd en gedigitaliseerd aangeleverd*). Het onderzoek kent een niet-destructief karakter maar

toch is een goede algemene indruk ontstaan. De grootschalige restauratie in de jaren 1963-1965 is gedeeltelijk goed gedocumenteerd en verifieerbaar, er heeft echter geen bouwhistorisch onderzoek plaatsgevonden voorafgaand of tijdens aan de restauratie waardoor bouwsporen die tijdens de restauratie in het zicht waren of zijn gekomen niet zijn gedocumenteerd. De verkenning bevat de volgende elementen:

- beschrijving en datering van beeldbepalende/structurerende elementen van het complex
- overzicht van de verschillende bouwfasen in het complex
- een koppeling van bouwfasen aan gebruiksgeschiedenis, waar mogelijk
- een onderbouwde waardestelling

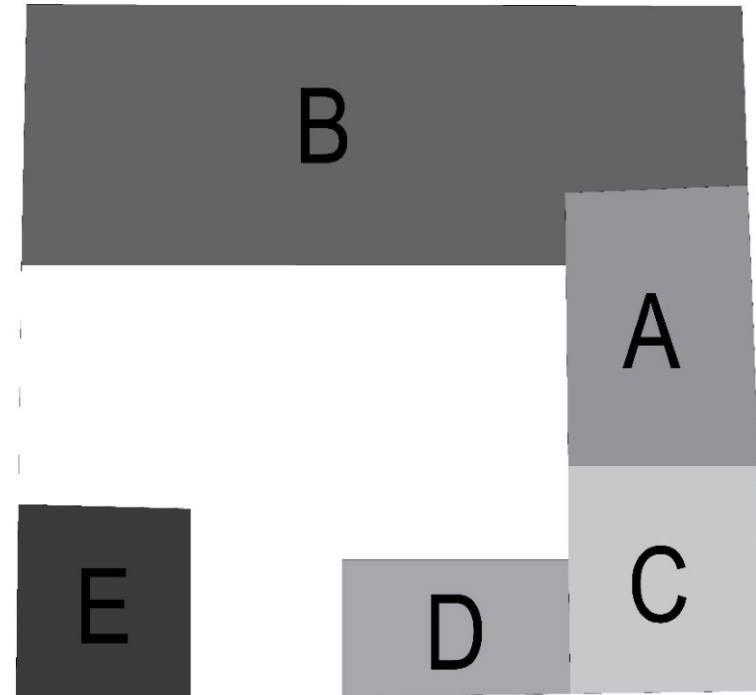
Het resultaat

Deze beschrijving is opgesteld aan de hand van de visuele waarnemingen ter plaatse, op basis van informatie die uit globale opmeting van het pand komt, bestudering van het archief van RCE, een bescheiden historisch onderzoek naar de (*historische*) context van het pand, literatuuronderzoek en een bescheiden referentieonderzoek naar vergelijkbare panden. De intentie van de opdracht als geheel is tot een onderbouwde theorie over ontstaansgeschiedenis en bouwfaseringen te komen door het bestuderen van het zichtbare en het begrijpelijk omschrijven en onderbouwd dateren hiervan. De verdiepende en het verbredende onderzoek helpen bij de onderbouwing en dragen bij aan referentieonderzoeken voor de bouwhistorische praktijk als geheel en de uitkomsten hiervan zijn onderdeel van dit totaaldocument geworden.

2. Beschrijving bouwdelen

Context van het ensemble

Huis Ten Hove ligt ten zuiden van het dorp Grathem in Midden-Limburg. In de directe nabijheid van Ten Hove ligt huis Groot-Buggenum, oorspronkelijk Huis Meersen genaamd. Het gebied heeft een bijzondere oorsprong: gelegen in het Land van Thorn en horig aan de Heren (*vanaf 1425 Graven*) van Horn is het een enclave van het vorstendom Thorn geweest. Tijdens de overheersing door het Habsburgse vorstendom van 1715-1795 (*uitgezonderd 1790*) was het gebied rondom Grathem onderdeel van de Oostenrijkse Nederlanden waarna het net als in de rest van Nederland in de Franse tijd onderdeel van het Franse Rijk geweest. Huis Ten Hove bestaat in de huidige situatie uit een tweetal samengestelde complexen: een adellijk huis en een voorburcht. De Ferraris-kaart geeft een helder inzicht in de oorspronkelijke opzet van het complex en de rondom gelegen natuurlijke structuren. Ten Hove was een omgracht adellijk huis gelegen naast de Uffelse Beek die de gracht van water voorzag. In de directe nabijheid landerijen met verschillende functies en een ogenschijnlijk royaal grondgebied dat wordt toegeschreven aan het huis. De voorhof bestaat uit een samenstelling van een aantal verschillende volumes rondom een binnenhof, te bereiken vanuit een poortgebouw aan de oostzijde. Het adellijk huis bestaat uit een hoofd vleugel in L-vorm aan de zuid- en westzijde, een wat lager aangebouwd volume aan de noordwestzijde, een poortgebouw aan de noordzijde en een duiventil in de noordoosthoek. Het geheel is omsloten door muren en/of hekken en huidig gedeeltelijk (*aan de zuidzijde*) omgracht. De volumes rond het voorhof bestaan uit één- en tweelaagse bouwdelen onder zadeldaken (dwarse huizen), incidenteel afgewolfd. Het adellijk huis bestaat in hoofdzaak uit twee bouwlagen (gedeeltelijk onderkelderd) en voorzien van een zadeldaken, al dan niet afgewolfd. Het kleine volume in de noordoosthoek (*“duiventil”*) is een eenlaags volume met een tentdak en het poortgebouw bestaat uit een tweelaags volume onder een zadeldak (aan oostelijke zijde afgewolfd).

Opdeling van adellijk huis in verschillende bouwdelen. Kaart is noordgericht.

Bouwdeel A

Het zichtbare exterieurgedeelte van bouwdeel A bestaat uit een opbouw van mergelblokken (ongeveer 1m dik in totaal) en bevindt zich aan de westzijde van het complex. De mergelblokken hebben verschillende stadia van verwerking wat duidt op herhaaldelijk herstel. De onderzijde van het muurdeel is voorzien van een gemetselde ingeboette plint van bakstenen, daarboven een tamelijk verweerde licht uitstekende laag van ongeveer 80cm hoog, daarboven een vrij regelmatig vlak. Enkele vensters zijn ingepast met mergelblokken- en lateien, in de rechterbovenhoek is een inboeting met metselwerk te zien met hetzelfde formaat bakstenen als in bouwdeel B. De mergelblokken zijn (uitgezonderd bij restauratie/aanpassing van vensters ingebrachte blokken) bewerkt met een scherp voorwerp teneinde een goed hechtvlak voor stucwerk te krijgen waarmee de verschillende bouwfasen verbloemd konden worden. Zowel links als rechts is te zien dat het verband de hoek om gaat wat het begin en einde van dit bouwdeel markeert. Hoewel op stilistische gronden niet te dateren kan in elk geval aangenomen worden dat dit bouwdeel door zijn gedeeltelijke inpakking door de architectuur van bouwdeel B het meest oorspronkelijk is.

A.-1.1

Deze ruimte is een ribloze getoogde kelder in noord-zuidrichting van mergel met enkele openingen. De kelder ligt halfverdiept ten opzichte van het binnenterrein en is voorzien van een vloer met hedendaagse bakstenen in mortel. Aan het gewelf zijn nog enkele ophanghaken zichtbaar en in de huidige vorm is de ruimte voorzien van rekken ten behoeve van het bewaren van wijn. Vanuit deze kelder ruimte is een sparing geïmproviseerd aan de zuidzijde om onder de kruipruimtes onder bouwdeel B te kunnen komen. Aan de noordzijde is een doorgang naar A.-1.2 voorzien. Er zijn geen aanleidingen zichtbaar die tot een secundair ingebrachte kelder zouden leiden.

A.-1.2

Deze ruimte is een ribloze getoogde kelder met kruin in oost-westrichting in mergel met enkele openingen. De kelder ligt halfverdiept ten opzichte van het binnenterrein en is voorzien van een vloer met machinaal gefabriceerde bakstenen in mortel. In

de wanden van de kelder zijn enkele vierkante sparingen zichtbaar (*in alle richtingen*), onduidelijk is waar deze voor hebben gediend. De daglichtopeningen in deze kelder zijn secundair ingebracht tijdens de restauratie. Er zijn ook hier geen aanleidingen zichtbaar die tot een secundair ingebrachte kelder zouden leiden.

A.0.1-A.0.2

Ruimte A.0.1 is een verkeersruimte die leidt naar A.0.2 en A.0.3. A.0.2 is huidig in gebruik als toilet (*voorheen dubbel toilet*) en beide ruimtes hebben een hedendaagse afwerking. De tussenwand tussen A.0.1/A.0.2 en A.0.3 is een niet-dragende scheidingswand. Plafond-, vloer en wandafwerking zijn hedendaags, inclusief de omtimmeringen van koven.

A.0.3

Deze ruimte is huidig (*en historisch*) in gebruik als keuken. Opmerkelijk aan de structuur is het lage plafond (*huidig in beton*) dat getuige de muurankers ook in vroeger tijden zo laag is geweest. Het meest opvallende element in de ruimte is het restant van een schouw. Een tweetal schoorstenen in roodbruine steen (een schilferende grijsrode zandsteen). De houten rookvang erboven is een reconstructie van een mogelijk oorspronkelijke 17de eeuwse rookvang. Een bovenliggend rookkanaal is niet aanwezig, of deze locatie authentiek is kan niet worden vastgesteld, mogelijk is de schouw verplaatst. De schoorstenen van de schouw bestaan uit grote staande rolornamenten op een voet met ster/karrewielmotief. Boven de rolornamenten een ionisch voluut met eierlijst. Hierboven een liggend rolornament afgedekt met weer een ionisch voluut met eierlijst. De zijanten van de schoorstenen zijn voorzien van een rolornament. Het geheel kan in de Renaissance of Maniëristische traditie worden geplaatst en daarmee gedateerd worden tussen 1525 en 1630. Een steen met het wapen van familie Bormans (*in ogenschijnlijk dezelfde steensoort, nu in ruimte E.0.1*) kan onderdeel van een bijpassende rookvang zijn geweest.

A.1.1-A.1.4

Ruimte A.1.2 is een verkeersruimte die ruimtes A.1.1, A.1.3 en A.1.4 ontsluit. A.1.1 is huidig in gebruik als toilet (*voorheen dubbel toilet*) en alle ruimtes hebben een hedendaagse afwerking en stammen uit de periode van de restauratie toen. Achter

deze twee deuren zaten oorspronkelijk twee toiletten. De tussenwanden bestaan uit niet-dragende scheidingswanden. Plafond-, vloer en wandafwerking zijn hedendaags, inclusief de omtimmeringen van koven. Incidenteel zijn (*afgetimmerde*) draagbalken van het plafond zichtbaar.

A.2.1

Ruimte A.2.1 is de zolder van bouwdeel A. Het betreft een beschoten kap met een kromstijlgebint met daarop een nokgebint. Het heeft gordingen als horizontale dragers met daarop sporen. Het hout is handbezaagd en geheel in eiken (uitgezonderd de beschieting in grenen). De constructie sluit naadloos aan op die van bouwdeel B maar de krommers zijn niet gevormd van natuurlijk gekromd hout. Op de overgang tussen bouwdelen A en B is een opmerkelijke draagconstructie die ervoor dat de belasting op de kap van bouwdeel B via de vloerbalken op de buitenwand van bouwdeel A wordt afgedragen. De vloerafwerking bestaat uit hedendaags hout en is tijdens de restauratie ingebracht. In dit bouwdeel bevindt zich een kleine dakkapel die tijdens de restauratie is ingepast.

Fotoreportage bouwsporen bouwdeel A

Overgang tussen oorspronkelijke west- en zuidzijde van de mergelkern. Zichtbaar zijn kopse zijden van de mergelblokken die de hoek om gaan en de bouwnaad markeren tussen bouwfasen I en II.

Aanzicht van de westgevel van Ten Hove waarin de mergelkern zichtbaar is. De oorspronkelijke mergelkern is met een bijl behakt ten behoeve van stucwerk. Latere ingebrachte vensters zijn niet behakt. De plint is later in metselwerk ingewerkt. De muurankers zijn van verschillende bouwfasen (II en III).

Ribloze kelder A.-1.1 in mergel met kruin in noord-zuidrichting. Aan het plafond zijn enkele gesmede ringen aanwezig, De vloer bestaat uit machinaal gefabriceerde straatklinkers.

Ribloze kelder A.-1.2 in mergel met kruin in oost-westelijke richting. In deze kelder zijn enkele vierkante sparingen op dezelfde hoogte aanwezig, onduidelijk is de functie hiervan, dit kunnen mogelijk kaarsnissen zijn geweest. Het venster is ingebracht in bouwfase 7.

De restanten van de schouw kunnen op stilistische kenmerken als Renaissance/Maniëristisch worden getypeerd en zijn daarmee tussen 1525 en 1630 te dateren. De sobere uitvoering neigt naar een vroege datering (mogelijk XVd). De materialisering roept vragen op: het is een bijzonder soort schilferende zandsteen die mogelijk uit de omgeving van Luik of iets ten zuidoosten van deze stad (bron: Hendrik Jan Tolboom, RCE. Aanvullende bronnen zijn benaderd maar op moment van publicatie is daar nog geen reactie van ontvangen)

Dubbele rolornamenten afgedekt met voluten waaronder een eierlijst in grijsrode schilferende zandsteen

Basement met sterrenwiel als centraal motief. De vloerafwerking bestaat uit later ingebrachte plavuizen.

Detail draagconstructie. In deze stijl zijn (zeer uit het lood) duimen aanwezig.

Vanuit bouwdeel C (lagere dak) is het beginpunt van het boerenvechtwerk in de doorgestoken topgevel te zien. De legmortel oogt echter niet (waar zichtbaar) uit de bouwtijd waardoor niet met zekerheid vast te stellen is dat het bovenste gedeelte van deze wand niet opnieuw is opgemetseld ten tijde van de restauratie.

Aanzicht vanuit bouwdeel A richting C. Duidelijk is te zien dat de kap van bouwdeel C lager ingrijpt, de gevelankers zijn lager geplaatst. De korte stukken gording van de kap van bouwdeel A zijn niet verankerd aan de veren van de gevelankers (niet vernageld) waarmee aanpassingen in het muurwerk voor de hand liggen. Het rookkanaal is overtuigend wel van oudere datum.

Overzichtsfoto steunconstructie op overgang tussen bouwdelen A en B geplaatst buiten bouwdeel A.

Overzicht gebint in bouwdeel A. Doordat deze krommers een wat hoekiger voorkomen hadden dan de constructie boven bouwdeel B zou het logisch zijn dat deze bij de aanpassingen van de topgevel en de sporen zou horen. Nadere beschouwing laat echter zien dat gebintstel 9 duidelijk typologische overeenkomsten heeft met gebintstellen 1 t/m 8. Dendrochronologisch onderzoek kan uitsluitsel geven over de bouwfase. Meervoudige kapconstructie, volgens Kappen in Nederland referentie 213 d'Erp te Baarlo. Kromstijlgebint en nokgebint met gordingen ipv flieringen in eiken voorzien. Gedateerd algemeen XVI, in referentie na 1578, type l.b.k+n. Het kromstijlgebint is handbezaagd. Dakbeschoot in naaldhout evenals betimmering dakkapel en versterking sporen rond dakkapel.

Zicht in hal A.0.1/A.0.2. De deuren zijn ingepast tijdens de restauratie in bouwfase VII en herbergden destijds twee individuele toiletten.

Bouwdeel B

Bouwdeel B bestaat uit gemetselde gevels (*voorzien van mergel spekbanden en geblokte omlijstingen van dichtgezette voormalige klooster- en kruisvensters, op de begane grond in de zuidgevel in naamse steen*), vensters voorzien van gestucte kaders (geen overgangen tussen elementen te onderscheiden) met vensters in Empirestijl en het geheel is voorzien van een rijk gedecoreerde gootlijst met consoles. De dakkapellen zijn in hout uitgevoerd en voorzien van een fronton en schuine kap in zink. Op het dak zijn een tweetal dakdoorvoeren aanwezig: aan weerszijden ongeveer 3m uit het snijpunt van schilddak en nok. Het betreft gemetselde schoorstenen met een natuursteen afdekker. De schoorstenen zijn in de kapconstructie opgevangen en zijn gekoppeld aan schouwen in de uiterste oost- en westzijden. Het dak is een langskap die is afgewolfd aan oostelijke en westelijke zijde tot een schilddak. Het dak is gedekt in gesmoorde oude holle pannen. In het dakvlak zijn naast enkele schoorstenen ook een drietal dakkapellen opgenomen. Tijdens de restauratie zijn dakbedekking, schoorstenen en dakkapellen aangepast/vernieuwd. In het muurvlak zijn verschillende soorten gevelankers opgenomen: hoofdzakelijk eenvoudige ankers dubbel gekruld aan de bovenzijde, in de uiterste hoeken enkele uitzonderlijke aan zowel boven- als onderzijde dubbel gekrulde ankers en/of diagonaal gekruiste ankers. De bakstenen gevel is uitgevoerd in schoonmetselwerk in een vrij grof kruisverband, vol en zat gevoegd. De gebruikte stenen zijn rode bakstenen in met een gemiddelde 20-lagenmaat tussen 1290-1340mm, de steenlengten variëren tussen 220-230mm, steendikte 50mm, de voegen zijn uitgevoerd in een grove kalkmortel. Door de verschillende lengtes van de stenen is een zuiver kruisverband niet aanwezig/mogelijk geweest en er zijn geen opvallende afwijkingen zichtbaar die op recente herstellingen (van metsel- of voegwerk) zouden kunnen duiden. Het metselwerk bevat restanten van een laag witsel. De dichtgezette klooster- en kruiskozijnen zijn voorzien van een ander formaat stenen (20-lagenmaat 1560mm, steenlengte tussen 230-250mm, dikte 60mm) welke ook in bouwdelen C, D en E zijn gebruikt. Het voegwerk is lokaal wat aan het verweren doch lijken alleen de voegdelen aangetast door deze verwerking. De gevelopeningen zijn voorzien van gestucte kaders met hardstenen onderdorpels.

De bovendorpel is aan de onderzijde getoogd en bevat een uitstekende sluitsteen in het midden. De kozijnen in dit kader hebben een vast bovenlicht met stolpnaald met onder de geprofileerde tussendorpel een stolpstel. Op detailniveau wijken de vensters wel af van elkaar, maar wel is duidelijk dat de kozijnen van recente datum zijn (20ste eeuws) en enkele ramen ouder overkomen (en niet geheel de toog van de kozijnen volgen). De ingangspartijen zijn voorzien van een gestuct kader met tussenkalf. De bovenlichten zijn uitgevoerd in een grotere ruit op een viertal kleinere getoogde ruitjes. Het bouwdeel is rondom voorzien van een rijk gedecoreerde gootlijst met consoles. Tussen de consoles zijn afwisselend ronde en ruitvormige elementen zichtbaar. Het water in de gootlijst wordt afgevoerd door middel van zinken hemelwaterafvoeren rondom. De bakstenen gevel is nog spaarzaam voorzien van witsel. De gootlijst is in hoofdzaak geschilderd in gebroken wit, het fries tussen de consoles is geschilderd in oud-roze, de sierrozetten tussen de consoles zijn geschilderd in gebroken wit. De mergel- en Naamse-steenaccenten zijn naturel van kleur, op dit moment zijn de gestucte raamkaders geschilderd in een hardsteen-grijs. De kozijnen en ramen zijn beide geschilderd in een vrij harde kleur wit, de deuren zijn geschilderd in een modern grachtengroen. Muurankers zijn zwart geschilderd.

B.-1.1

Ruimte B.-1.1 is een kruipruimte die onder de hal en de salon is gelegen. Bij de restauratie in 1963-1965 is bij herstel van de fundering van dit gedeelte de volledige begane grondvloer vervangen door een betonnen vloer. Deze vloer is opgevangen in de wanden die voor een groot gedeelte van klampmuren in modern metselwerk zijn voorzien. In de uiterste zuidoosthoek is een smalle doorgang te zien naar het nieuwe kleine balkonnetje buiten. Bij de restauratie zijn hier de oorspronkelijke funderingen van een hoektoren aangetroffen waarop het balkon is gebaseerd. De historische fundering lijkt niet meer zichtbaar, het opgaande werk is van nieuw metselwerk en aan de onderzijde afgesmeerd. In de ruimte zijn enkele historische draagwanden (noord-zuid-georiënteerd) nog aanwezig. De ondersteuning van de stookplaatsen is bij de restauratie ook vervangen, doch zijn restanten van de historische structuur nog zichtbaar.

B.-1.2

Ruimte B.-1.2 is een verkeersruimte onder de hoofdtrap en verbindt bouwdeel B met de kelders onder bouwdeel A. In de ruimte is te zien dat de eerdere toegang tot deze verkeersruimte evenwijdig aan de gevel lag, waar nu het onderste bordes van de trap is geplaatst. De historische structuur is gewijzigd met de komst van de royale trappartij.

B.-1.3

Ruimte B.-1.3 is de kelderruimte onder stijkkamer B.0.3. De opzet van deze ruimte is vergelijkbaar met de overige kelderruimtes in dit bouwdeel (betonnen vloerconstructie in het zicht) maar bijzonder aan deze ruimte is het zicht op de zuidelijke eindwand in mergel van bouwphase I.

B.0.1

Ruimte B.0.1 is de huidige salon van Huis Ten Hove. Een voorname, royale ruimte bekroond met een fraaie schouw en een stucplafond met karakter. Op historische foto's is zichtbaar dat de oorspronkelijke lambrisering en blindluiken bij de restauratie zijn verdwenen en een tweetal stukken wandbespanningen zijn ongeveer 25 jaar na de restauratie weer teruggevonden (de ene schildering in betere staat dan de ander). De overige bespanningen ontbreken vooralsnog. Het stucplafond is (gedeeltelijk) vernieuwd tijdens de restauratie, de vloer is volledig vernieuwd naar aanleiding van het funderingsherstel, mogelijk wel met gebruik van de oorspronkelijke tegels. De schouw is het pronkstuk van de ruimte: een erg ondiepe schouw met gestuct bovenstuk met spiegel als een medaillon aan een gestucte strik voorzien van kraallijsten met een zwierige guirlande met fruit- en bloemen als decoratie. De geblokte plafondlijst gaat door over de schouw, De mantel is van zwart natuursteen voorzien van witte vullingen in (ingenomen hoeken, symmetrisch van opzet met een centraal acanthusblad). In de rest van de ruimte ligt een eigentijdse donkere houten vloer. Het centrale plafondelement bestaat uit een aantal cirkels met daarin een luchtige bloemenkrans. De combinatie tussen een wat ingetogen overkomende mantel in combinatie met overdadig gedecoreerd stucwerk maar de bewaard gebleven facturen van dit

stucwerk verraden een overgangsvorm waarin de genoemde combinatie goed voorstelbaar is.

B.0.2

Ruimte B.0.2 is de hal die het binnenhof verbindt met de toegangsbrug over slotgracht en ligt tussen de trap en stijkkamer aan de westzijde en de salon aan de oostzijde. De salon was na de restauratie in 1963-1965 in gebruik als eetkamer en bestaat daarom uit twee oorspronkelijke samengetrokken ruimtes. Volgens het bouwbestek zijn destijds aanzienlijke aanpassingen aan het plafond doorgevoerd (inbrengen van stalen DIN-liggers in het plafond) waardoor geconcludeerd kan worden dat het stucplafond uit de periode van de restauratie stamt. De wandafwerking is hedendaags en de vloerafwerking is ten tijde van de restauratie gereconstrueerd naar een oorspronkelijker beeld. De schouw is ingepast ten tijde van de restauratie en is ingebracht van elders.

B.0.3

Ruimte B.0.3 is de stijkkamer die toegankelijk is vanuit de hal door een eenvoudige paneeldeur met zesvaks glasraam. De schouw is voorzien van een zogenaamde "sleutelhaard": een verkleining van de vuurmond in de vorm van een sleutelgat. De mantel bestaat uit een eenvoudige marmeren mantel zonder veel decoratie en kan uit de bouwtijd zijn. Het bovenstuk bevat boven een spiegel een gestucte bloemenvaas aan een strik in een fijne uitvoering. In de ruimte zijn de wanden rondom voorzien van gestucte vakken waarin gestucte strikken zijn opgenomen. Het stucwerk in de ruimte is hersteld en uitgebreid in de jaren '90 van de vorige eeuw: er zijn nieuwe strikken aangebracht naar aanleiding van oorspronkelijke strikken op de noordelijke wand en naar aanleiding van kleuronderzoek is de historische kleurstelling hersteld. Het plafond is vernieuwd ten tijde van de restauratie en is lager uitgevoerd door inpassing van een stalen DIN-balk. Bij de restauratie in de jaren '90 is ook weer een grote cirkel in stucwerk op het plafond aangebracht.

B.1.1

Ruimte B.1.1 een ruimte die achter de voorname slaapkamer is gelegen. In de huidige situatie zijn wand-, vloer- en plafondaafwerking hedendaags. De oostelijke

wand is voorzien van een “valse wand” t.b.v. het rookkanaal van de schouw in de zaal (B.0.1).

B.1.2

Deze ruimte is huidig in gebruik als slaapkamer en bevat naast een rijk gestucte alkoof een eenvoudig omlijst stucplafond en een gestucte schouw met een gietijzeren omlijsting rond de vuurmond. Het stucwerk is stilistisch te typeren als passend in Louis XVI-stijl, het plafond is echter minder hoekig uitgevoerd en plaatst het geheel in een overgangsfase tussen Louis XV en Louis XVI-stijl.

B.1.3

Deze ruimte is een afgescheiden stuk hal dat mogelijk vroeger als antichambre voor ruimte B.1.2 in gebruik is geweest. De boekenkast is in de jaren 90 van de vorige eeuw gerealiseerd, de overige afwerking is als hedendaags te omschrijven.

B.1.4

Deze ruimte is mogelijk een samenvoeging van twee oorspronkelijke ruimtes met elk hun eigen schouw. Omdat het stucplafond echter doorloopt en oorspronkelijk overkomt is het mogelijk dat deze ruimte vanaf de bouwtijd is voorzien van twee schouwen. De schouwen zijn verschillend van stijl: een strakker exemplaar met uitkomende hoeken tegenover een wegnikkend exemplaar met C-voluten in een klassiekere uitvoering. Gezien de eerder in het pand geziene combinaties is een overgang tussen Louis XV en Louis XVI-stijl voorstelbaar.

B.1.5

Deze ruimte is de halruimte waar de trap aankomt en is hedendaags afgewerkt. In deze ruimte is ten tijde van de restauratie ook een nieuwe trap naar de zolder toegevoegd geïnspireerd op de 18de eeuwse trap (zelfde stijl balusters) echter met eenvoudige hoekbalusters.

B.1.6

Deze ruimte is huidig in gebruik als slaapkamer en bevat naast een schouw met stucwerk in vergelijkbare overgangsstijl (*kroonmotief in combinatie met S-voluten*) een tweetal geschilderde balken in het zicht. De balken zijn behakt en ruw van

structuur. Onduidelijk is of het een enkelvoudige of samengestelde balklaag betreft: tussen de balken is een hedendaags gipsplafond aanwezig en op de bovenliggende zolder is de vloer vervangen en versterkt.

B.2.1

Dit is de zolderruimte (geprojecteerd boven ruimtes B.0.1 en B.0.2) waarin de kap en kapconstructie volledig te aanschouwen zijn. De kapconstructie is samengesteld uit gelijkvormige, gelijk ogende gebinten die (*meestens*) voorzien zijn van meerdere soorten telmerken die wel doorlopen. In het verdiepende onderzoek naar de kapconstructie is dieper ingegaan op deze constructie. Op een aantal bescheiden herstellingen na (*duidelijk herkenbaar door wijze van bezaging en andere houtsoort*) zijn in de sporen en hoekkepers geen opvallende herstellingen zichtbaar. De beschieting van de kap heeft plaatsgevonden tijdens de restauratie, op historische foto's is een onbeschoten kap zichtbaar.

B.2.2

Deze ruimte is niet te bezichtigen omdat deze waarschijnlijk sinds de restauratie onbereikbaar is.

Fotoreportage bouwsporen bouwdeel B

Zuidgevel van blok B waarin de dichtgezette vensters (in naamse steen op begane grond en in mergel op de etage) zichtbaar zijn (volgens (Tolboom, 2017, pp. 200-201) geen ongebruikelijke situatie in de 17de en 18de eeuw in Limburg). Op de etage zijn speklagen in mergel zichtbaar, de vensters op de begane grond lijken niet gekoppeld te zijn geweest door speklagen. De gestucte kaders zijn ogenschijnlijk regelmatig ingepast en zijn voorzien van stolpstellen onder een bovenlicht met stopnaald. De dakkapel is op historische foto's niet aanwezig evenals de dakdoorvoeren op deze locaties en zijn met de restauratie toegevoegd. Het dak is gedekt in gesmoorde oude holle pannen. In de zuidoosthoek is een balkon gebouwd met bergkast tijdens de restauratie bovenop de toen aangetroffen restanten van de fundering van een bescheiden torentje. De muurankers zijn gelijksoortig van model uitgezonderd ankers in de hoeken waar op historische foto's steunbeerachtige constructies te zien zijn.

Aanzicht van de westgevel van blok B. Zichtbaar is de ophoging van blok A, dichtgezette vensters in kamer B.0.3 en de speklagen van mergel. Boven blok A zijn enkele vensters in latere fasen dan de bouwtijd ingebracht: zichtbare inboetinsporen en/of onbehakte mergelomlijstingen zijn aanwezig. De consolelijst volgt de golvingen van de gevel op en kan daarmee of als secundair toegevoegd of in het verleden zeer zwaar gerestaureerd beschouwd worden.

De oorspronkelijke vensters (meest kloosterkozijnen in naamse steen en mergel, incidenteel een kruiskozijn) zijn dichtgezet met een ander formaat baksteen. Het formaat van de baksteen van de dichtzetting komt overeen met het formaat baksteen dat gebruikt is in bouwdelen C, D en E.

De secundair ingebrachte vensters met gestucte lijst in algemeen 18de-eeuwse stijl. Op de begane grond is de negge van de kozijnen veel kleiner dan op de etage: de formele ruimtes op de begane grond hebben aanmerkelijk diepere dagkanten die het licht naar binnen begeleiden en ruimte bieden voor vouwblinden die (in elk geval in de salon) op historische foto's zichtbaar waren. De kozijnen zijn 20ste eeuws van uitvoering en zijn tijdens de restauratie ingebracht.

Oostgevel van blok B waarin naast de dichtgezette vensters, de sporen van de hoekelementen ook duidelijk zichtbaar is dat de consolelijst is uitverdeeld ten weerszijden van de voormalige schoorsteen (op historische foto's zichtbaar en ten zijde van de restauratie verwijderd. De schoorsteen is benodigd geweest sinds de realisatie van de ondiepe schouw in de zaal (B.0.1). Voor het ontstaan van het dakschild was de consolelijst waarschijnlijk sowieso bij de goot van toepassing maar niet vanzelfsprekend ook in de topgevel (komt echter wel voor op schetsen van Jan de Beijer (De Werd, 1980, pp. 172-173). De consolelijst kan daarmee uit de bouwtijd van blok B stammen maar ook goed passen in een 19de-eeuwse traditie van het "aanvullen van het verhaal van de geschiedenis" en de hernieuwde aandacht voor ornamentiek van het dakvlak.

Noordgevel van blok B waarin rechts van de huidige deuropening verspringende dichtgezette vensters te zien zijn. In de huidige situatie zit in dit gebied de 18de eeuwse hoofdtrap maar ook de restanten van een oudere trapconstructie die een interne verbinding legt met de kelder onder blok A.

Overzicht van gebinten in blok B. Naar *Kappen in Nederland* van H. Janse is deze gebintvorm stilistisch te dateren XVIc. De telmerken zijn niet in dezelfde stijl aangebracht maar wel doorlopend uitgevoerd.

Detail van knoop tussen krommer, korbeel en dekbalk waarin zowel gekraste pasmerken (kruisvorm) als met een guts gehakte telmerken aanwezig zijn. Het korbeel is hier voorzien van een aangeschaafde kapel.

Ondersteuningsconstructie voor dakdoorvoeren die tijdens de restauratie zijn gerealiseerd. De oorspronkelijke rookgasafvoeren van de schouwen op de eerste verdieping zijn (uitgezonderd het kanaal tussen B.1.4 en B.1.6) niet meer aanwezig. De historische locatie van kanalen kan in eerste indruk niet meer uit de kapconstructie worden afgeleid.

Detail van knoop tussen krommer, korbeel en debalk waarin alleen gekraste telmerken aanwezig zijn. Het korbeel, de krommer de debalk zijn in de driehoek waar deze elkaar opsluiten rondom voorzien van een aangeschaafde kapel (in kasteel Soelen, kort na 1578, komt dit ook voor, bron: Leo Wevers).

Overzichtsfoto zaal (B.0.1) waarin het stucplafond met ingenomen hoeken waarin rozetten, de tandlijst als overgang tussen wand en plafond en de schouw voorzien van guirlandes en strikken in Lodewijk XVI-stijl goed bij elkaar passen. De linker wandschildering (de rechter is helaas beschadigd in het verleden) sluit met haar uitkomende hoeken hier ook goed bij aan.

De stijl van deze ruimte is niet eenvoudig te duiden: de uitkomende hoeken, het gebruik van strikken en médaillons neigt naar een eind-18de-eeuwse Lodewijk XVI-stijl, de combinatie met de natuurstenen mantel met meer zware S-volutes en rocaille-motieven duidt naar eerdere 18de-eeuwse stijlperiodes. Het is voordehand liggend dat het hier een overgangperiode betreft tussen 1770-1775 (Fock, 2001, p. 305): rococo in combinatie met strakkere neoclassicistische invullingen. De datering komt nagenoeg overeen met de teruggevonden facturen van dit stucwerk die gedateerd zijn in 1779.

De blindluiken zijn door de huidige eigenaar aangebracht in stijl passend bij de huidige vensters. Op de historische foto's van de salon zijn blindluiken in 18de eeuwse stijl passend bij de schouw zichtbaar.

Porte-brisée als toegangsdeur vanuit de hal naar de zaal (naar goed 18^{de}eeuws gebruik de voornaamste ruimte indraaiend, (Fock, 2001, p. 194).

Detail van wrongstuk/hoekbaluster van de trap waarin zowel c-voluten als strakke balusters aanwezig zijn wat in aanvulling op het stucwerk in de zaal duidt op een overgangsfase tussen Louis XV en Louis XVI-stijl en daarmee is te dateren tussen 1770 en 1795.

Overzichtsfoto van de bordestrap. Deze trap verbindt het maaiveld met het niveau van de etage boven de gewelfde kelders van bouwdeel A.

De schouw in de hal is ingebracht ten tijde van de restauratie ten behoeve van verwarming van de toenmalige eetzaal in deze ruimte. Historische foto's laten hier een centraal geplaatste entree deur zien naar de achtergelegen stijkkamer (B.0.3). De vloer- en plafondbewerking zijn historisch geïnspireerd echter ze stammen uit de restauratiefase.

Detailfoto sleutelhaard in stijkkamer. Sleutelhaarden zijn een zuidelijk fenomeen dat in de 18de eeuw toegepast werd waarmee de vuurmond verkleind werd en er daarmee minder brandstof benodigd was. De schouwboezem is eenvoudig van model en geeft het geheel een wat gedrongen indruk maar kan uit de bouw tijd stammen. De cassettes op de muren gevuld met strikken (enkele strikken zijn gereproduceerd) en het hangende boekje, kraallijst rond de spiegel geven aanleiding het geheel in laat-18de eeuwse tijd te dateren in aansluiting bij de zaal en trap.

Overzichtsfoto stijlkamer in noordoostelijke richting. De achterzijde van de schouw in de hal is zichtbaar vanuit deze ruimte. Ter plaatse van deze schouw was historisch een porte-brisée aanwezig.

Zicht in hal A.1.1. De deuren zijn ingepast tijdens de restauratie (bouwfase VII) en herbergden ten gunste van de logerende kinderen twee individuele toiletten.

Doorgang van kelder bouwdeel A naar bouwdeel B door de mergel eindwand van bouwdeel A.

Zicht in hal A.0.1 waarin de oorspronkelijke trap uit de bouwtijd van bouwdeel B (en loop van de trap) zichtbaar zijn. De huidige 18de eeuwse trap naar de eerste verdieping begint achter deze trap te stijgen.

Ruimte B.1.6 met grof behakte houten balken aan het plafond duiden op omstucen ervan in de 18de eeuwse traditie.

Schouw met stucwerk voorzien van C-voluten en kroonachtig centraal element waarbij oorspronkelijk een omstuct balkenplafond.

Ruimte B.1.4 met aan de oostzijde een schouw met uitkomende hoeken

Ruimte B.1.4 met aan de westzijde een schouw met C- en S-voluten.

Zicht op fundamente van oorspronkelijke toren in zuidoostelijke hoek bouwdeel B. Bovenop deze fundamente het opgaand werk van het gerealiseerde balkon tijdens de restauratie in 1953-1955.

Zicht in kruipruimte onder bouwdeel B op ingekast muurwerk en betonnen vloer t.b.v. funderingsherstel tijdens de restauratie in 1953-1955.

Bouwdelen C, D en E

Bouwdelen C, D en E bestaan uit gemetselde gevels met hoofdzakelijk vensters met zware Naamse-stenen omlijstingen (*al dan niet geblokt zoals bij de poort en toegangsdeur in het binnenhof*). Het geheel is aan de bovenzijde rondom beëindigd door een gootlijst met consoles. Tussen de grotere consoles zijn kleinere consoles opgenomen: de lijst wijkt daarmee iets af van de gootlijst van bouwdeel B (en opbouw van bouwdeel A). Boven enkele Naamse-stenen omlijstingen zijn gemetselde ontlastingsbogen zichtbaar. De muurankers wijken af van die in bouwdeel A en komen overeen met de gebruikte muurankers in de voorhof: deze ontwikkelingen lijken gelijkvormig op dit gebied. De bakstenen gevel is uitgevoerd in schoonmetselwerk in kruisverband, vol en zat gevoegd. De gevel is bij de restauratie in 1963-1965 geheel ontleisterd. De gebruikte stenen zijn rode bakstenen in met een gemiddelde 10-lagenmaat van 765mm, de voegen zijn uitgevoerd in een grove kalkmortel. Door de verschillende lengtes van de stenen is het geheel niet erg regelmatig vermeteld en er zijn geen opvallende afwijkingen zichtbaar die op recente herstellingen (van metsel- of voegwerk) zouden kunnen duiden: het geheel aan metselwerk is opnieuw gevoegd bij de restauratie in 1963-1965. Het metselwerk en de bouwsporen zijn voor het laatst rond 1990 gewit. De gevelopeningen zijn voorzien van grove Naamse-stenen kaders met ontlastingsbogen erboven in metselwerk. De kozijnen daarbinnen zijn van later datum, de kaders zijn ook voorzien van luikspanningen (mogelijk heeft er in de bouwtijd nooit een kozijn in gezeten). In de gevels zijn naast deze naamsestenen vensteromlijstingen ook gestucte vensteromlijstingen als elders in het gebouw aanwezig: deze zijn in latere bouwfases ingepast of gemoderniseerd. De ingangspartijen zijn voorzien van geblokte kaders in Naamse steen rondom. Bij de poort is het kader daarnaast voorzien van een verdiepte sponning voor een ophaalbrug. Het bouwdeel is rondom voorzien van een rijk gedecoreerde gootlijst met consoles, afwisselend grote en kleine.

C.-1.1

Deze ruimte is een kelder onder bouwdeel C. De kelder is in de huidige vorm ontstaan naar funderingsherstel tijdens de restauratie in 1953-1955 en is in beton uitgevoerd (vloeren, wanden en plafond).

C.0.1

Deze ruimte is een trappenhuis met hedendaagse afwerking van wanden, plafond en vloeren en trap uit de periode van de restauratie. Het trappenhuis verbindt een groot aantal ruimtes: de kelder onder bouwdeel C, het verbindt bouwdeel C met A (op de eerste verdieping) en D (op de begane grond en eerste verdieping) én het voorziet in een doorgang naar het binnenhof.

C.0.2

Deze ruimte is huidig in gebruik als logeerkamer en is hedendaags in afwerking van wand, vloer en plafond, er is geen historische constructie zichtbaar.

C.0.3

Deze ruimte is een toiletruimte met voorhal uit de bouwfase van de restauratie in 1953-1955.

C.1.1

Deze ruimte is een bibliotheek/studie die als entresol boven het trappenhuis is gerealiseerd door de huidige eigenaren, familie Van der Feltz.

C.1.2

Deze ruimte is huidig in gebruik als gastenkamer en hedendaags in afwerking van wand en vloer in het plafond is een grove houten balk (niet zichtbaar of het een moerbalk zou kunnen zijn) zichtbaar en de dubbele entree deur is voorzien van een grof houten latei.

C.1.3

C.1.3. is een hedendaagse badkamer met toilet als modernisering van een badkamer die tijdens de restauratie in 1953-1955 hier is gerealiseerd.

C.2.1

Dit is de kap van bouwdeel C en vormt tevens de verbinding tussen bouwdelen B en D. De kap is samengesteld: een meervoudige kapconstructie, volgens Kappen in Nederland referentie 213 d'Erp te Baarlo. Kromstijlgebint en nokgebint met gordingen ipv flieringen in eiken voorzien. Gedateerd algemeen XVI, in referentie na 1578, type I.b.k+n. Het kromstijlgebint is in het verleden geschilderd geweest en daarom destijds gladder gemaakt door schuren en stoppen. Naast de aandacht voor het onderste gedeelte van de draagconstructie is nog een regelwerk aanwezig. Het betreft een verlaagd plafond, de draagconstructie is met gesmede nagels ingepast. Op de draagbalken zijn afdrukken van rietlatten zichtbaar ten gunste van stucplafond in het verleden. Ter plaatse van de doorgang naar de kap van bouwdeel (tijdens de restauratie zijn de kappen met elkaar verbonden) is de oorspronkelijke constructie van bouwdeel C gespaard en is de buitenzijde van de sporen en aanlopers zichtbaar waarin op regelmatige afstanden nagelafdrukken ten gunste van leilatten te zien. Deze leilatten werden bij leien in Maasdekking gebruikt.

D.0.1

Dit is de onderdoorgang in het poortgebouw. Het plafond is uitgevoerd als troggewelf in oost-westelijke-richting (niet afgesmeerd, wel gewit) ondersteund door houten balken (45 graden gedraaid). In de ruimte komt ook een doorgang naar D.0.2 uit, een deur met gestuct kader in abstractere uitvoering dan de overige kaders met uitkomende sluitsteen. De deur is hedendaags van uitvoering. In de hoek tegen de poort is een dichtgezette verticale sleuf in de zijwanden zichtbaar tot de hoogte van de bovenkant van de houten latei van de poort. Onduidelijk is dit een dichtzetting is van ontstaan scheurwerk of een oorspronkelijk andere uitvoering van een poort.

D.0.2

Deze ruimte is huidig in gebruik als keukenruimte/opslag. Het plafond is voorzien van troggewelven in noord-zuid-richting gedragen door grof behakt hergebruikt hout (de kepen van kinderbinten zijn zichtbaar in de 45 graden gekantelde balk). De afwerking van wanden en vloer is hedendaags. Opmerkelijk is de aanwezigheid

van een muuranker in dezelfde stijl als exterieur toegepast. Dit zou mogelijk kunnen suggereren dat de ruimte oorspronkelijk buiten zou zijn geweest echter zijn er geen sporen van een dichtzetting ontdekt. Bij de doorgang naar de naastgelegen hal dient men twee treden te stijgen.

D.1.1

Ruimte D.1.1 is huidig in gebruik als slaapkamer. Het plafond is voorzien van troggewelven in oost-westelijke-richting ondersteund door vlak liggende houten balken (het metselwerk is gestuct en wit geschilderd, de balken wit geschilderd). Vloer en wanden zijn hedendaags. In het midden van de ruimte is een draagbalk in noord-zuidelijke-richting aangebracht, ongeschilderd evenals een draagbalk op de overgang naar ruimte D.1.2. In de ruimte is een ogenschijnlijke kaarsnis aanwezig in de noordwand. De positie kan mogelijk overeenkomen met een historisch doorvoergat voor een hijstouw van de ophaalbrug, de exacte meting die hiervoor benodigd is inclusief het licht destructieve onderzoek om de dichtzetting van dit gat te achterhalen is niet uitgevoerd.

D.1.2

Deze ruimte is in gebruik als badkamer, toegankelijk vanuit D.1.1 en is hedendaags van uitvoering.

D.2.1

Deze ruimte is de kap van het poortgebouw. Tijdens de restauratie gekoppeld aan bouwdeel C wordt deze ruimte gedomineerd door de klokkenstoel (tijdens de restauratie vernieuwd met hedendaags beslag) en een bescheiden spant in het midden van de ruimte. Er zijn te weinig aanknopingspunten om dit spant absoluut te kunnen dateren maar door de gelijksoortige uitvoering als het spant in bouwdeel C mag aangenomen worden dat het uit de bouwtijd stamt. De vloer is voorzien van houten platen, onduidelijk en niet verifieerbaar was wat voor afwerking de onderliggende troggewelven hebben gehad.

E.0.1

Deze ruimte is de begane grond van de huidig genoemde “Jachtkamer”. Tijdens de restauratie zijn de entree en het naastgelegen raam ingrijpend gewijzigd en is de schouw gerealiseerd. De schouw bestaat uit de tijdens de restauratie gevonden wapenstein van familie Bormans (*met wapenschilden*) als onderdeel van de boezem op consoles van vergelijkbaar natuursteen. De schoorstenen bestaan uit schoonmetselwerk en de achterwand van de haard is bezet met hergebruikte rode plavuizen. De vuurmond is iets verdiept uitgevoerd en met chamotteblokken gemetseld. Naast de vuurmond zijn enkele haardstenen ingemetseld, onbekend is de herkomst hiervan (*wellicht ingebracht*). De wandafwerking is hedendaags, de draagconstructie van het plafond is vernieuwd (*zowel moerbalken als kinderbinten en opliggend vloerhout en de muurankers kloppen qua model en uitvoering niet bij deze bouwfase*) en mogelijk historisch niet aanwezig geweest of op een andere positie. Het historische gebruik van deze ruimte is niet bekend. In de ruimte is verder in de wand een kaarsnis aanwezig.

E.1.1

De bovenverdieping van de huidige genoemde “Jachtkamer” is een ruimte onder een beschoten kap voorzien van nieuwe sporen. Het gebint steunt niet af op de vloerbalken wat verlaging van deze vloer suggereert (*waardoor meer bruikbare ruimte boven ontstaat*). Een veronderstelde mogelijk ophoging van het volume vindt geen bewijs in het doorlopen van een hoekbeëindiging met klezoren tot de consolefries in de noordwestelijke gevel. In deze ruimte is ook zicht op de voormalige duiventil (*huidig dichtgezet en in gebruik als lantaarn ten behoeve van daglichttoetreding*). De huidige duiventil is recent van datum maar als stilistisch element historisch voorstelbaar op een dergelijk volume.

Fotoreportage bouwsporen bouwdelen C, D en E

Aanzicht bouwdelen C en D en naastgelegen gemetselde muur met kantelen. De kantelen zijn gerealiseerd ten tijde van de restauratie, de muur is opgebouwd uit verschillende formaten metselwerk een kleine steen als plintsteen, mogelijk uit bouwfase 2, daarop vergelijkbare steenformaten als bouwfase 3I en daarbovenop de kantelen uit bouwfase 7. De klokkenstoel stamt eveneens uit bouwfase 7.

Ruimte D.0.2 is in gebruik als keuken. Het plafond bestaat uit troggewelven van hergebruikte moerbinten (met inkepingen voor kinderbinten) die diagonaal zijn gelegd ter ondersteuning van gestucte gemetselde gewelven. Opvallend is de aanwezigheid van een tweetal sierlijke muurankers in deze ruimte wat mogelijkerwijs een open ruimte zou suggereren: er is echter geen bewijs voor dichtzettingen in het metselwerk gevonden.

Ruimte D.1.1 is huidig in gebruik als slaapkamer en is voorzien van een troggewelf met vlakliggende houten balken ondersteund door moerbalken. In de noordelijke wand is een kaarsnis aanwezig. De kaarsnis kunnen bestempelen als voormalig doorvoergat voor de hijskabels van de ophaalbrug is niet mogelijk geweest door het ontbreken van een gedetailleerde opmeting en gelegenheid tot licht destructief onderzoek naar de dichtzetting. De wand is wel ter plaatse van de onderdoorgang (ter verstijving) aanmerkelijk zwaarder uitgevoerd dan de naastgelegen wand.

Zicht op de onderdoorgang van poortgebouw bouwdeel D vanuit het binnenhof.

Zichtbare aanlopers op de overgang tussen de kappen van bouwdelen C en D. De aanlopers zijn voorzien van nagelgaten op regelmatige afstand ten behoeve van leilatten. Het gebruik van leilatten geeft aan dat hierop leien in Maasdekking zijn aangebracht geweest in het verleden.

Zicht in de kap van bouwdeel D. In deze kap is een bescheiden gebint geplaatst en is een tijdens de restauratie in 1953-1955 klokkenstoel ingebracht. De kap was tot de restauratie een op zich staande kap maar is verbonden met de kap van bouwdeel C. De vloer is voorzien van houten platen, er kon niet worden vastgesteld welke afwerking de onderliggende troggewelven in deze kapruimte gekend heeft.

Overeenkomstig de overzijde van de doorgang is ook hier een dichtgezette sleuf zichtbaar tot bovenzijde van de houten latei van de poort.

Kapverdieping C.2.1 waarin (voorheen geschilderde maar al langere tijd afgekrabde) krommers en korbelen zichtbaar zijn en de draagconstructie van een in het verleden toegepast verlaagd plafond. De afdrukken op de dragers laten afdrukken van rietlatten en stucwerk zien, deze ruimte is historisch dus gebruikt als verblijfsruimte, mogelijk in de 19de eeuw..

Bovenhoek van de geblokte omlijsting van de poort waarin door middel van kleine blokjes de inkeping voor de sprieten van de ophaalbrug zichtbaar zijn. De dichtgezette sleuf voor de sprieten en de Naamse-stenen afdekker van deze sleuf zijn nog aanwezig. De omlijsting van de poort en de zware hardstenen raamkaders zijn stilistisch vergelijkbaar met exemplaren uit de Maaslandse Renaissance-stijl XVIIa.

Aanzicht van bouwdeel D en de overgang naar bouwdeel C vanuit het binnenhof. Duidelijk is de lagere goothoogte van deze volumes te zien en de afwijkend vormgegeven consolefries. De getoogde deuropening is in het verleden verplaatst geweest, een weinig verhullende inboeting getuigt hiervan. Een veronderstelde mogelijk open ruimte D.0.2 (naast de poort) kent geen sporen van een dichtzetting hiervan en kan daarmee vooralsnog niet worden aangetoond.

De westelijke wand van bouwdeel C. Op de tweede verdieping en de begane grond zijn restanten zichtbaar van een dichtgezet venster, de vensters op de begane grond en eerste verdieping zijn secundair ingebracht. De plint is ingeboet.

De noordelijke gevel van bouwdeel C en de overgang naar bouwdeel D. De kleine vensters links van de centrale as zijn tijdens de restauratie ingebracht, bij de vensters in de centrale as zijn nog sporen (ontlastingsbogen) zichtbaar van eerdere vensters, de huidige vensteromlijstingen passen bij de overige 18de eeuwse aanpassingen. In de noordwesthoek zijn tijdens de restauratie restanten van de fundering van een mogelijke toren met waterput aangetroffen en heeft aanmerkelijk herstelwerk van metselwerk in deze hoek plaatsgevonden. Het bouwvlak van deze toren is vermeld op de kadastrale minuut uit 1817, in rood gestippeld waar de toren naar buiten zou zijn gekomen.

Zicht in de hoeken van D.0.1 waar een dichtgezette sleuf zichtbaar is die doorloopt tot bovenzijde van de houten latei. Onduidelijk is waar deze ruimte oorspronkelijk voor gediend heeft.

Onderdoorgang D.0.1 is voorzien van een troggewelf in oost-westelijke richting gedragen door 45 graden gekantelde balken. De gewelven zijn in visgraat-motief vermetsteld en gewit samen met de draagbalken.

Zicht in ruimte E.0.1 waarin een schouw met wapenstein is geplaatst, een kaarsnis met getoogd plafond. De vloerconstructie van de etage is recent van datum (zowel moer- als kinderbinten) en de tussenliggende vloer. De trap is hedendaags in uitvoering alsmede de vloerafwerking van plavuizen in cement.

De schouw voorzien van de historische wapenstein met het wapen van familie Bormans gedateerd 1609 (tijdens de restauratie opgegraven en hier als boezem geplaatst). De schoorstenen zijn in schoon metselwerk uitgevoerd en de wapenstein wordt door consoles gedragen in natuursteen van vergelijkbare kleur als de wapenstein. De achterwand van de schouw is bezet met ingebrachte hergebruikte plavuizen.

Aanzicht van bouwdeel E vanuit het binnenhof. De toegangsdeur en het raam zijn gewijzigd ten tijde van de restauratie in 1953-1955 evenals de schoorsteen (de huidige schoorsteen is in fase VIII gerealiseerd). De consolelijst heeft dezelfde thematiek als bouwdeel C en kleine hoekpaviljoens passen bij bouwstijl van 17de eeuwse kastelen. De muurankers passen stilistisch echter bij bouwdeel B, deze zijn mogelijk later ingepast bij aanpassing van vloerconstructie en/of niveau.

De kapverdieping van bouwdeel E is voorzien van nieuwe sporen en beschieting. Het toegepaste gebint sluit niet aan op de vloerbalken wat een verplaatsing zou suggereren (waar door klezorbeëindigingen in het metselwerk buiten geen bewijs voor gevonden kan worden) of een afwijkende vloerhoogte.

Verplaatste deur tijdens de restauratie in 1953-1955

Afwijkende hoogte oorspronkelijke vloerbalken ten opzichte van de huidige vloer.

3. Overzicht van de bouwfases

Bouwfase I

In 1405 nog geen sprake van een huis, alleen een “goed” beleend aan Jan Bormans. Het goed komt uit de in 1438 overleden Arnold Struver van Kessel wat in beleningsoorkonden is bevestigd. Onduidelijk is hoe Struver aan het eigendom in Grathem is gekomen, mogelijk is dit via zijn familielijn (*de Zuid-Limburgse familie Hulsberg van Schaloen*). Daarnaast werden bij het overlijden de goederen van Struver verdeeld onder zijn twee dochters. Op 12 mei 1449 is in een akte van belening verleend door Jacob, heer tot Horn, Altena, Kortessem en Baucigny aan Johan (Jan) Borman van Baexem (*afkomstig uit Baexem genoemd en wel van Huis Bormans, tegenwoordig bekend als Huis Brias*) als wettig man en momber (beherend voogd) van Beelen Struver (*Arnt (Arnold) Struver van Kessels dochter*) met “Te Hove in Grathem” (*inclusief jachtrechten en vrijheden*). Omdat hier voor het eerst over een adellijk huis wordt gesproken kan de oorspronkelijke kern (in mergel gebouwd) aan deze fase worden toegeschreven. Waarschijnlijk is dit onderkelderde volume een bescheiden omgracht en versterkt woonhuis (9,2mx6,2m grondvlak) geweest, er zijn geen afbeeldingen of omschrijvingen bekend van dit bouwwerk. In het verdiepende onderzoek komt wel naar voren dat het aannemelijk is dat het oorspronkelijke volume hoger is geweest dan het huidige bouwdeel B dat “hier tegenaan” is gebouwd. Op het terrein zijn verder geen sporen van overige bebouwing aangetroffen, mogelijksterwijs stamt de waterput (*putwand in mergel blokken*) op het binnenterrein ook uit deze periode.

Bouwfase II

Op 4 oktober 1575 erft Willem Bormans “den hoeff Tgheen Hoeve”. Deze Willem Bormans is waarschijnlijk initiatiefnemer van de bouw van de grote vleugel aan de zuidzijde (*bouwdeel B en ophoging van bouwdeel A*). De grote hoekvormige vleugel in Maaslandse Renaissance-stijl (*een regionale architectuurstijl waarin de*

combinatie van baksteen met Naamse-stenen raamkaders, accenten en doorlopende speklagen centraal staat). Het verdiepende onderzoek naar de kap geeft aanleiding een fasering in bouwfase II te zien: de bouw van de grote vleugel tegen het oorspronkelijke bouwdeel A en hierna verlaging en aanheiling van bouwdeel A als uitbreiding van bouwfase II. De oorspronkelijke indeling van deze vleugel is door grote wijzigingen in latere fases niet eenvoudig te achterhalen, doch geven verspringende vensters in de gevel (*en de aanwezige restanten in het interieur van een trap naar de kelders onder bouwdeel A*) de locatie van de oorspronkelijke entree en het trappenhuis aan de binnenplaats weer. Bij de restauratie in 1953-1955 zijn fundamenteën teruggevonden van een hoektoren in de zuidoosthoek van deze vleugel. Dergelijke betrekkelijk kleine torentjes (ca 3x3m in grondvlak) dienden waarschijnlijk als voorhalletjes met een gemakje als onderdeel van de naastgelegen “appartementen”, zoals in Kasteel Hillenraad (Hupperetz, 2005, p. 189). Het ligt voor de hand dat overeenkomstig voorbeelden in Haalen (Aldenghoor) en Baexem (Exaten) (Hupperetz, 2005) op meerdere hoeken deze torens aanwezig kunnen zijn geweest. De kapconstructie is opgebouwd uit gebinten die typologisch vergelijkbaar zijn met exemplaren gedateerd XVIc (Jansen, 1989). Prenten van Jan de Beijer (De Werd, 1980) laten kastelen in de directe omgeving van Ten Hove zien met hoge rijzige “Gelderse gevels” die ook goed aansluiten op deze hoge gebinten en ook zeer waarschijnlijk dit gebouw hebben gesierd. De vensters (meest kloosterkozijnen, een enkel kruiskozijn) zijn op de begane grond van Naamse steen gemaakt en op de verdieping van mergel. Er is op grond van baksteenformaten geen bouwfase of bouwnaad te herleiden dus aangenomen mag worden dat dit in de bouwtijd zo is bedacht (*mogelijk werd Naamse steen op ooghoogte meer gewaardeerd en is het mergelwerk op grote hoogte gekleurd als in meerdere Limburgse 16de en 17de eeuwse referenties bekend* (Tolboom, 2017, pp. 200-201)). De gebruikte muurankers in deze bouwfase zijn eenvormig en komen stilistisch overeen met panden gedateerd vanaf XVI (Hupperetz, 2005). De wapenstein in grijsrood zandsteen uit 1609 die bij de restauratie in 1955 werd

gevonden in de gracht (*nu in E.0.1*) van Willem Bormans (5 april 1635 overleden) en Margaretha van Waes (overleden 5 mei 1616) toont hetzelfde wapen als aangetroffen kan worden op de grafstenen op hun graf in de kerk in Grathem en is hoogstwaarschijnlijk op een zichtbare plaats ingemetseld geweest tijdens deze periode. De restanten van de schouw uit hetzelfde materiaal als de wapenstein (*nu in A.0.3, mogelijk intern verplaatst*) zijn stilistisch te dateren tussen 1525 en 1630. Het complex was mogelijksterwijs gedeeltelijk ommuurd: een klein formaat baksteen (*20-lagenmaat 1280mm, 225mm lang, 45mm dik*). Deze is buitenom bouwdeel E, de muur tussen bouwdelen D en E en een gedeelte van het muurwerk van D nu nog zichtbaar tot circa 1800mm boven maaiveld.

Bouwfase III

In 1641 vond het huwelijk plaats tussen Willem Bormans met de Maaseikse burgemeestersdochter Elisabeth Puytlinck. Deze Willem Bormans is waarschijnlijk de initiatiefnemer geweest van een grote uitbreiding van Ten Hove: de bouw van een voorhoeve (*slechts uiterlijk beschouwd in deze verkenning*) en een poortgebouw en dienstenvleugel tegen bouwdeel A. Zowel de voorhoeve als de aanvullingen zijn eenvormig van bouwstijl: bakstenen gebouwen met relatief groot formaat met zware geblokte omlijstingen van vensters in Naamse steen (*stilistisch te dateren XVIIa-XVIIc*) en het gebruik van sierlijke muurankers (*stilistisch te dateren XVIIa-XVIIc*). In zowel het poortgebouw van de voorhoeve als bouwdeel D zijn sterk in- en uitzwenkende gevels (*“Gelderse gevels”*) toegepast maar duidelijk ontbreken hier doorlopende speklagen van natuursteen. Het poortgebouw van het huis (*bouwdeel D*) was voorzien van sleuven waarin de sprieten werden geborgd indien de brug was opgehaald. Mogelijksterwijs is ruimte D.0.2 vroeger open geweest richting het binnenhof (*er is ook een sierlijk muuranker zichtbaar in D.0.2*) en was deze ruimte in gebruik als overdekte ruituigstalling, in het muurwerk zijn echter geen bouwsporen van dichtzettingen te vinden. Bij de doorgang in de kap tussen bouwdelen C en D zijn op de aanlopers op gelijke afstanden nagelgaten van leilatten zichtbaar waardoor kan worden geconcludeerd dat een leien dak in Maasdekking aanwezig

was in de bouwtijd. In het interieur zijn behoudens de kapconstructie (*stilistisch alleen te dateren ná XVI*) geen te dateren onderdelen op te merken.

Bouwfase IV

11 juli 1766 beleende Maria Louisa Antoinetta van Lom het toen “Bormanshuys” genoemde Ten Hove. Als telg van een rijke Roermondse en Venlose magistratenfamilie trouwde zij met Hubert de Brialmont en woonden in 1778 in Ten Hove. Deze eigenaren zijn initiatiefnemers geweest van de grootse transformatie van het gebouw: aanpassing van interieurindeling en -vormgeving, een hierop aangepaste gevelindeling en de aanpassing van de dakvormen. Mogelijk veranderde toen ook het karakter van het voorheen gesloten omgrachte huis door de komst van een brug en aan de zuidzijde van het huis over de gracht en een entree aan deze zijde maar dit kan ook een 19de eeuwse aanvulling zijn. De komst van een zaal in het gebouw (B.0.1) met rijk gestucte schouw met spiegel, een gedecoreerd stucplafond en wanden voorzien van een rijk uitgevoerde lambrisering met daarboven wandbespanningen en blindluiken was toegankelijk door een porte-brisée vanuit een grote formele hal. In deze hal (B.0.2) een royale trap van waaruit nog een stijlkamer (B.0.3) met sleutelhaard en decoratief wandstucwerk via een centraal geplaatste deur bereikbaar was op de begane grond. Op de verdieping zijn een aantal vertrekken met rijk gestucte schouwen, plafonds en een alkoof gerealiseerd. De nieuw geïntroduceerde ruimtes en het gebruik hiervan zijn leidend geweest voor de gevelindeling en uitvoering: kleine hoektorentjes waren niet meer nodig en zelfs ongewenst (*bijvoorbeeld in de nieuwe ontstane zaal*), nieuwe vensters werden uitgelijnd in de nieuwe ruimtes en ten behoeve van de daglichttoetreding ontstonden diepere dagkanten in de formele ruimtes op de begane grond dan de informelere, meer private etage. Naast de vensters is de wijziging van de stookplaatsen van groot belang voor de structuur van het pand: de nieuwe ondiepe schouw in de zaal heeft bijvoorbeeld een rookgasafvoer buiten het pand gekregen. De vensters hebben omlijstingen in Naamse steen en stucwerk, de vensters zelf zullen schuifvensters zijn geweest

(3x(2+2), XVIIIc). Volgens de heersende mode werd de aandacht meer naar de gevels getrokken dan naar de kappen en zijn de topgevels verdwenen door het afwolven van de kappen. Hiervoor is de kapconstructie aangepast wat door toevoegingen van nieuwe telmerken ook duidelijk wordt en tevens is op de overgang tussen bouwdelen A en B een bijzondere draagconstructie toegevoegd om de belasting van de nieuwe afgewolfde kap af te kunnen dragen op een draagwand. Het bijzondere is dat in het archief gedateerde en gespecificeerde rekeningen van zowel het bezetten (stucen) van de muren en schouw in onder andere de zaal (gedateerd 4 mei 1779) als de levering van een grote partij grote plavuizen in 1788, zo'n 4500 pannen en 120 stuks nokvorsten in 1786/1787 en daarnaast 3000 leien in 1787 naast facturen voor bijvoorbeeld plavuizen bewaard zijn gebleven en passen bij de aanpassingen in deze fase.

Bouwfase V

In 1806 erfde Adolf de Bounam (geruime tijd burgemeester van Grathem en Hunsel) Ten Hove en ging er samen met zijn echtgenote Mathilde van Voorst tot Voorst wonen. Op overgeleverde foto's uit de 19de eeuw en foto's uit de 20ste eeuw voor de restauratie in 1953-1955 zijn aanpassingen aan het exterieur en in het interieur zichtbaar. Typisch 19de-eeuws zijn de houten jaloezien met kasten, de toepassing van T-vensters (XIXc) en hernieuwde aandacht voor het dak door het gebruik van kruispannen met kammen op de nok. In het interieur zijn aanpassingen aan schouwen (verkleinde gietijzeren vuurmonden en veegluiken) zichtbaar. Op deze foto's is ook de rijk uitgewerkte consolefries onder het dak zichtbaar. Voor de aanpassingen van bouwfase IV zou deze vanwege de topgevels niet mogelijk zijn geweest (en er zijn geen sporen van een fasering/uitbreiding van een oorspronkelijke gootlijst tot deze alzijdige lijst zichtbaar) en de consoles zijn uitgelijnd ten opzichte van bijvoorbeeld de schouw in de oostgevel. Tevens passen deze aanpassingen in de 19de eeuwse traditie "het verhaal van de geschiedenis uit te breiden" en aan te vullen.

Bouwfase VI

Tijdens de tweede wereldoorlog heeft het pand aanzienlijke schade opgelopen door granaatinslagen. In 1948 zijn hiervoor uit het fonds gelden ter beschikking gekomen voor eenvoudig en minimaal herstel van het pand.

Bouwfase VII

Na aanschaf van het pand door Verzekeringsmaatschappij Het Hooge Huys (voorheen Noord-Hollandse Levensverzekeringsmij.) uit Alkmaar is een restauratieplan opgesteld in overleg met toenmalige Rijksdienst voor Monumentenzorg. Tussen 1953 en 1955 is Ten Hove grootschalig gerestaureerd en aangepast ten behoeve van het nieuwe gebruik als vakantieverblijf voor kinderen van personeelsleden van het bedrijf. De restauratie is begeleid door architect Palmen uit Sittard. De voornaamste interne veranderingen zijn te vinden in het gebruik van de etages: de kapverdieping is beschoten en geschikt gemaakt als slaapzalen, er zijn wasplekken en toiletten toegevoegd. De oorspronkelijke entree van stijkkamer B.0.3 is vervangen door een schouw om de eetzaal (huidige hal) te verwarmen. Extern zijn 19de eeuwse stijlelementen (passend in de toenmalige restauratievisie als storend ervaren) verwijderd waardoor afleesbare structurelementen als schoorstenen zijn verdwenen. De restauratie heeft als geheel (door het ontbreken van een deugdelijk gedocumenteerd dossier) de mogelijkheid inzicht in de interne 17de eeuwse structuren te krijgen niet aangegrepen.

Bouwfase VIII

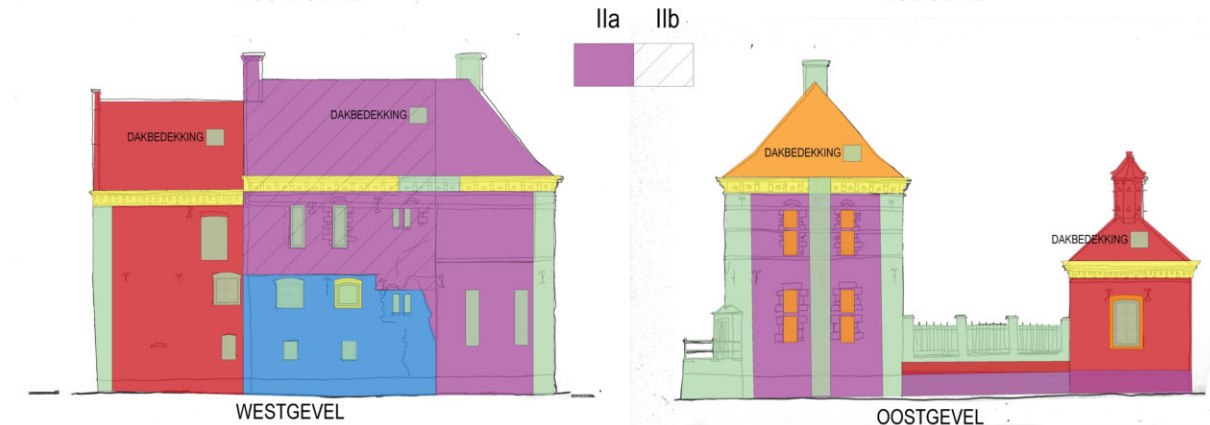
Door de eigenaren na de restauratie zijn tamelijk beperkte wijzigingen doorgevoerd. De voornaamste interieurwijzigingen bestaan uit restauratie van stijkkamer B.0.3, het invoegen van een bibliotheek door toevoeging van een entresol in het trappenhuis in bouwdeel C, herstel van de verdiepingsvloer in bouwdeel E en het wijzigen van de kleur van de raamkaders van oud-roze naar hardsteengrijs. Naast deze wijzigingen is ook de vloer op de verdieping van bouwdeel B overtimmerd met een nieuwe vloer.

BOUWFASERINGSTEKENINGEN

NOORDGEVEL

ZUIDGEVEL

WESTGEVEL

OOSTGEVEL

ZICHTBARE PLAFONDAFWERKING
 ZICHTBARE WANDAFWERKING
 ZICHTBARE VLOERAFWERKING

I II III IV V VI VII VIII ?

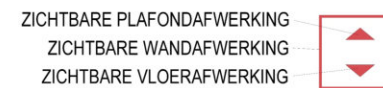
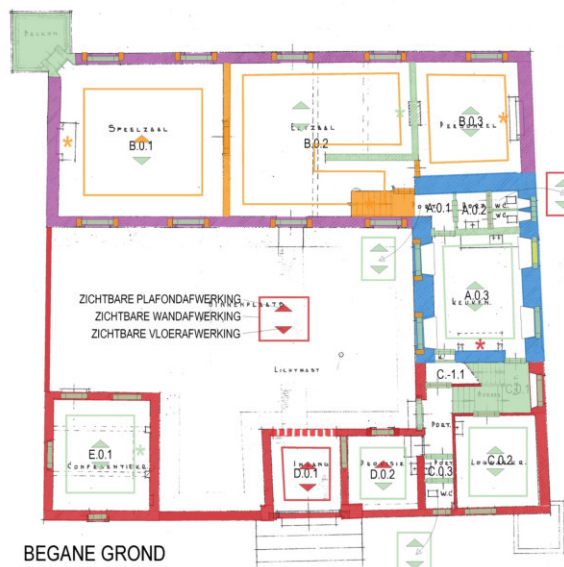
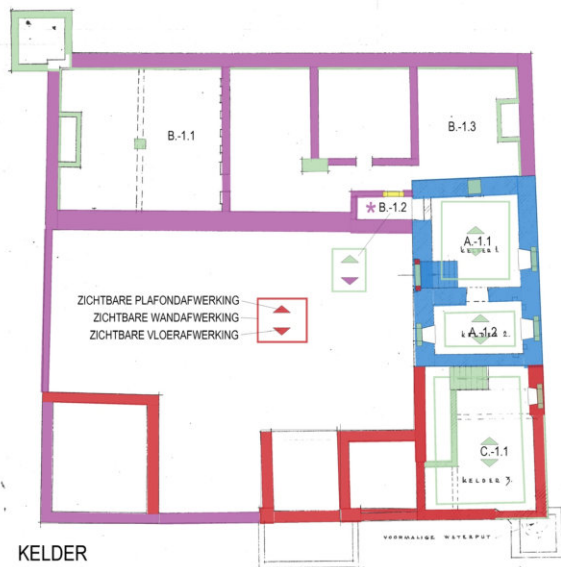
XVa XVID XVIIIB XVIIIId XIXb 1948 1953 - 1955 2020 niet zichtbaar

DSN A-A'

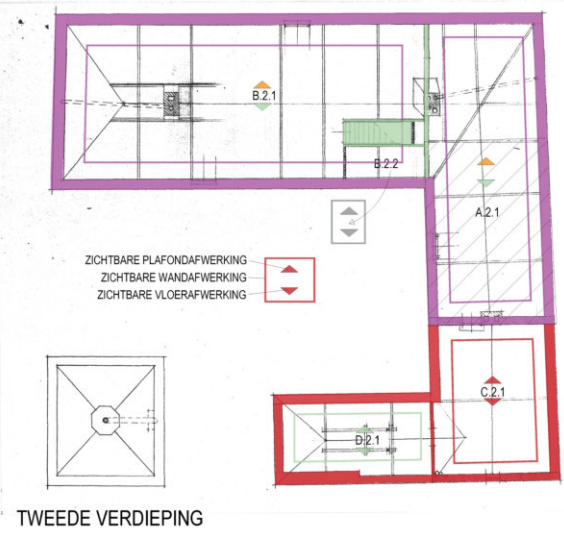
DSN B-B'

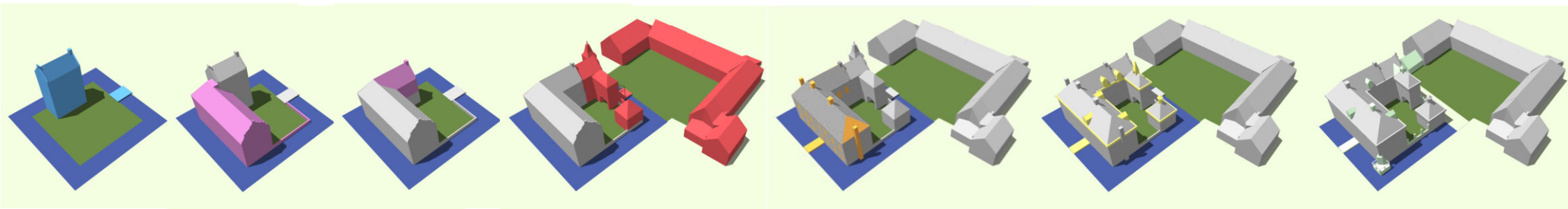
BOUWFASERINGSTEKENINGEN

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	?
XVa	XVId	XVIIb	XVIIId	XIXb	1948	1953	2020	niet zichtbaar
						1955		

Ila I Ib

I

IIa

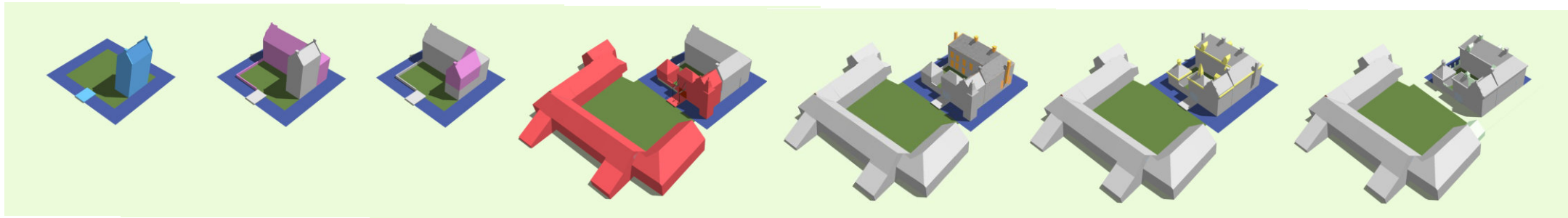
IIb

III

IV

V

VI

I

IIa

IIb

III

IV

V

VI

Schematische verbeelding bouwfaserings. Afbeeldingen ter illustratief gebruik om ontwikkelingsgeschiedenis te duiden. NB: het voortschrijdende inzicht ten gevolge van het verdiepende onderzoek naar de kapconstructie is in deze bouwfaserings weergegeven: deelfases IIa en IIb zijn beiden gevisualiseerd. Bron: auteur

4. Beschrijving monumentale waarden

Inleiding

Aan de hand van de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek is een waardestelling voor Ten Hove als geheel kent een lange en rijke historie in gebruik en Grathem opgesteld. Deze waardestelling bestaat uit twee delen: een *Externe waarden* (beschrijving van de monumentale waarden in relatie tot de omgeving en vergelijkbare objecten) en

een *Interne waardestelling* (beoordeling van monumentale waarden van het complex en onderdelen hiervan in 3 categorieën). Het complex is in 1968 als Rijksmonument een "gewaardeerd monument" is geworden als omschreven in de Redengevende Omschrijving (toegevoegd als bijlage).

Omdat uitgebreid archief- en of veldonderzoek naar vergelijkbare objecten voor deze opdracht was zal de *externe waardestelling* kort in gaan op de andere historische waarden, stedenbouwkundige- en ensemblewaarden en architectuurhistorische waarden.

In de *interne waardestelling* worden zowel het geheel als onderdelen van het complex beoordeeld op hun bijdrage aan de monumentaliteit.

De weging kent 3 categorieën:

-HOGE MONUMENTWAARDE: van essentieel belang voor de monumentaliteit van het complex (blauw in tekening)

-POSITIEVE MONUMENTWAARDE: van positief belang voor de monumentaliteit van het complex (groen in tekening)

-INDIFFERENTE MONUMENTWAARDE: niet bijdragend aan de monumentaliteit van het complex (geel in tekening)

Het is van belang de tekeningen en de omschrijving altijd in relatie tot elkaar te bekijken: de tekening vat de essenties samen waar de tekst de nuances benoemt.

Externe waardestelling

Algemene historische waarden

Het bouwvolume Ten Hove als geheel kent een lange en rijke historie in gebruik en (bouw-)ontwikkeling. De samenhang tussen beide volumes (kasteel/huis en voorhof)

Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

Het gebied waarin het complex ligt wijkt qua opzet en oriëntatie af van de overige structuren in de kern van Grathem. De vrije ligging, direct gelegen naast de oorspronkelijke bedding van de Uffelse Beek die oorspronkelijk de slotgracht van

water voorzorg geeft het gebied een bijzondere eigenheid. De relatie met het reeds in de 14de eeuw vermelde naastgelegen Kasteel Groot-Buggenum (voorheen

Meersen) is niet duidelijk: wel is het opmerkelijk dat twee aanzienlijke kastelen zó dicht bij elkaar lagen. De relatie tussen het bescheiden dorp Grathem en deze twee

aanzienlijke vrij liggende huizen draagt bij aan een hoge monumentaliteit voor het ensemble. Het geheel van voorhof en besloten hoofdhuis (rondom een binnenhof) geeft ook in deze tijd van verschillende eigenaren en organisatie een indruk van eenheid en samenhang en geeft het geheel een hoge monumentwaarde.

Architectuurhistorische en bouwhistorische waarden

Door de lange geschiedenis kent het complex vele lagen van bouwgeschiedenis.

Deze rijke historie is af te leiden uit de aanwezigheid van de waarschijnlijk 15de eeuwse kern van het "oerhuis", de duidelijk afleesbare 1ste uitbreiding (met gave oorspronkelijke kapconstructie en oorspronkelijke schouw) uit laatste kwart 16^{de}

eeuw in Maaslandse Renaissancestijl, de 2de uitbreiding in tweede kwart 17de eeuw, de grote metamorfose van zowel het exterieur als het interieur in de 18de eeuw, de

modernisering in de 19de eeuw en de restauratie in de traditie van restauraties in de jaren '60 van de twintigste eeuw. Het zichtbaar zijn van de bouwsporen van vrijwel

alle uitbreidingen, aanpassingen en herstellingen in de getuigen van een zeer rijke afleesbare bouwgeschiedenis en is daarmee te waarderen met een hoge monumentwaarde.

Cultuurhistorische waarden

Het oorspronkelijke gebruik als adellijk huis van halverwege de vijftiende eeuw tot 1920 met betrekkelijk lang gebruik door verschillende families (zonder dat het pand tussendoor op de markt is gekomen) geeft een bijzondere gelaagdheid aan het gebruik van het complex. De rijke historie (die ook zichtbaar is met al zijn zichtbare bouwsporen in het pand) is te waarderen met een hoge momentwaarde.

Interne waardestelling

Exterieur-gevels

De zichtbare bouwsporen in de buitengevels geven een goede indruk van de grote historische gelaagdheid die het pand rijk is en geven blijk van een hoge monumentaliteit. De keuze deze bouwsporen (en de verschillen in materialisatie) zo duidelijk in het zicht te laten is gemaakt tijdens de restauratie in 1953-1955 en de keuze niet de geschiedenis te gaan verbloemen of verhullen door het toepassen van gevelstuc of strak schilderwerk draagt hier in zeer belangrijke mate aan bij. Tijdens de restauratie zijn de kozijnen en ramen gewijzigd van een vrijere negentiende eeuwse uitvoering naar een eenduidigere Empire-stijl wat de eenheid in het complex versterkt. Deze keuze belichaamt de consistentie waarmee in het gehele gebouw bouwfasen zijn doorgevoerd en hebben daarmee een hoge monumentwaarde. Het tijdens de restauratie in 1953-1955 gerealiseerde balkon in de zuidoostelijke hoek van bouwdeel B is een zichtbare verwijzing naar de fundamente van een veronderstelde toren op deze locatie: de suggestie van toegankelijkheid vanuit de salon draagt niet bij aan de consistent aanwezig 18de eeuwse hoofdstructuur en draagt daarmee slechts gedeeltelijk bij aan de monumentaliteit en is daarmee te waarderen als positief. In de noord- en westgevel zijn tijdens de restauratie enkele vensters nieuw ingebracht die niet meegaan in de heldere compositie uit de vorige bouwfasen en hebben daarmee een indifferente monumentwaarde. Het dichtzetten van twee vensters in de westgevel van B.0.3 draagt niet bij aan de oorspronkelijke alzijdigheid van bouwdeel B en is indifferente van monumentwaarde. Wat materiaalgebruik betreft dragen in het bijzonder de natuurstenen elementen de littekens van de (in bepaalde historische periode) gewaardeerde wens het geheel “strak” trekken: juist deze afleesbare bouwgeschiedenis vormt de basis voor de hoge monumentaliteit. De gekozen materialisatie van de brug aan de zuidzijde draagt niet

bij aan de monumentaliteit van het complex en kan daarom als indifferente worden gewaardeerd.

Exterieur-daken

De kapvormen laten in de huidige situatie een groot gedeelte van de ontwikkel- en bouwgeschiedenis van het complex zien en zijn daarmee essentieel voor de monumentaliteit van het gebouw. Het verschil tussen zadeldaken uit eerdere fases en afgewolfde daken als doorontwikkeling van het daklandschap heeft hoge monumentwaarde. De hernieuwde aandacht in de 19de eeuw voor het detail en het verhaal van “het dak” als element vindt zijn weerslag in het toegevoegde consolefries en deze consistent doorgevoerde toevoeging draagt erg bij aan de monumentaliteit van het geheel en heeft daarmee een hoge monumentwaarde. De in het dakvlak aangebrachte dakkapellen en dakdoorvoeren tijdens de restauratie zijn passend uitgevoerd maar toegevoegd naar compositieversterkende concept en hebben daarom een positieve monumentwaarde. De koppeling van de dakvlakken van bouwdelen C en D draagt niet bij aan de afleesbaarheid van het zelfstandig functionerende poortgebouw bouwdeel D en is historisch aantoonbaar niet voorgekomen en is daarmee van indifferente monumentwaarde. De gelijke materialisatie van de dakbedekking van het adellijk huis als geheel versterkt de samenhang en geeft blijk van de status ten opzichte van de voorhof doch is de gemaakte keuze van het materiaal historisch niet onderbouwd voor dit object en kan daarmee als positief worden gewaardeerd.

Constructie-casco

De afleesbare ontwikkeling van de uiterlijke verschijningsvorm van Ten Hove is met name in de kapconstructies zichtbaar. Het tijdens de restauratie omzichtig herstellen van deze constructies en behoedzaam omgaan met het verwijderen van niet-noodzakelijke elementen (als rudimenten van verlaagde plafonds) geeft het geheel aan kapconstructies een hoge monumentwaarde. Het zichtbare gedeelte aan muurwerk van bouwdeel A (en de kelders hierin) in mergel en de overige gemetselde oorspronkelijke vlakken is in essentie de drager van het historische verhaal van Ten Hove en is van hoog monumentale waarde. De aanpassingen ten behoeve van het funderingsherstel, herstel en aanpassingen van vloeren en draagconstructies die

tijdens de restauratie in 1953-1955 zijn doorgevoerd dragen niet bij aan de monumentaliteit van het complex en zijn indifferent van waarde.

Interieur-ruimtelijke indeling

De afleesbare ruimtelijke structuren in Ten Hove zijn vrijwel gebaseerd op de 18de eeuwse herindeling van het complex als geheel. Daar deze structuren helder zijn afgestemd met de gevelindeling en interne structuren is het geheel van hoge monumentwaarde. Opmerkelijk is daarnaast de afwijking in diepte van dagkanten (en daarmee ook kozijnegges) van de vensters: de ruimtes op de begane grond hebben een formeler karakter dan de ruimtes op de etage en deze afleesbaarheid van buiten is zeldzaam en illustratief voor de ontwerpgedachten van weleer en getuige daarmee van hoge monumentaliteit. De aanpassingen die tijdens de restauratie in 1953-1955 zijn doorgevoerd rondom stijkkamer B.0.3 als het vervallen van de oorspronkelijke centraal geplaatste toegangsdeur en het dichtzetten van de symmetrische geplaatste vensters aan weerszijden van de schouw maken de historie hier slecht afleesbaar en zijn van indifferente monumentwaarde. De verkleining van ruimte A.0.3 (de huidige keuken) ten gunste van een toilet en voorhal verstoort de afleesbaarheid van de oorspronkelijke kern van Ten Hove en is daarmee van indifferente waarde. De waterput in het binnenhof is (hoewel sec gezien geen interieurbestanddeel) van essentieel belang geweest voor het functioneren van het complex en daarmee van hoge monumentaliteit. De huidige uitvoering boven het maaiveld draagt niet bij aan de monumentaliteit en is als indifferent te kwalificeren.

Interieur-kelders

De aanwezige historische kelders in bouwdeel A dragen door hun gaafheid in hoge mate bij aan het historische gebruik als eenvoudig adellijk huis. De rudimenten van de oorspronkelijke koppeling vanuit bouwdeel B naar de kelders onder bouwdeel A is van groot belang voor de afleesbaarheid van de relatie tussen deze bouwdelen en de organisatie van de eerste uitbreiding als geheel en heeft daarmee eveneens hoge monumentwaarde. De kelders die tijdens de restauratie in 1953-1955 zijn ontstaan dragen niet bij aan de monumentaliteit van het complex en hebben daarmee een indifferente monumentwaarde.

Interieur-kappen

De afleesbare ontstaansgeschiedenis van de kappen (bijvoorbeeld de aanwezigheid van verschillende telmerken en de bijzondere ondersteuningsconstructie op de zuidwand van bouwdeel A) als ook het gebruik van de kappen (behoud van de rudimenten van een ingebouwde kamer met stucplafond) is tijdens de restauratie gekoesterd en bewaard gebleven voor de toekomst en heeft een hoge monumentwaarde. De tijdens de restauratie toegevoegde doorbrekingen in het dakvlak (rookgasafvoeren/schoorstenen en dakkapellen) zijn in hun van buiten zichtbare uitvoering zorgvuldig uitgewerkt maar hebben door hun zuiver compositieversterkende concept een positieve monumentwaarde.

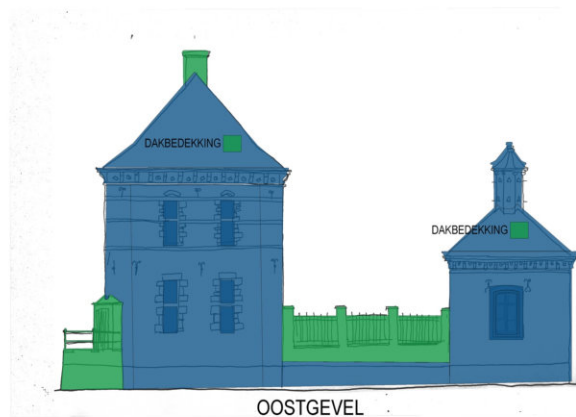
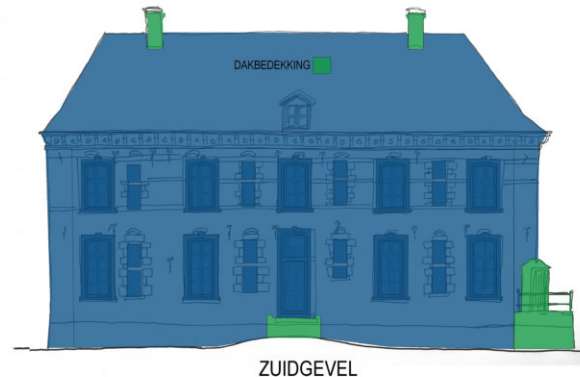
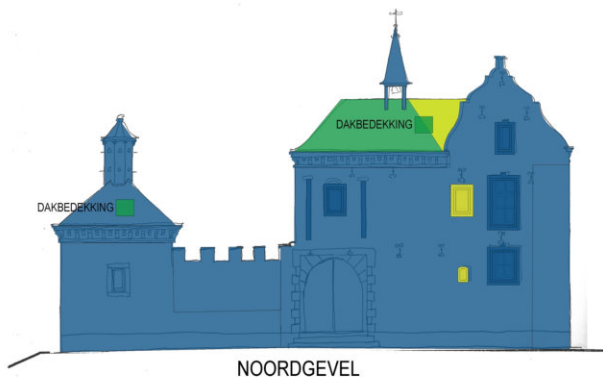
Interieur-wand-/plafond-/vloerafwerkingen

Het interieur bevat enkele duidelijk herkenbare stijkkamers waarvan de zaal de voornaamste is. Hoewel niet geheel compleet meer en gedeeltelijk hersteld geeft de ruimte als geheel de indruk af die er oorspronkelijk mee bedoeld is: rijk en indrukwekkend en is daarom van hoge monumentwaarde. De stijkkamer B.0.3 heeft door het vervallen van de centraal geplaatste entree deur, het ontbreken van een oorspronkelijk stucplafond en het dichtzetten van de vensters tijdens de restauratie geleden onder de monumentale beleving maar geeft als geheel (zeker na de restauratie van het stucwerk aan de wanden en de herstelde kleuren) een indruk van positieve monumentaliteit. De voorname 18de eeuwse trap als spil in het pand draagt in grote mate bij aan de afleesbaarheid van de structuur van het pand en is in zijn uitvoering als overgangsstijl (tussen Lodewijken XV en XVI-stijl) en gaafheid zeldzaam en vertegenwoordigt een hoge monumentwaarde. Op de etage zijn meerdere schouwen en gestucte plafonds aanwezig in licht afwijkende uitvoering (ook hier is de zoektocht naar een nieuwe vormtaal afleesbaar als overgangsstijl) die bij elkaar de indruk van rijk gedecoreerde ruimtes biedt en in hoge monumentaliteit aansluiten bij de formele begane grond-verdieping. De wand- en plafondafwerking van de getoogde kelders in bouwdeel A en de rudimenten van de historische trap naar kelderniveau van bouwdeel B naar A zijn door hun afleesbaarheid van hoge monumentale waarde. De schouw in ruimte A.0.3 is als element van hoge monumentaliteit: een qua model, uitvoering en materiaalgebruik zeldzame schouw en tevens het oudste interieurbestanddeel in het pand. De huidige

locatie is echter niet aantoonbaar de oorspronkelijke locatie en de schouw zou in een royalere, meer formele ruimte in bouwdeel B verwacht worden, echter is met de huidige locatie een stijlbreuk met de in de 18de eeuw gemoderniseerde interieurs niet aanwezig. Deze keuze heeft waarschijnlijk bijgedragen aan de hedendaagse aanwezigheid van de schouw in het pand. De wapenstein (in E.0.1) is een belangrijke drager van de historiciteit van Ten Hove als geheel en is vanwege zijn aantoonbare leeftijd van hoge zeldzaamheid. De huidige keuze als onderdeel van een schouw in deze kleine ruimte is historisch gezien eenvoudig in twijfel te trekken en is daarmee van indifferente waarde.

WAARDESTELLINGSTEKENINGEN

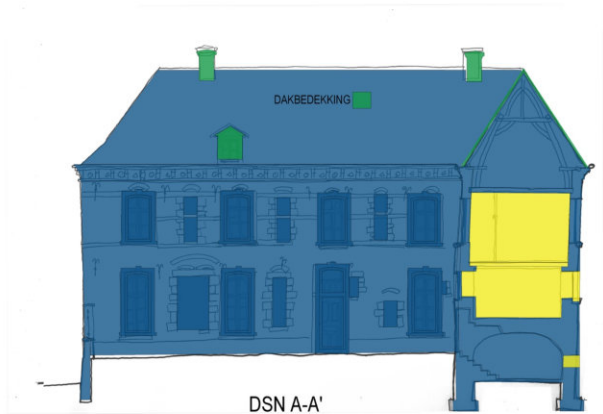

HOGE MONUMENTALE WAARDE

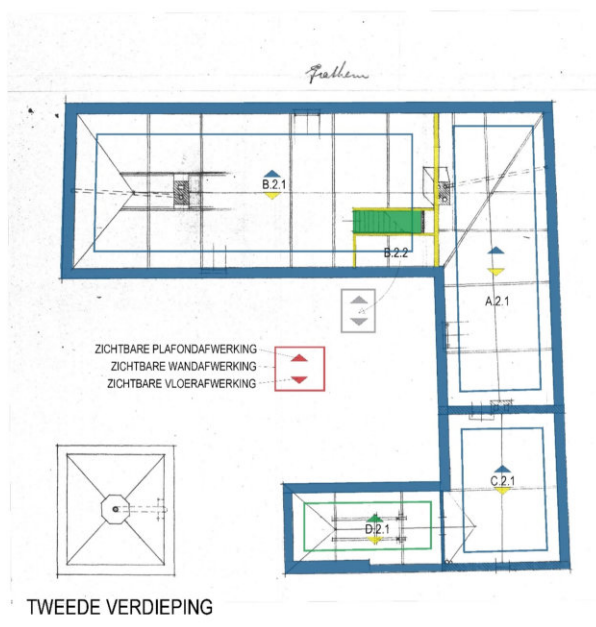
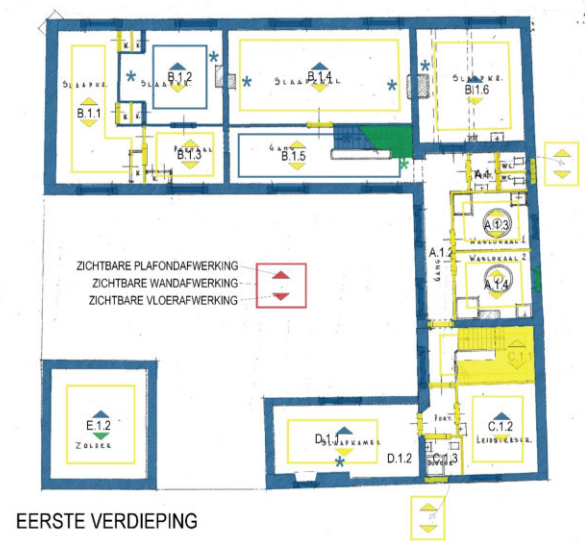
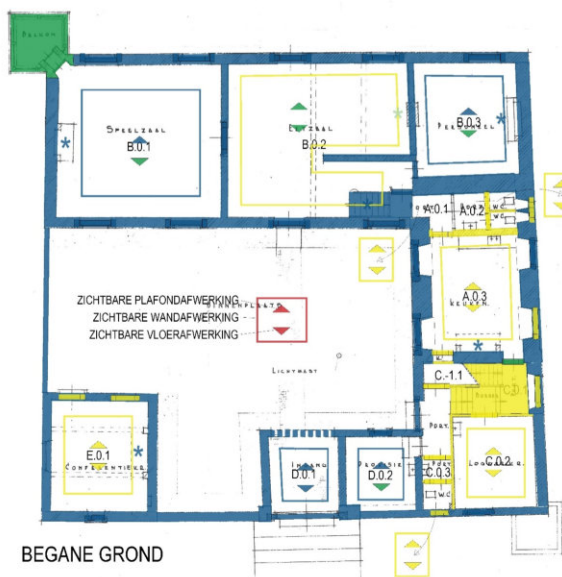
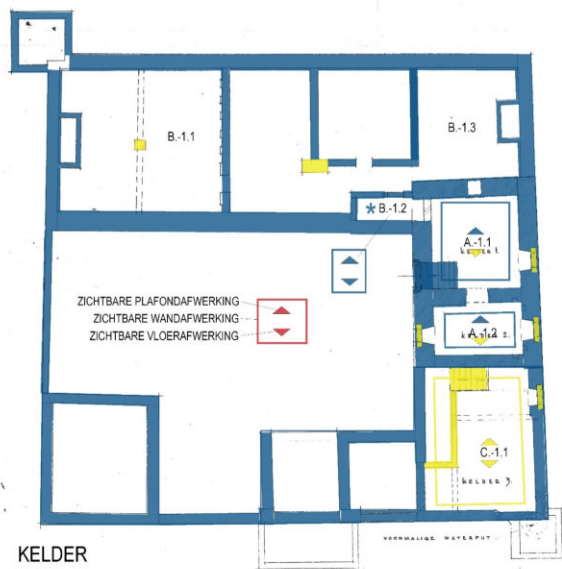
POSITIEVE MONUMENTALE WAARDE

INDIFFERENTE MONUMENTALE WAARDE

NIET GEWAARDEERD

WAARDESTELLINGSTEKENINGEN

HOGE MONUMENTALE WAARDE

POSITIEVE MONUMENTALE WAARDE

INDIFFERENTE MONUMENTALE WAARDE

NIET GEWAARDEERD

Aanbevelingen nader onderzoek bouwhistorische verkenning

Veldonderzoek kan uitwijzen of in de zuidwest- en noordoosthoek van bouwdeel B ook fundamenteën van hoektorens aangetroffen kunnen worden. Op grond van deze bevindingen kan mogelijk de indeling in de bouwtijd verder worden gereconstrueerd.

Licht destructief onderzoek d.m.v. ontpleisteren vanuit de binnenzijde van zuidwest-, zuidoost- en noordoosthoek van bouwdeel B en de noordwesthoek van bouwdeel D kan inzicht verschaffen in de aanwezigheid en toegankelijkheid van aangebouwde torentjes.

Onderzocht kan worden of dossiermateriaal van de restauratiearchitect Palmen opgesteld ten tijde van de restauratie in 1953-1955 is overgeleverd teneinde meer inzicht te verschaffen in de toestand voor de restauratie, zowel intern als extern.

Licht destructief onderzoek d.m.v. “kijkgaatjes” in stucplafonds en de zoldervloer kan inzicht verschaffen in de plafondafwerkingen en indelingen in bouwdeelen B en C.

Gericht onderzoek naar eventuele kleursporen op de Naamse-stenen en mergel raamkaders en speklagen kan inzicht verschaffen over eventuele kleurafwerkingen in de bouwtijd.

Gericht archiefonderzoek kan mogelijkheid bieden tot het vinden van beeldmateriaal van bouwkundige toestand/het bouwkundige beeld van vóór de tijd van fotografie (denk aan: schilderijen, prenten, gravures).

Het lokaliseren van de verdwenen behangsels, lambrisering en blindluiken zou de mogelijkheid bieden de zaal weer in zijn oude luister te herstellen, door het opnieuw inbrengen van deze zaken of het maken van exacte reproductie

5. Deelontleding fragment gevels bouwdelen A en B en aanzet onderzoek ontwikkeling van baksteenformaten in Limburg

Introductie en inkadering

De zuidwestelijke hoek van Huis Ten Hove laat in 1 blik 400 jaar bouwgeschiedenis zien en "vertelt" daarmee de vele verhalen die het complex rijk is. Een tweetal fragmenten zijn doormiddel van fotogrammetrie geregistreerd en geanalyseerd op materiaalgebruik, afwerking en uiteindelijk bijpassende bouwfases.

Aanzicht Ten Hove vanuit zuidwestelijke richting

Bouwdeel B

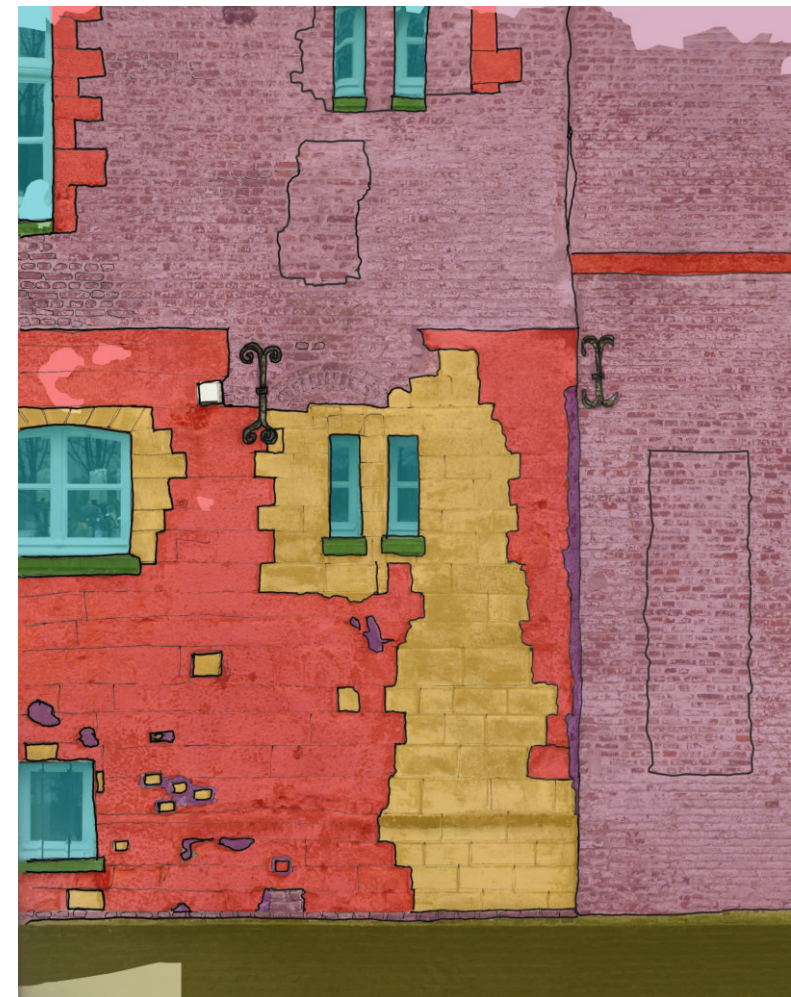

Overgang tussen bouwdelen A en B

Materiaalkundig onderscheid overgang bouwdeel A naar bouwdeel B

Zuiver materiaalkundig onderscheid laat zien dat dit fragment opgebouwd is uit mergel en baksteen met incidenteel afwerkklagen van cement of verf. De vensters zijn uitgevoerd in hout met een modern verfsysteem. Reparaties in de vorm van (kalk)mortel met keramische vulmiddelen zijn aanwezig evenals smeedijzeren gevelankers. De mergelblokken laten duidelijk twee soorten afwerkingen zien: glad geschuurde inboetingen en grof behakte blokken. De grove behakking heeft plaatsgevonden ter verbetering van hechting van een stuclaag, de geschuurde blokken zijn ingepast tijdens de restauratie. Het baksteenwerk laat ook duidelijk overgangen van inboetingen zien, uitgevoerd met hetzelfde formaat baksteen. Het geheel aan metselwerk en mergel bevat sporen van witsel en restanten van stucwerk (op vroeg 20ste eeuwse foto's is pleisterwerk te zien op de wanden, dit is tijdens de restauratie in 1953-1955 verwijderd).

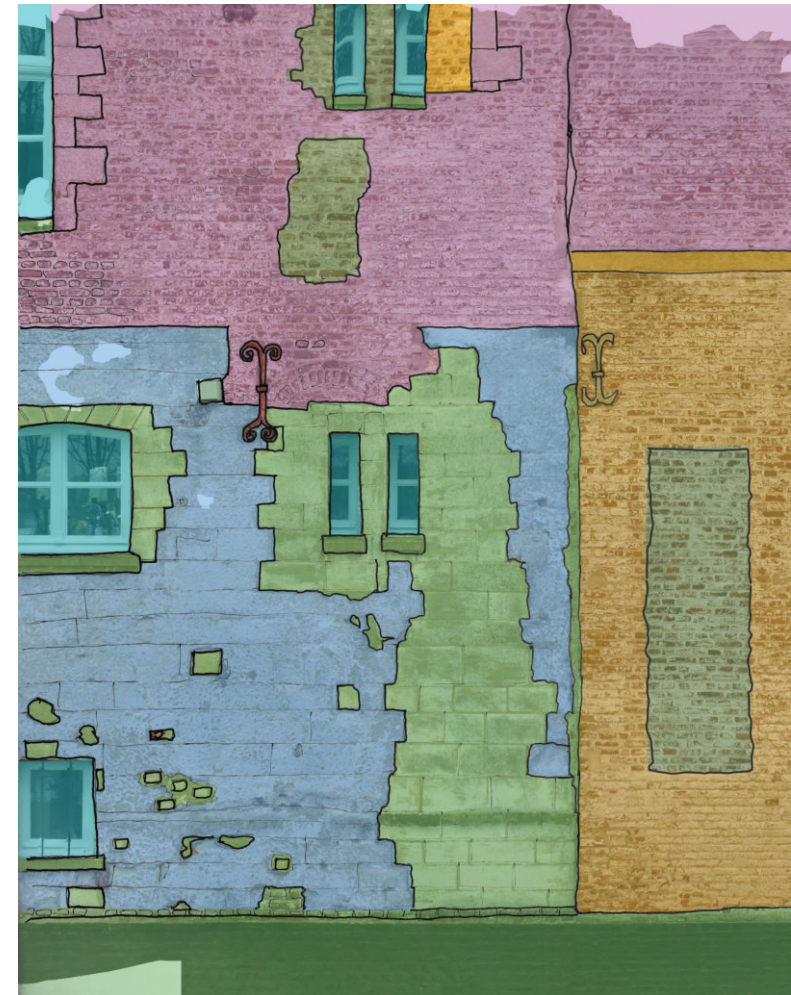
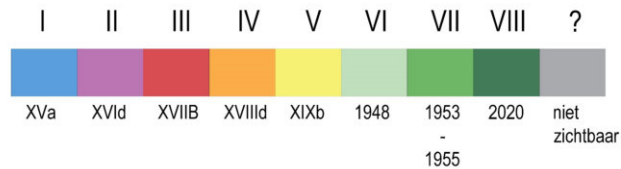
BAKSTEEN MET RESTANTEN WITSEL/SCHILDERWERK	
GESTUCTE RAAMKADERS VZV MODERN VERFSYSTEEM	
HOUTEN VENSTERS VZV MODERN VERFSYSTEEM	
NAAMSE STEEN VZV FRIJNWERK	
MERGEL GLAD GESCHUURD	
MERGEL GROF BEHAKT TBV HECHTING PLEISTERLAAG	
BAKSTEEN VZV SCHILDERLAAG	
BAKSTEEN VZV CEMENTLAAG	

Verschillende materialen en afwerking

Bouwfasering

De oudste zichtbare ontwikkeling in Huis Ten Hove is de mergel onderbouw van Bouwdeel A. Opgehoogd met een bakstenen verdieping met kap en een naastgelegen vleugel in Bouwfase II ontstaat een vergroot bouwwerk¹. De bakstenen opbouw is voorzien van vensters met mergel omlijstingen verbonden met mergel speklagen. In bouwfase IV zijn de oorspronkelijke door mergel kader omlijste vensteropeningen gedicht met metselwerk en is een nieuw ritme van vensters aangebracht en is het gehele pand gewit (geslemp/van kaleilaag voorzien) ter verbloeming van eerdere bouwsporen. Uit deze periode zal ook de klampmuur stammen: vroeg 20ste eeuwse foto's laten vensteropeningen zien in de wand en achterliggende ruimte, voorzien van gestuct kader. Tijdens de restauratie in bouwfase VI zijn nieuwe vensters met bijbehorende openingen geplaatst en andere vensters gedicht en zijn in de bestaande vensters nieuwe kozijnen en ramen geplaatst. In bouwfase VIII is de plint voorzien van een zwarte verflaag.

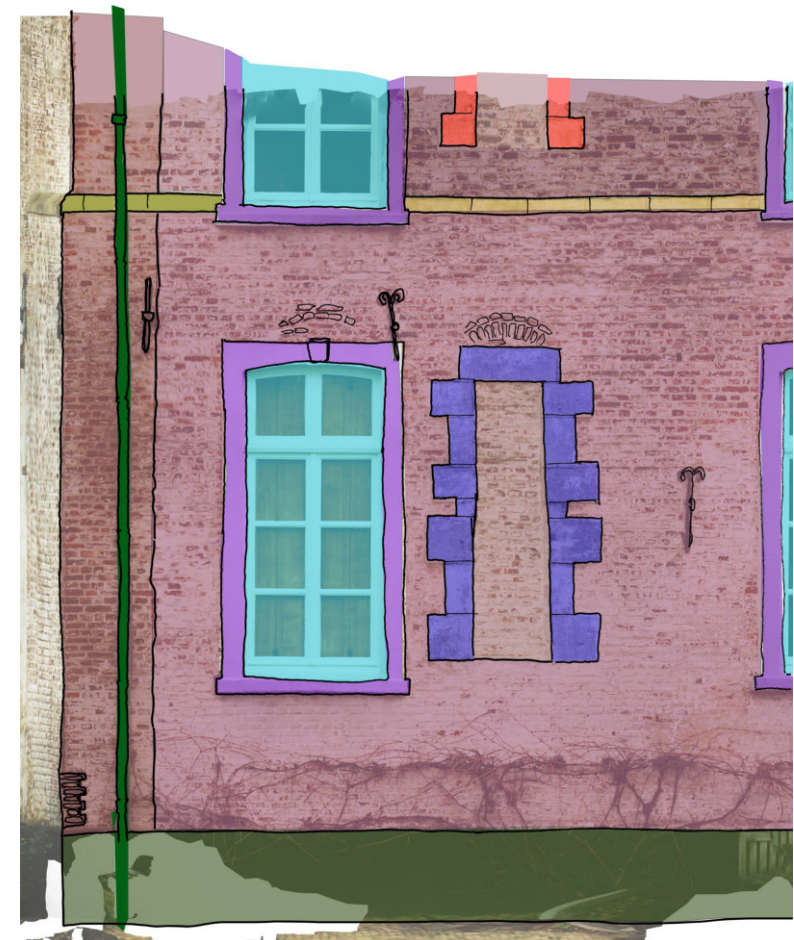
Bouwfasering gevelfragment

¹ Ten tijde van deze publicatie zijn de uitkomsten van het dendrochronologisch onderzoek nog niet bekend en kan een deelfasering IIa/IIb (vooralsnog) niet worden bewezen.

Materiaalkundig onderscheid en afwerking bouwdeel B

Zuiver materiaalkundig onderscheid laat zien dat dit fragment opgebouwd is uit baksteen met incidenteel mergel en Naamse-stenen blokken en daarin vensters met gestucte raamkaders. De vensters zijn uitgevoerd in hout met een modern verfsysteem. Naast smeedijzeren gevelankers bevat de gevel nog een zinken hemelwaterafvoer. De mergelblokken laten duidelijk twee soorten afwerkingen zien: glad geschuurde speklagen en grof behakte voormalige raamomlijsting op de eerste verdieping. Op de begane grond zijn voormalige raamomlijsting in Naamse steen aanwezig, voorzien van frijnslag. De grove behakking van het mergel op de eerste verdieping heeft plaatsgevonden ter verbetering van hechting van een stuc laag, de geschuurde blokken zijn ingepast tijdens de restauratie. De Naamse steen laat geen sporen van bewerking ten behoeve van een stuc laag zien, klaarblijkelijk is deze ruw genoeg gebleken, wellicht door het frijnwerk. Het baksteenwerk laat ook duidelijk overgangen van inboetingen zien, uitgevoerd met hetzelfde formaat baksteen. Het geheel aan metselwerk en mergel bevat sporen van witsel en restanten van stucwerk (op historische foto's is pleisterwerk te zien op de wanden, dit is tijdens de restauratie in 1953-1955 verwijderd).

BAKSTEEN MET RESTANTEN WITSEL/SCHILDERWERK	
GESTUCTE RAAMKADERS VZV MODERN VERFSYSTEEM	
HOUTEN VENSTERS VZV MODERN VERFSYSTEEM	
NAAMSE STEEN VZV FRIJNWERK	
MERGEL GLAD GESCHUURD	
MERGEL GROF BEHAKT TBV HECHTING PLEISTERLAAG	
BAKSTEEN VZV SCHILDERLAAG	
BAKSTEEN VZV CEMENTLAAG	

Verschillende materialen en afwerking

Bouwfasering

De zuidgevel is onderdeel van Bouwfase II waardoor Ten Hove aanzienlijk wordt vergroot. De bakstenen vleugel is voorzien van vensters met omlijstingen in Naamse steen op begane grond en omlijstingen in mergel op de verdieping verbonden met mergel speklagen. Er zijn geen horizontale bouwnaden aanwezig die dit materiaalverschil zouden verklaren door een bouwfasering. Twee soorten materiaalgebruik zijn historisch in Limburg echter niet vreemd: de duurdere Naamse steen werd op zichtlocaties toegepast en op minder prominente (of kwetsbare locaties) werd mergel toegepast dat in de 16de en 17de eeuw dan werd geschilderd om Naamse steen te benaderen (Tolboom, 2017, pp. 200-201). In bouwfase IV zijn de oorspronkelijke vensteropeningen gedicht met metselwerk en is een nieuw ritme van vensters aangebracht en is het gehele pand gewit (geslemp/van kaleilaag voorzien) ter verbloeming van eerdere bouwsporen. Tijdens de restauratie in bouwfase VII zijn nieuwe kozijnen en ramen in de vensters geplaatst en zijn verstevigingen op de hoeken verwijderd. In bouwfase VIII is de plint voorzien van een zwarte verflaag.

Bouwfasering gevelfragment

Vergelijking baksteenformaten in Limburg 1300-1900 met Nijmegen en “Holland”

Focus onderzoek

Tijdens vakcolleges is regelmatig opgemerkt: “Deze structuren (...) zijn in Nederland over het algemeen van toepassing, behalve in Limburg: daar is alles anders!”. Van alle bouwhistorische materie is baksteenwerk misschien wel een van de minst vergankelijke en categorisering hiervan zou een grote bijdrage kunnen leveren bij het dateren hiervan. Waar in “vergelijkend onderzoek” in de bouwhistorische praktijk nog een wereld te winnen valt is in dit onderzoek een poging gedaan voldoende (onderzochte en gedateerde) Limburgse data te verzamelen om deze door middel van statistiek te kunnen interpreteren en te vergelijken met gegevens uit andere gebieden. Als uit deze gegevens een duidelijk afwijkende ontwikkeling blijkt kan deze kennis in de toekomst mogelijk gebruikt worden als dateringsmiddel.

Het onderzoek richt zich op twee deelvragen:

-Laten de Limburgse waarnemingen een duidelijke ontwikkeling zien?

-Wijkt de Limburgse ontwikkeling af van de Nijmeegse en/of “Hollandse” en blijkt hier een duidelijk afwijkende ontwikkeling uit?

Een drietal datasets zijn verzameld en geijkt om met elkaar te kunnen vergelijken:

-De set “Limburg” bestaat uit verzameling waarnemingen in bouwhistorische rapporten vermeld die aanwezig zijn in de (digitale) bibliotheek van RCE in Amersfoort samen met informatie uit rapporten aangeleverd door Silvia Pellemans (ANNO Bouw-/cultuurhistorie) en Don Rackam (ResNova). Daarnaast zijn de waarnemingen in Kasteel Nederhoven door auteur.

-De set “Nijmegen” bestaat uit waarnemingen verzameld in het boek “Verborg en verleden. Bouwhistorie Nijmegen”.

-De set “Holland” bestaat uit waarnemingen van panden in het westelijke gedeelte van Nederland, opgetekend in bouwhistorische onderzoeken en verzameld door dhr. Dik Parleviet, amateurarcheoloog en publicist uit Katwijk (uit nieuwsgierigheid naar een mogelijk afwijkende ontwikkeling van baksteenformaten in de regio Leiden).

Elk van de datasets bestaat uit waarnemingen “uit het veld” welke verzameld en geordend zijn volgens de volgende parameters:

-Vindplaats (indien bekend)

-Datering bouwjaar (soms exact, vaak benaderd)

-10-lagenmaat (vaak opgenomen maar in de “Holland”-set ontbreken deze in het geheel)

-Lengte baksteen (bandbreedte opgesplitst in minimale en maximale lengte en voor de calculatie als gemiddelde meegenomen)

-Breedte baksteen (bandbreedte opgesplitst in minimale en maximale breedte en voor de calculatie als gemiddelde meegenomen)

-Hoogte baksteen (bandbreedte opgesplitst in minimale en maximale hoogte en voor de calculatie als gemiddelde meegenomen)

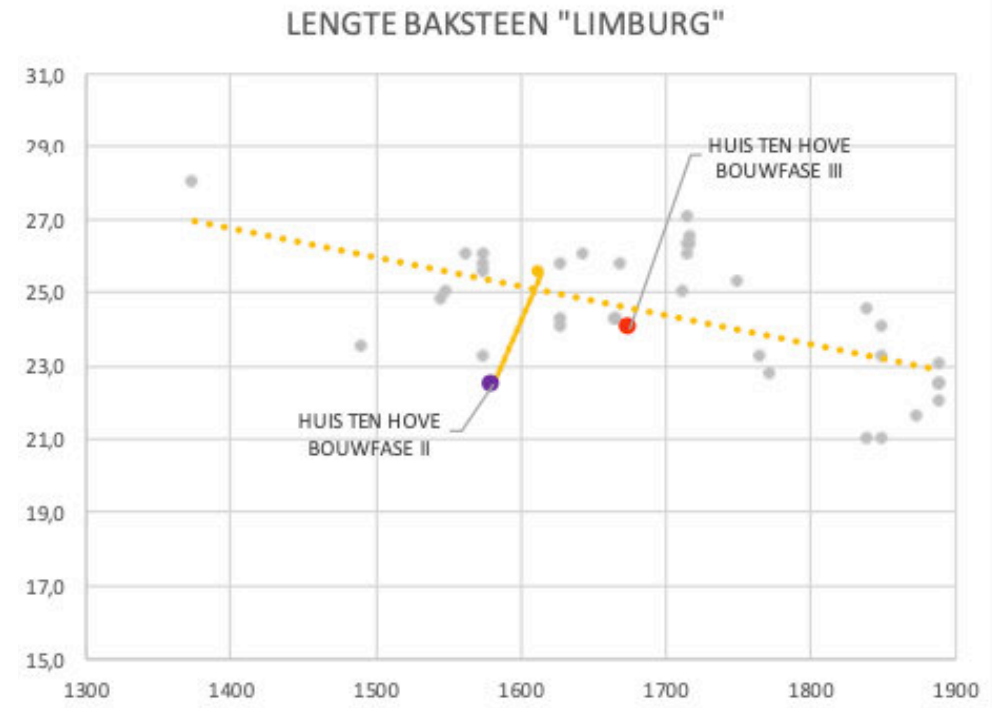

Referentiepanelen Limburg

De dataset van Limburg bestaat uit 39 onderzochte en gedateerde objecten waar baksteenafmetingen van bekend zijn. Voor de verschillende afmetingen blijken ontwikkelingen te duiden:

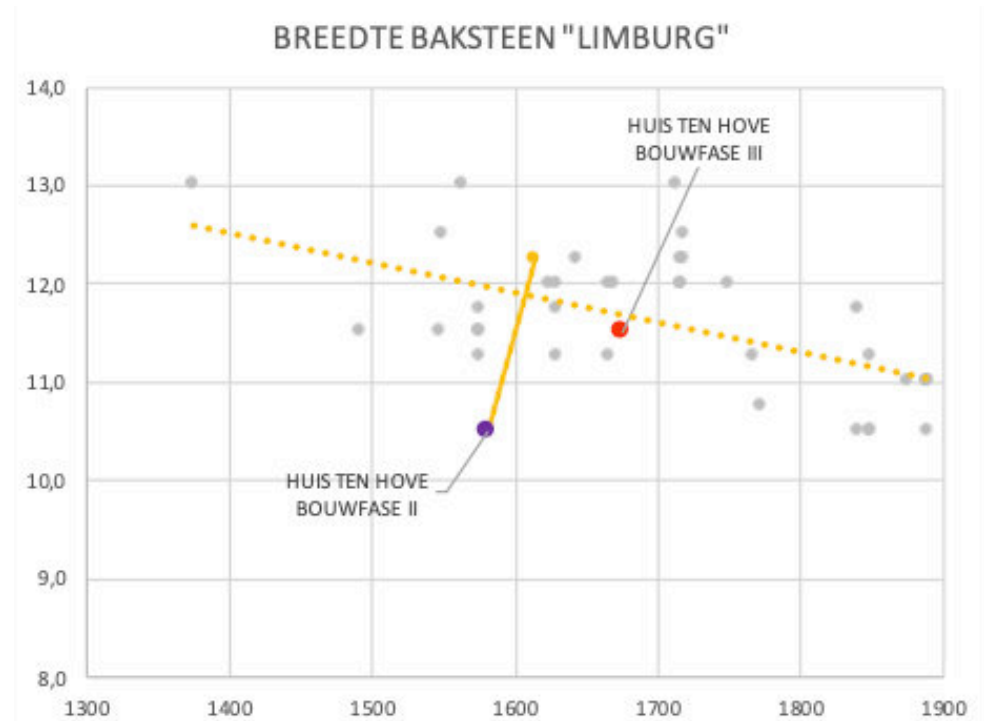
Lengte van bakstenen

In de tijd gezien is een duidelijke afname van gemiddelde lengte van bakstenen in Limburg zichtbaar. De onderlinge verschillen tussen de waarnemingen zijn tamelijk groot wat (naast de beperkte inhoud van de dataset) mogelijk op lokale productie met grote maatafwijkingen duidt. Huis Ten Hove bevindt zich in beide situaties onder de trendlijn wat duidt op relatief korte bakstenen.

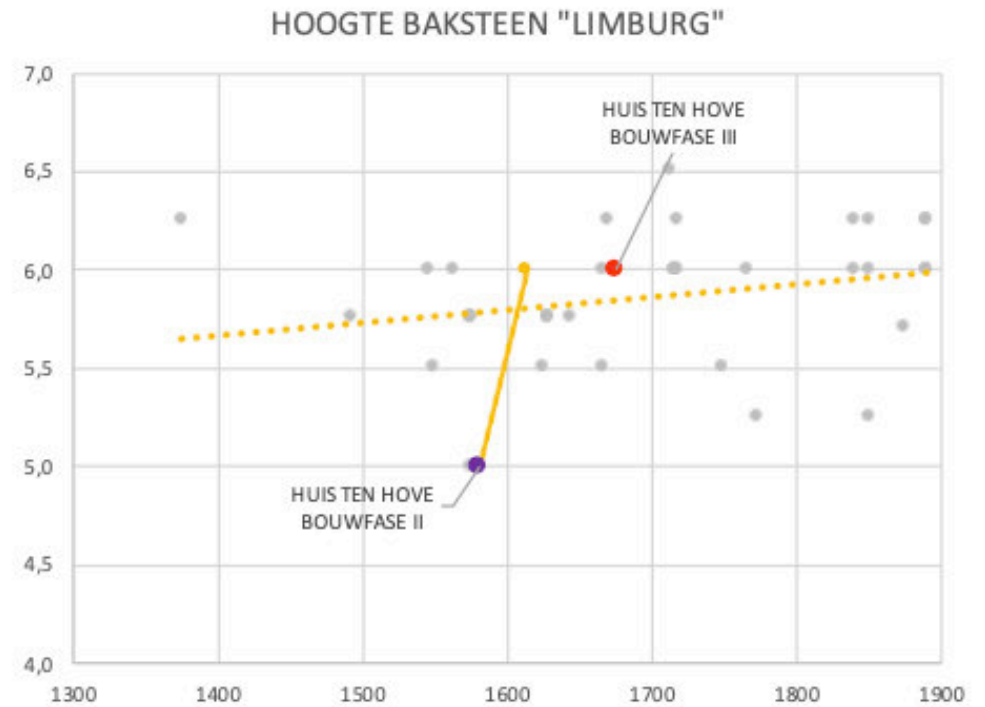
Breedte van bakstenen

In de tijd gezien is een duidelijke afname van de gemiddelde breedte van bakstenen in Limburg zichtbaar. De onderlinge verschillen tussen de waarnemingen zijn tamelijk groot wat (naast de beperkte inhoud van de dataset) mogelijk op lokale productie met grote maatafwijkingen duidt. Huis Ten Hove bevindt zich in beide situaties onder de trendlijn wat duidt op relatief smalle bakstenen.

Hoogte van bakstenen

In de tijd gezien is een duidelijke toename van gemiddelde hoogte van bakstenen in Limburg zichtbaar. Waar volgens de bekende literatuur de baksteenformaten in alle dimensies in Nederland gemiddeld juist kleiner worden kent Limburg op basis van de (beperkte) inhoud van deze dataset een opmerkelijke toename van de hoogte van de bakstenen. De onderlinge verschillen tussen de waarnemingen zijn groot: mogelijk liggen aan deze toename bewezen materiaaltechnische beperkingen (de lokale klei is mogelijk te zwak gebleken bij kleine diktes), of culturele verschillen (sterk regionaal georiënteerde bouwcultuur) ten grondslag. Huis Ten Hove bevindt zich in bouwphase II sterk onder de trendlijn en in bouwphase III vlak boven de trendlijn.

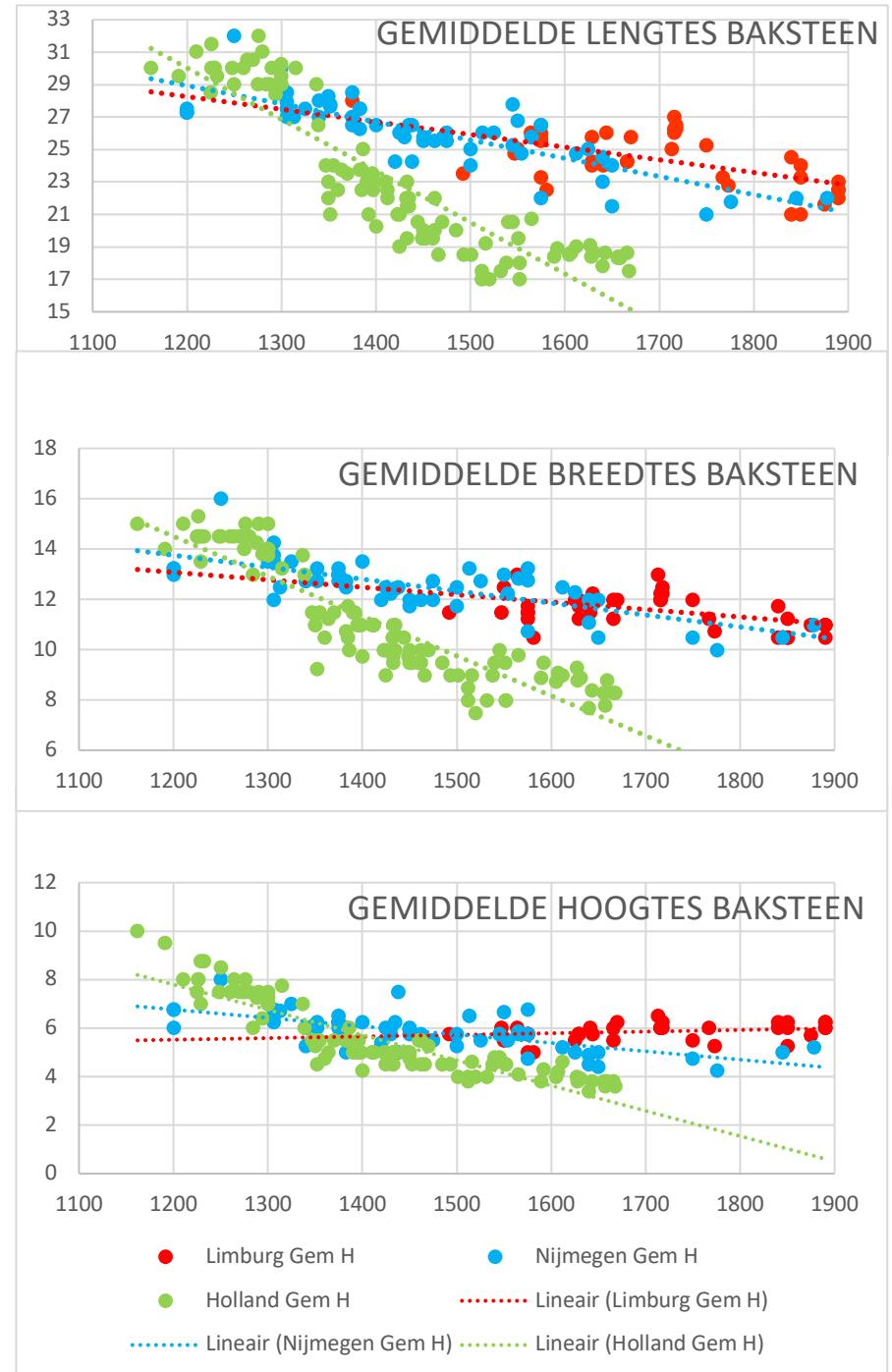

Ontwikkeling baksteenformaat in Limburg, Nijmegen en "Holland"

Door de Limburgse waarnemingen te vergelijken met die uit Nijmegen en het westen van Nederland ("Holland") is het mogelijk overeenkomsten en verschillen te duiden en mogelijk een eigen ontwikkeling (en ontwikkelrichting) te kunnen constateren.

Het meest opvallend zijn de sterk dalende trendlijnen in de grafieken van de "Hollandse" waarden: een duidelijke afname in afmetingen van de bakstenen in alle dimensies. De Nijmeegse waarden dalen ook maar minder snel en van de Limburgse waarden dalen alleen de gemiddelde lengtes en breedtes maar nemen de hoogtes zelfs licht toe.

Deze waarden laten (ondanks de beperkte dataset) een duidelijk afwijkende ontwikkeling zien in Limburg ten opzichte van Nijmegen en in het bijzonder "Holland". De datasets zijn echter op dit moment te beperkt: meer bouwhistorisch onderzoek en koppeling van de uitkomende gegevens in een vergelijkbare dataset maakt de uitkomsten in de toekomst bruikbaar maakt als dateringsrichting in Limburg.

Aanbevolen vervolgonderzoeken baksteenformaten

De uitkomsten van dit onderzoek laten zien dat het centraal verzamelen en ontsluiten van bouwhistorische onderzoeken kan helpen verbanden tussen deze inventarisaties te leggen. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn:

- Centraal archief- en aanspreekpunt bouwhistorische onderzoeken oprichten.
- Invoegen compact katern in elk bouwhistorisch onderzoek specifiek over baksteenformaten en de datering en verifieerbaarheid hiervan.
- Onderzoek naar historische productielocaties van baksteen teneinde lokale verschillen te kunnen verklaren.

6. Deelontleding kappen bouwdelen A en B

Inleiding

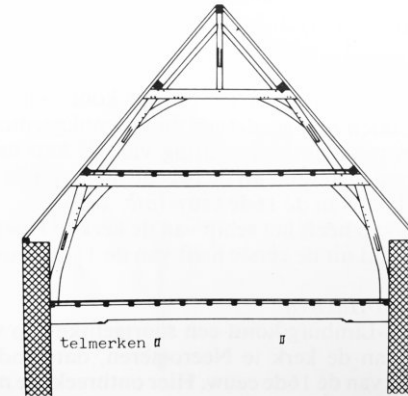
In Kappen in Nederland 1000-1940 van H. Janse is Huis Ten Hove tweemaal expliciet vermeld (pag. 359 + 370) en ook expliciet gedateerd 1581 echter zonder bron van herkomst/aanleiding (in tegenstelling tot vrijwel alle andere expliciete dateringen). Op pagina 359 wordt onder hoofdstuk "Gordingen, flieringen en nokgording" het volgende vermeld:

I.b.k+a+n (Sporenkap, later met flieringen op kapebinten voorzien van trek- of ondersteuningsbalken. Bevat een gebint met kromme benen, 2 flieringen of 2 gordingen, daarboven een schaargebint met rechte benen, 2 flieringen of gordingen en daarboven een nokgebint met nokgording)

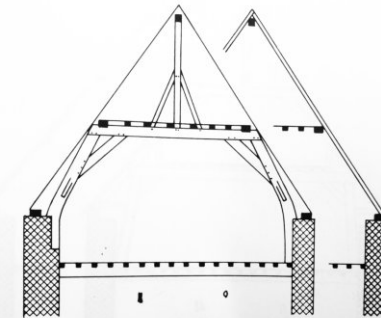
Het betreft hier dus de hoofdkap boven bouwdeel B, bouwdeel A is aangepast op de dakvoet- en nokhoogte echter met een smallere breedte. Op pagina 370 wordt in de "Rangschikking van belangrijkste kapconstructies van Nederland" de kap als 16de eeuws beoordeeld.

Typologisch gezien wordt deze kap dus beschreven als een oorspronkelijke sporenkap waaronder later gebintstellen aangebracht zouden zijn. Deze conclusie strookt echter niet met de waarnemingen: een dragende sporenkap zou andere dakvoetdetails hebben ter voorkoming van uitknikken van de kap, in de complexe aanwezige kap zijn geen sporen van ondersteuningsstructuren gevonden en er zou geen aanleiding zijn een dergelijke grote aanpassing door te voeren (tenzij calamiteiten als bijvoorbeeld brand dit nodig zouden maken, waarvan geen sporen zijn aangetroffen). Een betere referentie zou daarmee referentie 218 Caulietenklooster St. Joost + Luifelstraat 11 Roermond zijn: Kromstijlgebint, schaargebint en nokgebint met gordingen. Gedateerd XVIc, type II.b.k+a+n. Als enige afwijking op de omschrijving in Kappen in Nederland zijn dubbele kromstijlgebinten boven elkaar geplaatst waarvan verder geen beschrijving is opgenomen.

De gebinten boven bouwdeel A kunnen evenwel worden beschreven en vergeleken met referenties, referentie 213 d'Erp te Baarlo zou passend zijn. Kromstijlgebint en nokgebint met gordingen ipv flieringen in eiken voorzien. Gedateerd XVIId, in referentie na 1578, type I.b.k+n.

218. Type II.b.k+a+n. St.-Joost (L.), voorm. Caulietenklooster, XVIc.

213. Type I.b.k+n. Baarlo (L.), d'Erp, z.o.vleugel, midden-deel, na 1578.

De toegepaste combinatie van gehakte telmerken (rechte streepjes en ellipsvormige gaatjes) om de samenstelling van de verschillende onderdelen van een gebintstel en de kap als geheel aan te geven is niet ongebruikelijk (*bijvoorbeeld toegepast in Nijmegen, Latijnse school, 1544-1545, (Janse, 1989, p. 48)*). Er is echter onvoldoende onderzoek naar telmerken gedaan (*zeker in combinatie met regionale bouwstijlen*) om als zuiver en eenduidig dateringsmiddel te kunnen dienen.

Vrijwel de gehele constructie van gebintstellen kan als oorspronkelijk worden bestempeld, gebaseerd op:

- bevestigingsmethodes in de onderliggende vloerbalken van de 2de verdieping
- het ontbreken van sporen van gaten en pennen in vloerbalk van oorspronkelijke vloerbalk 1ste verdieping
- Visueel vergelijkbare bezaging
- Visueel vergelijkbare “thema’s” in afwerking: schaven van korbelen/schoren en dekbalken, vergelijkbare methodes van (*op volgorde*) aanbrengen van telmerken. Hoewel deze allen niet zuiver consequent zijn doorgevoerd en het lijkt alsof verschillende vaklieden elk hun eigen “stijl” hadden kan dit natuurlijk de rurale bouwpraktijk zijn geweest waarin misschien wel op de werf zelf het hout bewerkt werd: het moest uiteindelijk passen, h^oe was minder van belang.
- Verjonging hout aan onderzijde (*wind*-)schoren ten gunste van “haakse” bevestiging met ijzeren nagels aan de gebinten: deze eenvoudigere bevestiging is bij demontage een zeer zwak punt. Door de aanwezigheid van looizuur in het eikenhout roesten de nagels volledig vast in het eikenhout. Bij demontage zou dit onherroepelijk tot (*zichtbare*) schade hebben geleid daar de bevestiging van de schoren specifiek voor elk (*natuurlijk gegroeid*) onderdeel is en geen andere bevestigingssporen zijn aangetroffen.

Er zijn echter wel opmerkelijke afwijkingen zichtbaar gebintstellen 6 en 7: afwijkende bevestigingen van schoren en korbelen. Hier zijn ook gesmede nagels gebruikt in plaats van louter toognagels. Een verklaring hiervoor kan zijn geweest dat een oorspronkelijk hoger bouwdeel A (*zie verderop*) gewoonweg minder ruimte

gaf te kunnen manoeuvreren en daarmee de complexere “schuifpuzzel” met toognagels is omzeild.

De kap boven bouwdeel A volgt de uitgangspunten van de kap boven bouwdeel B (*zelfde hoogte dakvoet en nokgording*) en sluit hier op aan, echter met een smallere breedte van de gebintstellen. Hierdoor zijn de gebinten hier vanzelfsprekend anders van vorm en opbouw: een steilere kap stelt andere eisen aan de kap dan een flauwere. Hoewel in bouwdeel B geen sporen van vlieringen zijn aangetroffen om meer bergruimte te krijgen zou dit alleen boven bouwdeel A helemaal zinloos zijn geweest wat een lager onderste gebint zou rechtvaardigen. De gebintstellen die hier aanwezig zijn verschillen van elkaar qua vorm en materialisatie. Waar gebintstel 9 qua afwerking overeenkomt met de oorspronkelijke delen van bouwdeel B wijkt gebintstel 8 hier van af: een strakkere bezaging en uitvoering, minder rustiek maar wel met geopende verbindingen van vóór de restauratie in 1953-1955 wijst op een tussenliggende fase van herstel en aanpassing van in elk geval de dakbedekking in de 19de eeuw (bouwfase V).

Een duidelijke aanpassing van de oorspronkelijke kap is zichtbaar in travee I: de “open” verbinding tussen schoor en nokgording geeft aanpassing van de constructie aan wat ook zichtbaar is aan de doorgesakte onderste gordingen in dit travee. De oorspronkelijke situatie ging uit van ondersteunde gordingen wat bij een topgevel vanzelfsprekend aanwezig was en door een afvolving lastiger wordt. Door de ontstane “vershoven” belasting zijn de sporen ter plaatse ook in de bouwtijd al afwijkend ondersteund geweest om een vlak dak te krijgen. De sporen in het afgewolfd dakvlak hebben dezelfde houtkleur en structuur van bezaging als de overige handbezaagde eiken sporen in de dakvlakken wat de vervanging van eerdere sporen koppelt aan de afvolving van het dakvlak door de topgevel te verwijderen. Een grote operatie die passend is bij de nieuwe indeling en voorgevel van het pand: conform het ideale 18de-eeuwse beeld symmetrisch gericht op de buitenwereld en het park (*bouwfase IV*).

De sporen laten daarnaast duidelijk afwijkend materiaalgebruik ten tijde van de restauratie van 1953-1955 (bouwfase VII) zien. Beschreven oorlogsschade (er zijn echter geen rapporten waarin deze schade exact omschreven wordt aangetroffen) in combinatie met achterstallig onderhoud heeft aanzienlijke herstellingen tot gevolg gehad die zijn uitgevoerd in vuren (*conform restauratiebestek*) en daarmee eenvoudig te herleiden.

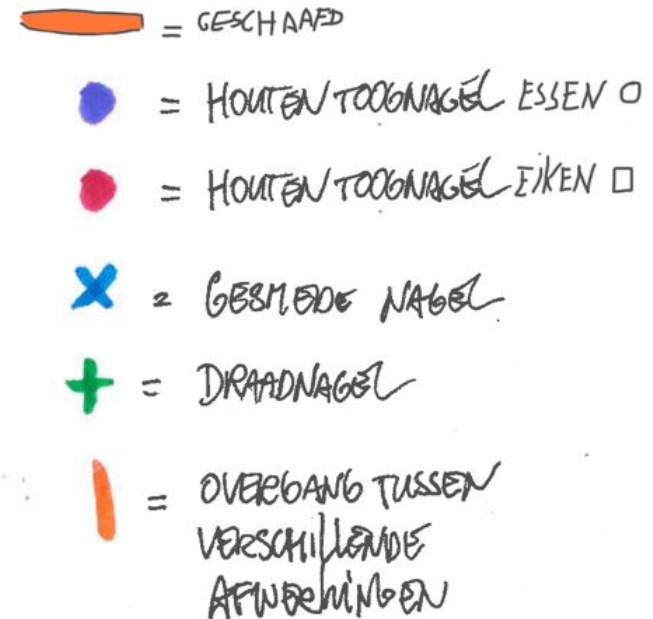
Bouwsporen op spanten

Algehele indruk en conclusies:

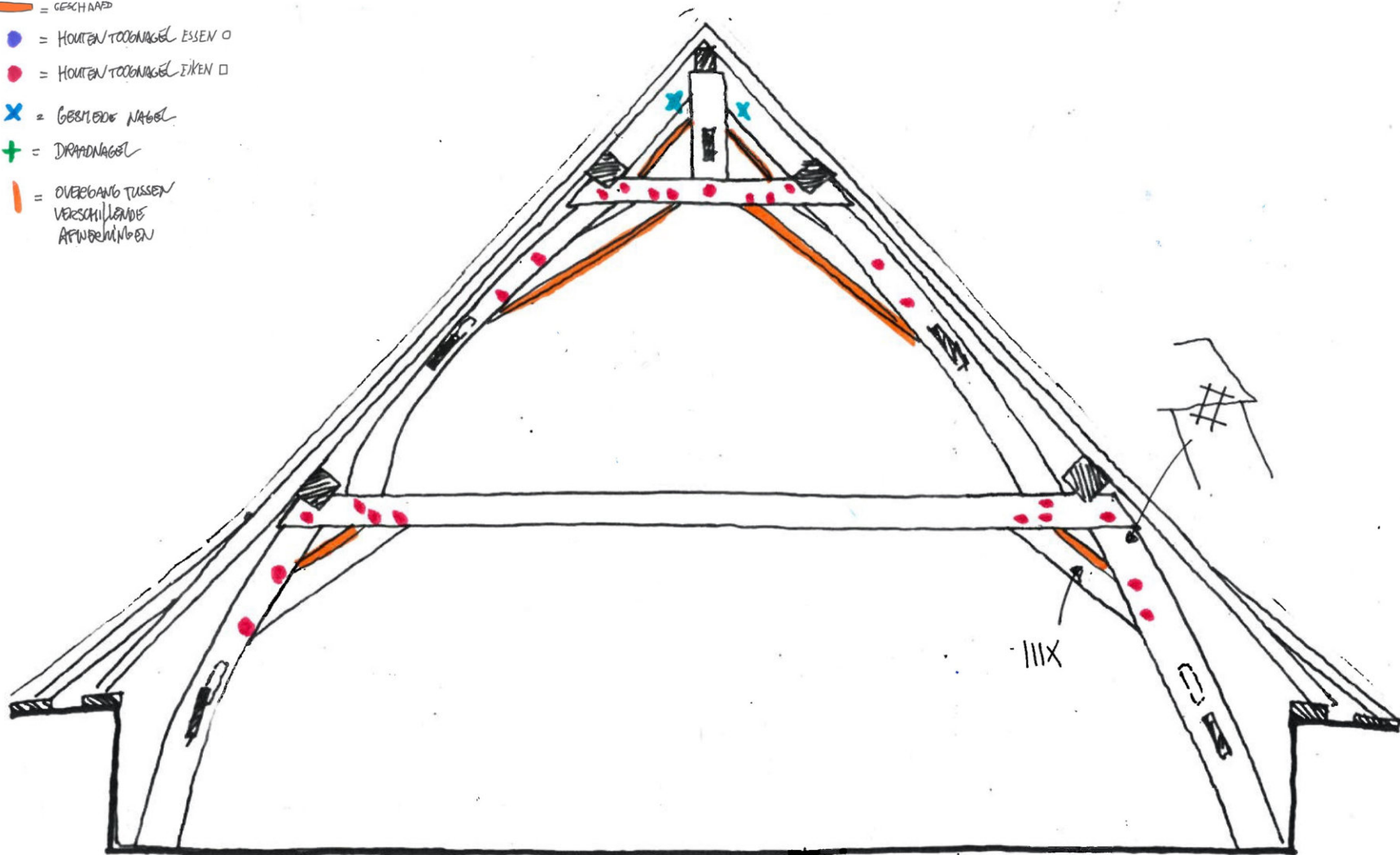
- Hoewel op details afwijkend (*wel of geen telmerken, pasmerken, traveemerken, eenduidige aanschavingen, vergelijkbaar aantal toognagels en bevestiging schoren/korbelen*) is de bezaging vergelijkbaar en consistent.
- De nummering van de constructie is in opvolgend (maar niet continue doorgezet) en corresponderend met de traveeën.
- Schoor met "open" verbinding met nokgording in gebintstel 1 geeft aanpassing van kapconstructie aan. De doorgezakte gordingen (*met vulstukken uit bouwtijd van de sporen op zowel het vervangen van de top- of trapgevel door een dakschild als de overige eiken sporen, bouwfase IV*) leiden naar topgevel in bouwfase II.
- Grote herstellingen in gebintstel 3
- Gebintstel 8 door bezaging, afwerking en bevestigingen bouwfase ná II, echter voor VII, V aannemelijk.

Spanten vanuit het oosten naar het westen beschouwd.

Materialisering handbezaagd eiken tenzij anders aangegeven.

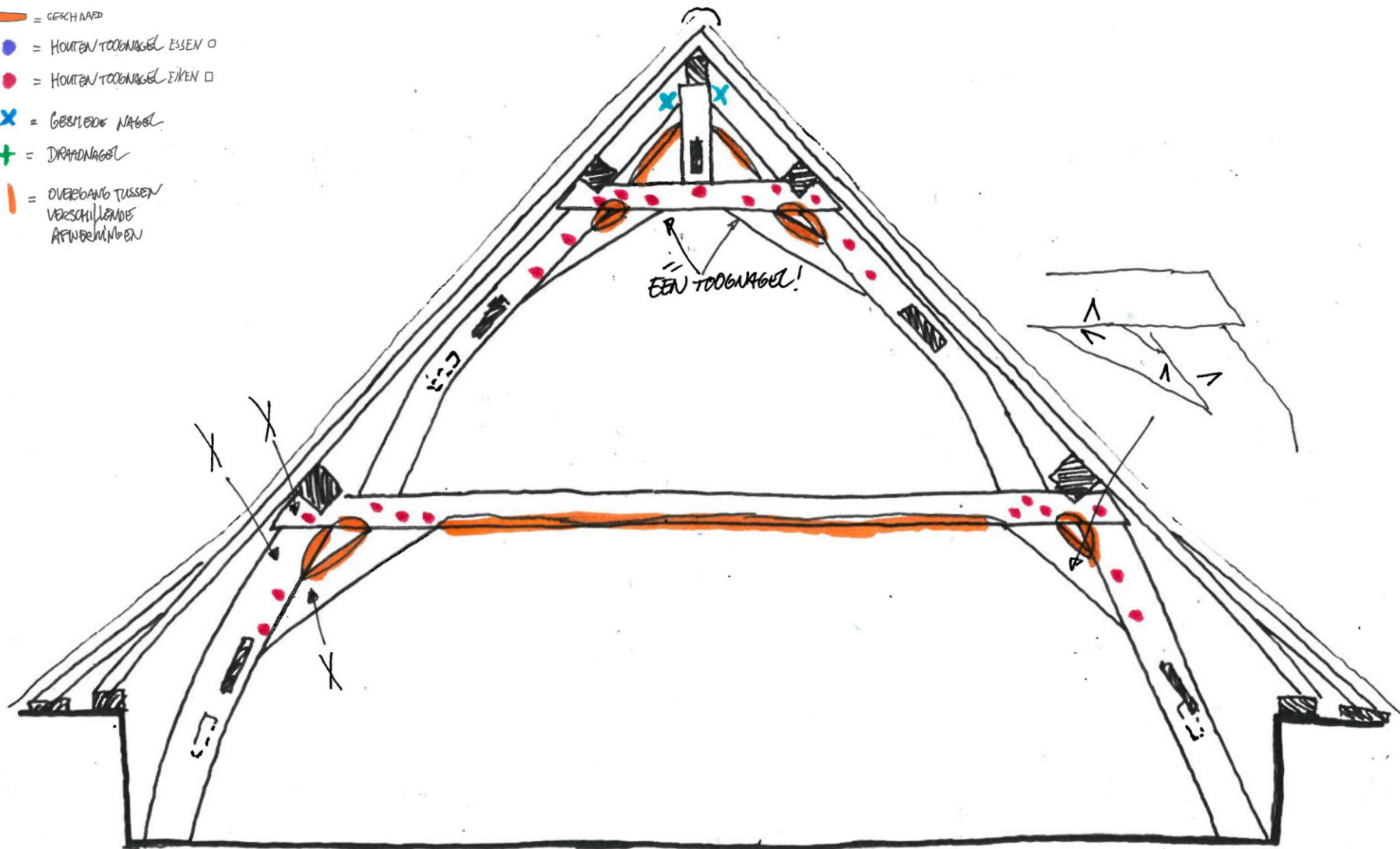

- = GESCHAAFD
- = HOUTEN TOEGENAGEL ESSEN $\square$
- = HOUTEN TOEGENAGEL-IKEN $\square$
- = GESMEEDDE NAGEL
- = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN
VERSCHILLENDE
AFWERKINGEN

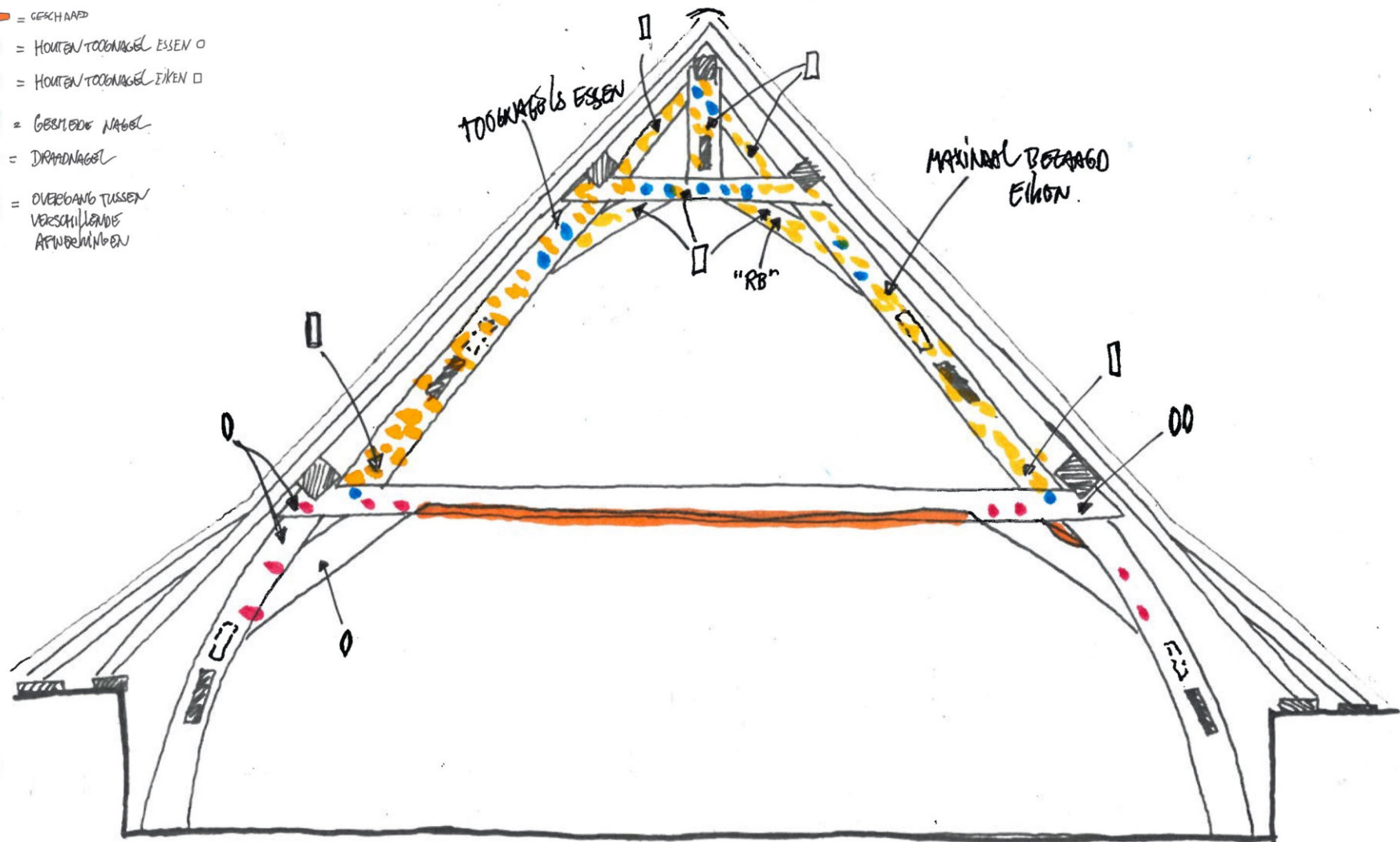
Gebintstel 1: geen telmerken aanwezig behoudens gekrast op 1 korbeel. Een aantal delen van schoren en korbeelen zijn doorlopend geschaafd. Alle delen gepend uitgezonderd de bovenzijde van de schoren in de koningsstijl. 1 Pasmerk gekrast tussen onderste krommer en dekbalk aan noordelijke zijde. De koningsstijl is aan beide zijden voorzien van een schoor. Opmerkelijk is dat de schoor aan oostelijke zijde in de nok een niet-effectieve verbinding heeft met de nok daar deze geen druk kan opvangen (direct na de pen afgezaagd): de constructie is hier aangepast ten gunste van afschuiving van het oostelijke dakvlak.

- = GESCHAAPD
- = HOUTEN TOEGNAGEL ESSEN $\square$
- = HOUTEN TOEGNAGEL EIKEN $\square$
- = GEBREIDE NAGEL
- = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN VERSCHILLENDE AFWERKINGEN

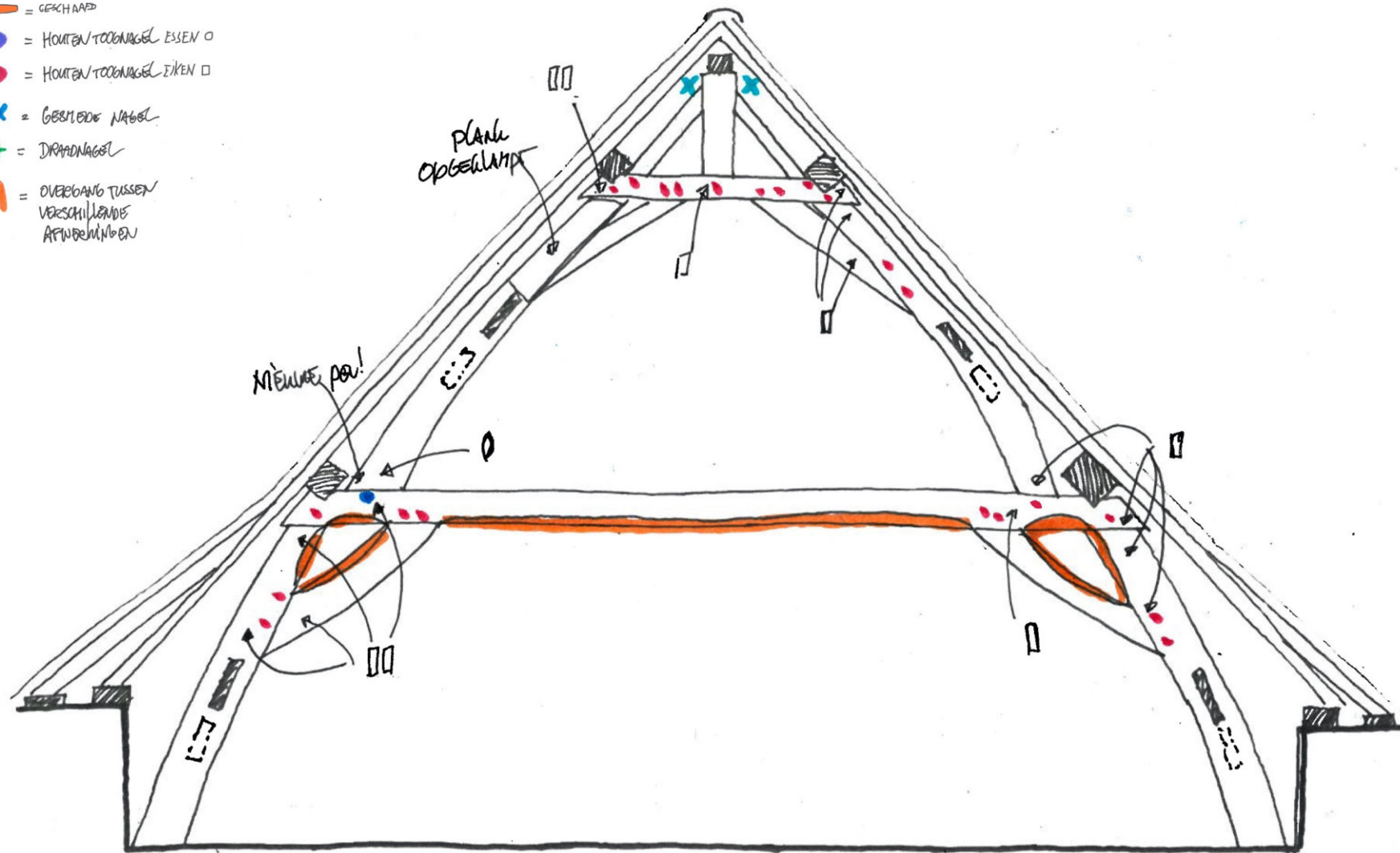
Gebintstel 2: De verbinding met 1 toegnagel per korbeel aan de dekbalk op het 2de gebint, overige met 2. Telmerken gekraste X zijn alleen aan de zuidzijde aangetroffen en niet aan alle onderdelen. Pasmmerken zijn alleen tussen korbeel en spantbeen/dekbalk op onderste gebint gekrast aan de noordzijde aangetroffen. De knopen krommers/korbelen/dekbalk zijn van geschaafde kapellen voorzien evenals de onderzijden van de schoren naar de koningsstijl en de dekbalk van het onderste gebint tussen de korbelen.

- = GESCHAAPD
- = HOUTEN TOOGNAGEL ESSEN ○
- = HOUTEN TOOGNAGEL EIKEN □
- = GEBEEDDE NAGEL
- = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN VERSCHILLENDE AFWERKINGEN

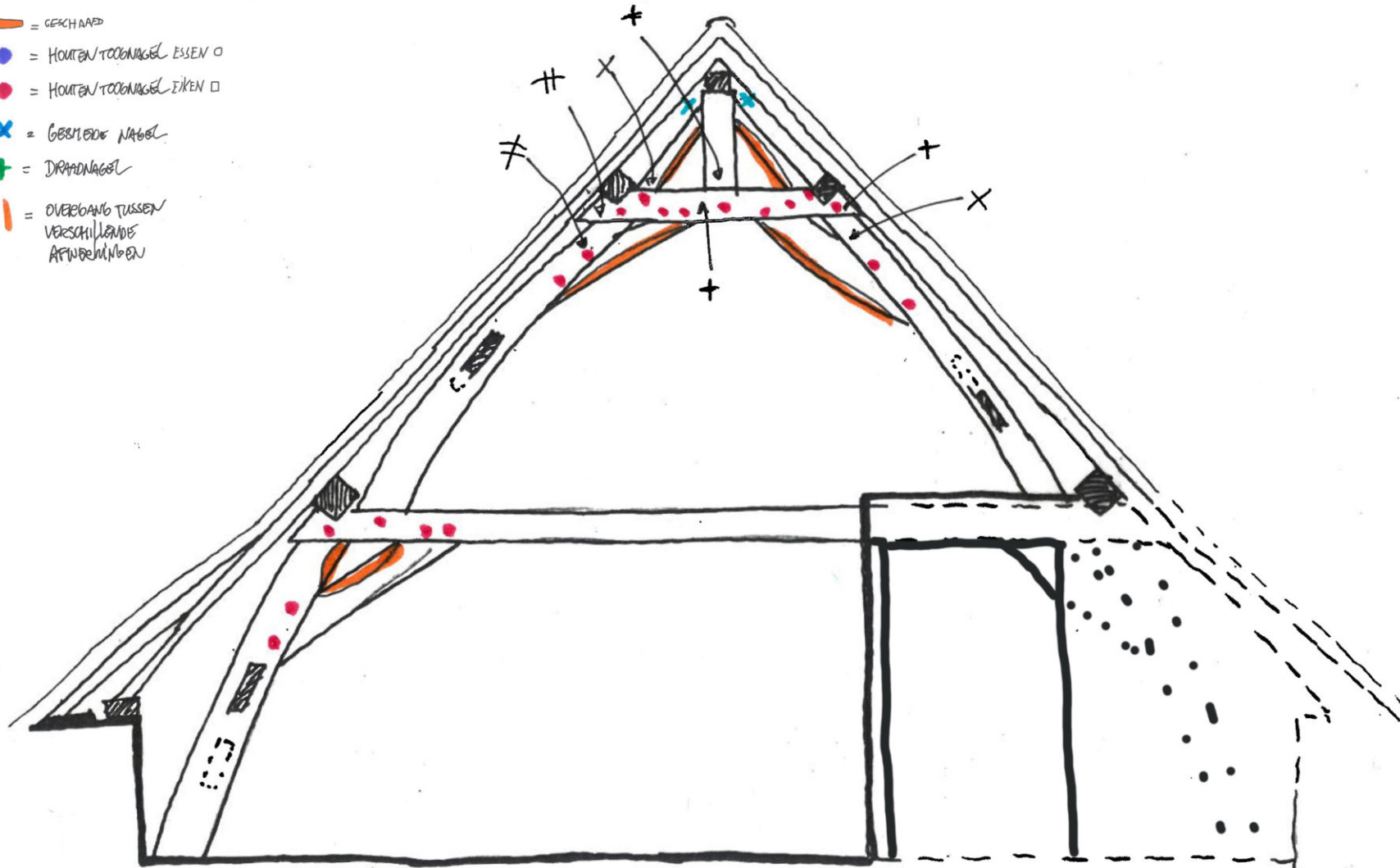
Gebintstel 3: Dit gebintstel heeft een aanzienlijke reparatie ondergaan ten tijde van de restauratie in 1953-1955. Het onderste gebint is nog van handbezaagd eiken gemaakt, het geheel erboven is van machinaal gezaagd eiken (geel gestippeld) gemaakt. Daarnaast zijn ook de verbindende toognagels van afwijkend materiaal (in essen conform het restauratiebestek) als van vorm (rond ipv vierkant). Het geheel bevat verschillende telmerken: het onderste gebint is van enkele gegutste ellipsen voorzien aan de zuidzijde, en van dubbele gegutste ellipsen aan de noordzijde (uitgezonderd de krommer). Het gehele nieuwe gedeelte erboven is voorzien van een gebeitelde voorzien. De onderste dekbalk en het rechter korbeel (gedeeltelijk) zijn van geschaafde kapellen voorzien.

- = GESCHAAPD
- = HOUTEN TOEGNAGEL ESSEN ○
- = HOUTEN TOEGNAGEL EIKEN □
- × = GEBREKKE NAGEL
- + = DRADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN VERSCHILLENDE AFWERKINGEN

Gebintstel 4: Dit gebintstel heeft een opvallende herstelling aan de zuidzijde van het tweede gebint (versterking van korbeel door een opgeklampte plank). Vrijwel het geheel is van gebeitelde telmerken   (aan de noordzijde) en   (aan de zuidzijde) voorzien uitgezonderd de zuidelijke gebintstijl van het tweede gebint, deze is van een gegutste ellips voorzien en een nieuwe toegnagel aan de voet (overigens niet aan de kop). Het ellipsvormige telmerk zou beter bij gebintstel 3 passen echter zouden als bewijs voor verplaatsing meer toegnagels vervangen moeten zijn. Het onderste gebint is voorzien van geschaafde kapellen in knoop tussen krommers/korbelen/dekbalk, in de gebinten daarboven niet. De onderste dekbalk is tussen de korbelen ook aangeschaafd en voorzien van kapellen.

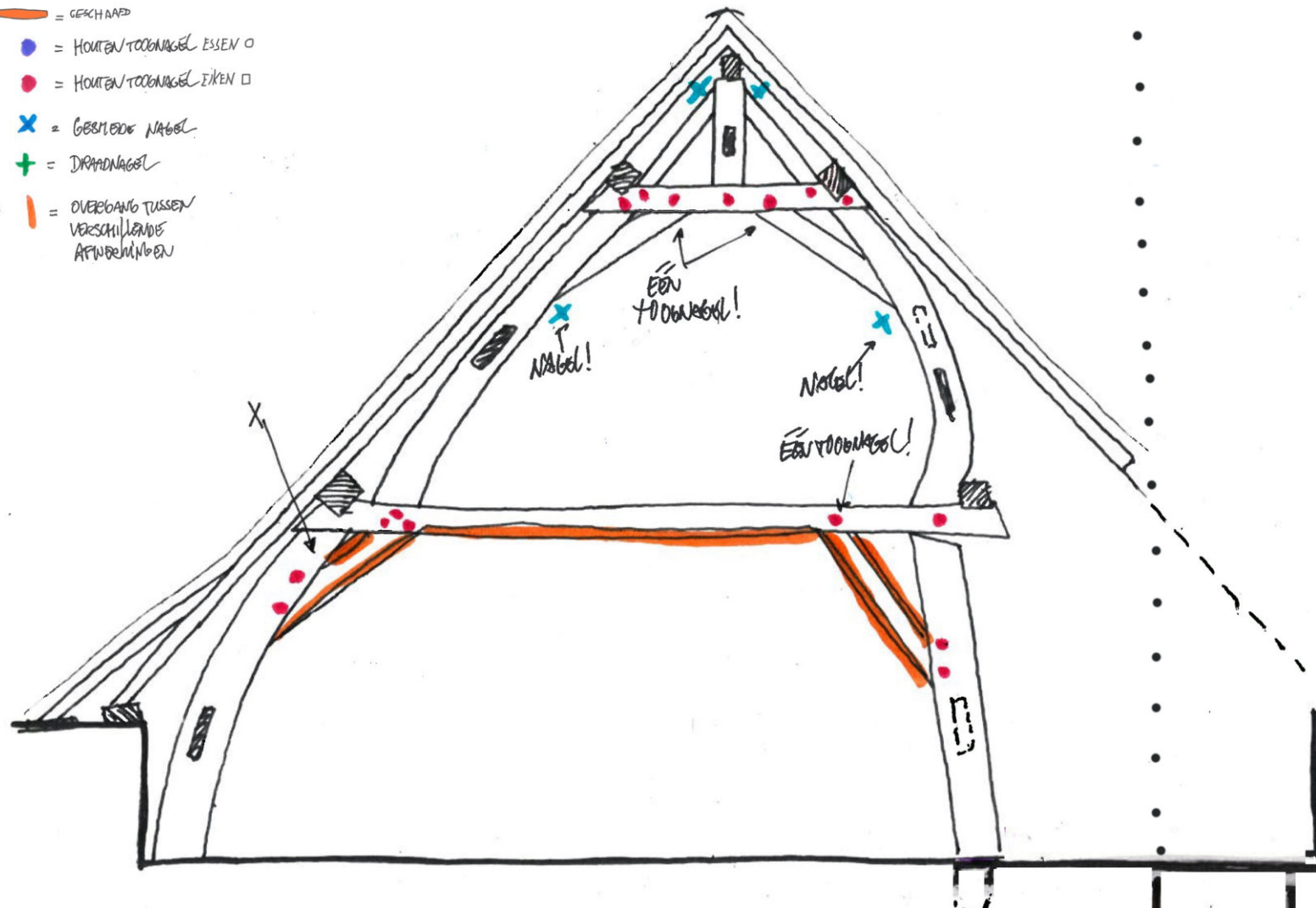
- = GESCHAAFD
- = HOUTEN TOONAGEL ESSEN ◯
- = HOUTEN TOONAGEL EIKEN ◻
- = GEBEITELDE NAGEL
- = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN VERSCHILLENDE AFWERKINGEN

Gebintstel 5: dit gebintstel is niet geheel te beschouwen: de noordelijke zijde is niet zichtbaar omdat deze in een wand valt (er is slechts een klein stukje korbcel zichtbaar waarop geen telmerken of bevestigingen zichtbaar zijn). Het gebintstel is alleen aan in het bovenste gedeelte voorzien van telmerken, gebeitelde ≠ en + (gedraaid). In het onderste gebint zijn spantbeem en korbcel van geschaafde kapellen voorzien, in het bovenliggende werk zijn de onderziden van korbelen en schoren doorlopend geschaafd.

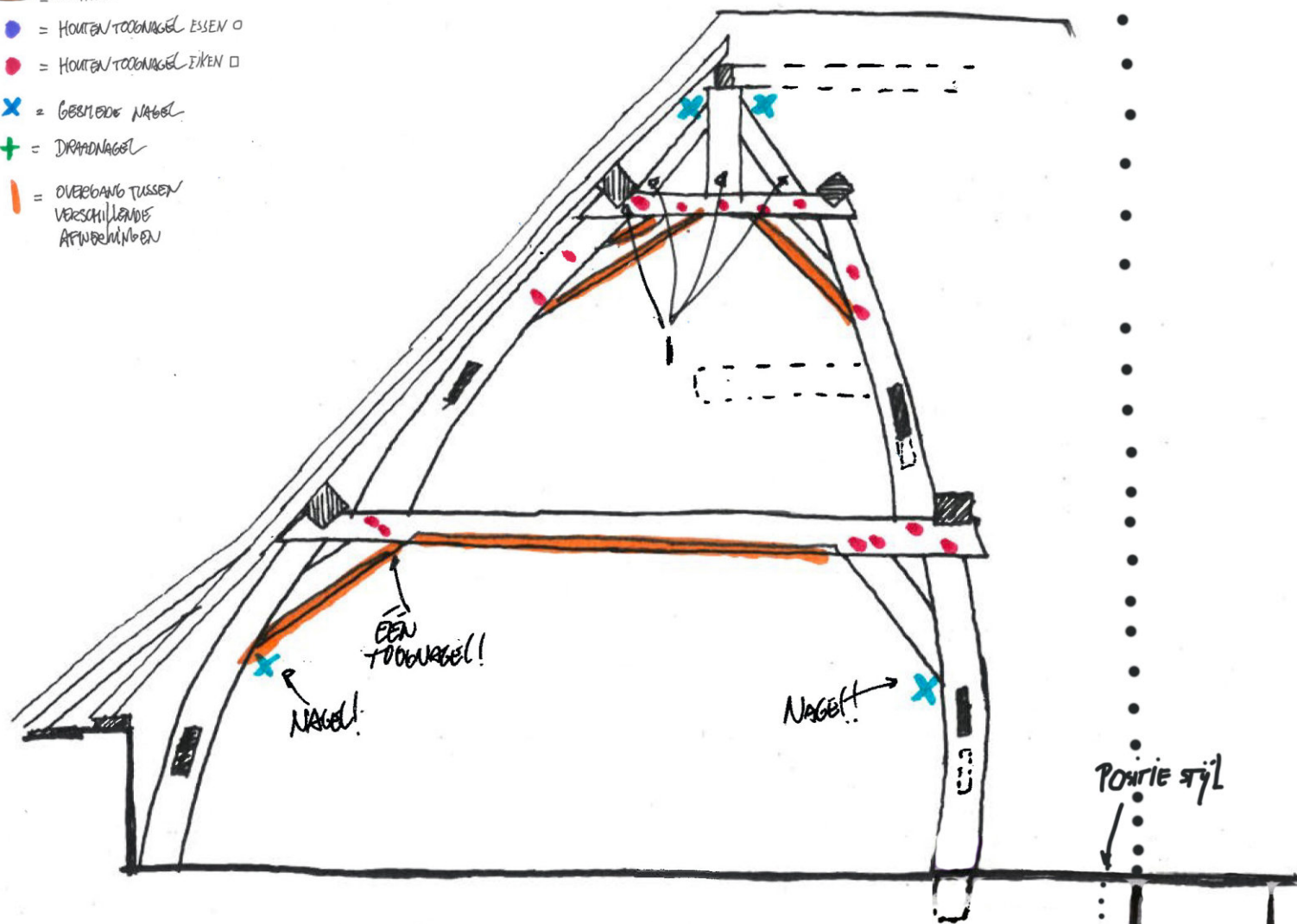

- = GESCHAAFD
- = HOUTEN TOEGENAGEL ESSEN □
- = HOUTEN TOEGENAGEL EIKEN □
- = GEBINTDE NAGEL
- = DRADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN
VERSCHILLENDE
AFWERKINGEN

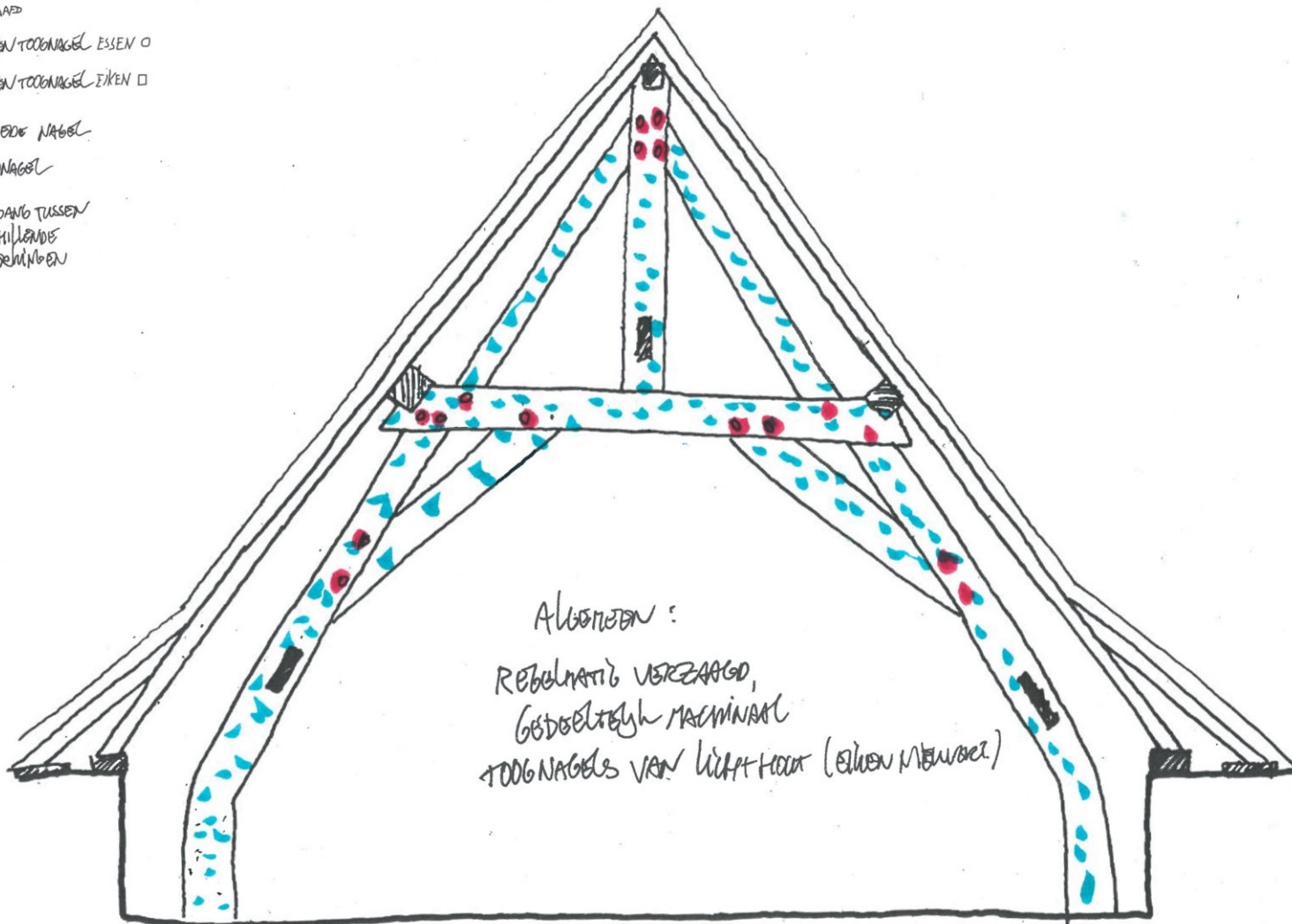
Gebintstel 6: De hoofdvorm van dit gebintstel wijkt af samen met gebintstel 7 van de overige. Dit komt omdat het gebintstel aan de rechterzijde afdraagt op een vloerbalk tussen bouwdeel A en de zuidgevel van bouwdeel B. Alleen de krommer van het onderste gebint is voorzien van een gekrast telmerk X, verder ontbreken telmerken. De korbelen van het onderste gebint zijn doorlopend afgeschuind en de dekbalk is geschaafde en voorzien van kapellen tussen de korbelen wat suggereert dat de rechter stijl niet later is aangepast (anders zou de kapel naar rechts doorgelopen hebben). Afwijkend is wel dat het rechter korbeel van het onderste gebint aan de bovenzijde slechts enkel is gepend en dat de korbelen van het bovenliggende gebint ook enkel zijn gepend aan de bovenzijde (als bij gebintstel 7) maar zijn genageld aan de onderzijde. Doordat de constructie volledig buiten bouwdeel A is gebouwd kan sprake zijn van een bouwfaseverschil tussen de bouw van vleugel B en de opbouw op A (zie hoofdstuk 6). Er zijn geen zichtbare afwijkingen in afwerking geconstateerd t.o.v. gebintstellen 1-5 en 7.

- = GESCHAAPD
- = HOUTEN TOOGNAGEL ESSEN ○
- = HOUTEN TOOGNAGEL EIKEN □
- × = GEEMERDE NAGEL
- + = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN
VERSCHILLENDE
AFWERKINGEN

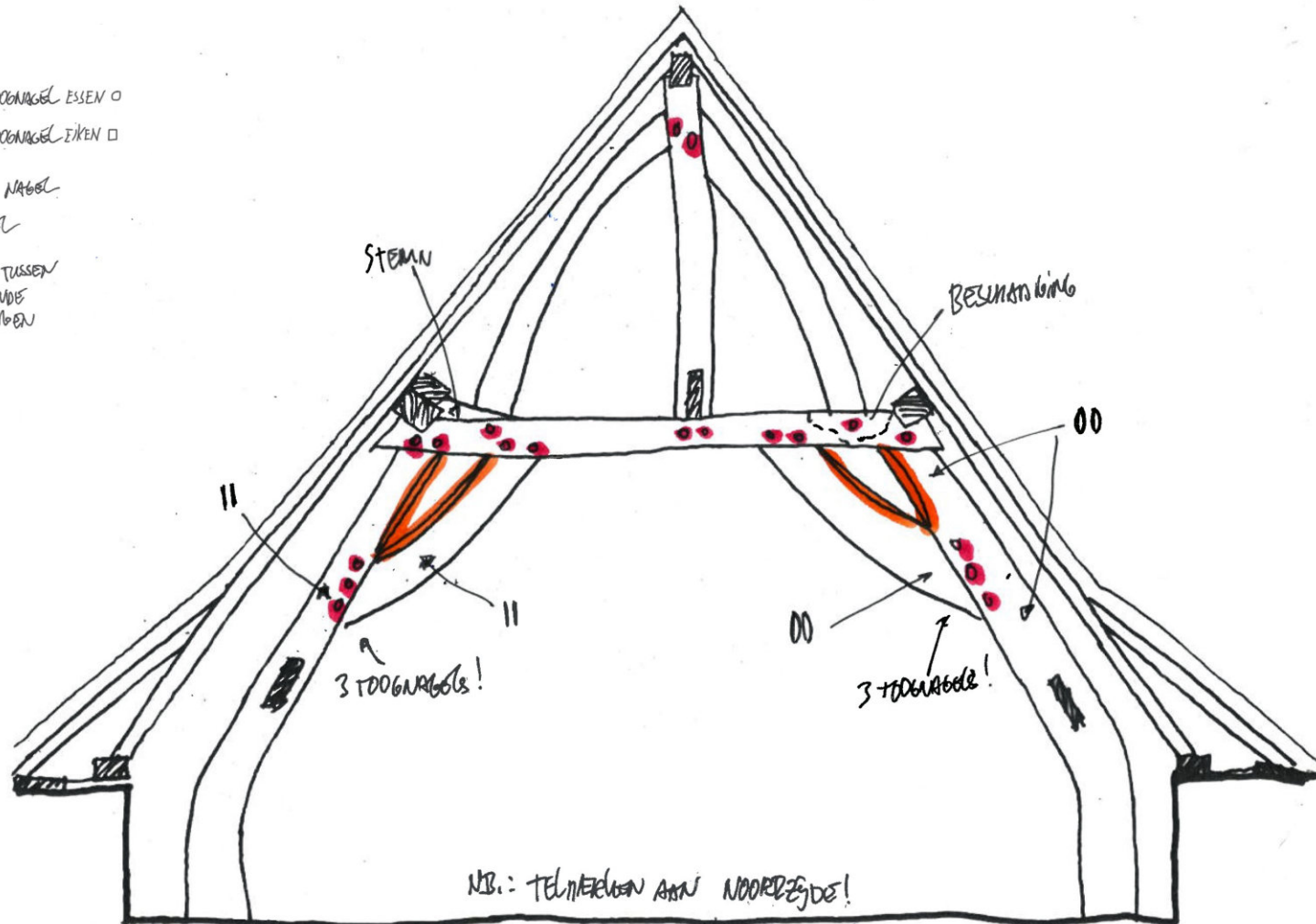
Gebintstel 7: Net als gebintstel 6 een afwijkend model door afdracht belasting op andere plek. Onderste dekbalk geschaafd en voorzien van kapellen tussen de korbelen, echter de onderste korbelen aan onderzijde genageld, de zuidelijke voorzien van 1 toognagel aan de bovenzijde. Telmerken zijn alleen tussen bovenste gebint en koningsstijl met schoren aanwezig, een gekaste I. Zuidelijke korbelen van onderste gebint is doorlopend afgeschuind aan de onderzijde, bovenste gebint heeft meerdere doorlopende afgeschuinde zijden. De korbelen van het bovenste gebint zijn aan de bovenzijde enkel gepend. Opmerkelijk detail is dat de westzijde van de koningsstijl geen afdrucken/aftekeningen/gaten van nagels bevat wat suggereert dat de westzijde van de kap van origine al afgeschuind was en niet is voorzien van een topgevel. Daar de constructie volledig buiten bouwdeel A is gebouwd kan sprake zijn van een bouwfaseverschil tussen de bouw van vleugel B en de opbouw op A (zie hoofdstuk 6). Er zijn geen zichtbare afwijkingen in afwerking gesignaleerd t.o.v. gebintstellen 1-6.

- = GESCHNAPD
- = HOUTEN TOOGNAGEL ESSEN □
- = HOUTEN TOOGNAGEL EIKEN □
- = GEBIENDE NAGEL
- = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN
VERSCHILLENDE
AFWERKINGEN

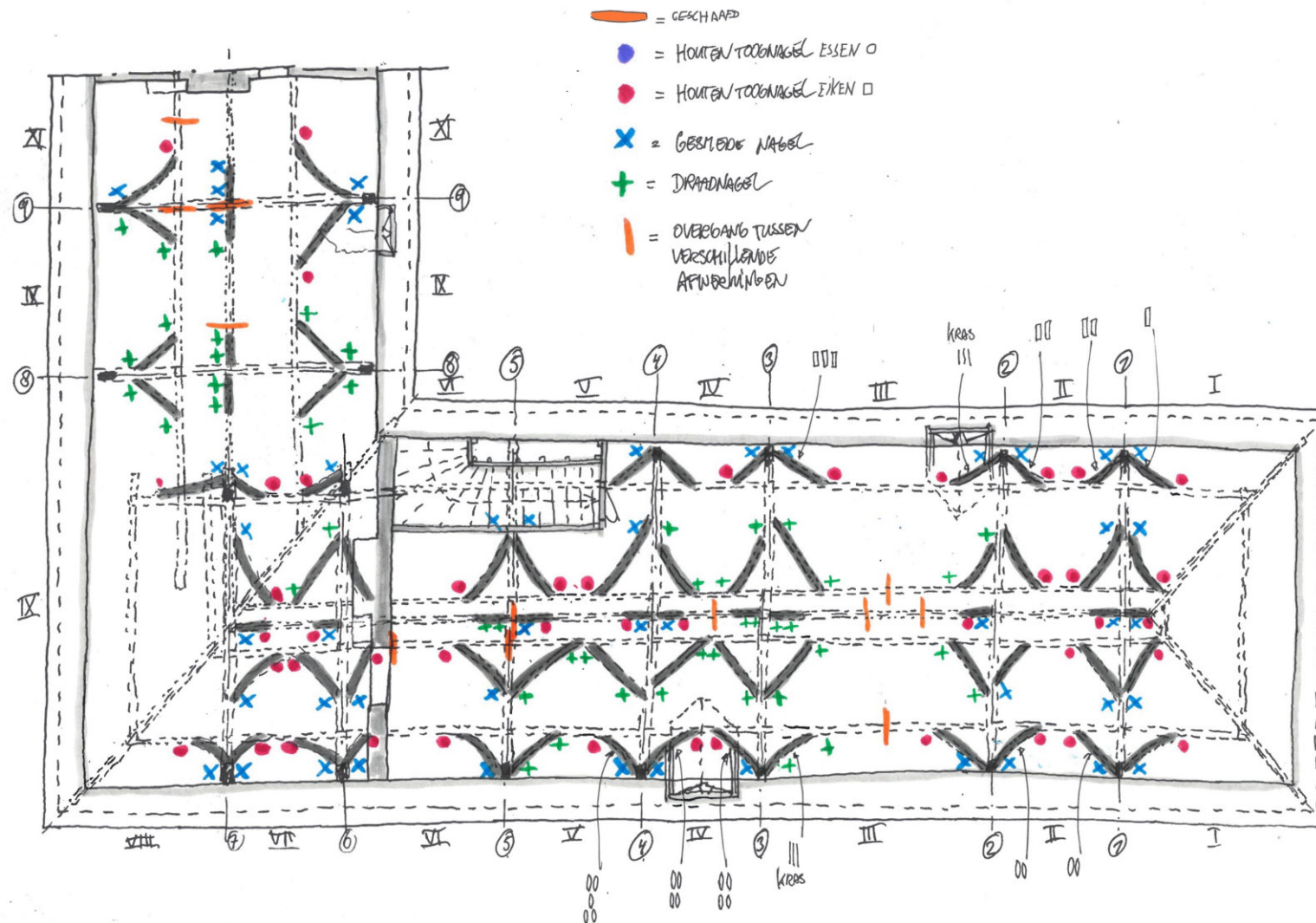

Gebintstel 8: Tussen gebinten 6-7 en gebintstel 9 is een ranker en strakker gebintstel aanwezig met rechte schoren en korbelen. Hoewel gepend is de afwerking duidelijk "moderner" dan gebinten 1-7 en 9: gedeeltelijk machinaal bezaagd (grob maar regelmatig) maar ook fijner handmatig bezaagd. Het gebintstel lijkt uitzonderlijk en ongebruikelijk hoog maar past bij de smallere breedte maar dezelfde nokhoogte waardoor de kleinere, steilere kap geen aanleiding tot een extra gebint geeft. De te ruime, niet-passende aansluiting met de rechter (oudere) gording geeft aan dat dit spant een hersteld exemplaar betreft maar toognagels in eiken passen niet bij de exemplaren in essen die bij de restauratie van 1953-1955 werden toegepast en wijst daarmee naar een oudere herstelling/restauratie.

- = GESCHAAPD
- = HOUTEN TOOGNAGEL ESSEN $\square$
- = HOUTEN TOOGNAGEL EIKEN $\square$
- = GEBIENDE NAGEL
- = DRAADNAGEL
- = OVERGANG TUSSEN VERSCHILLENDE AFWERKINGEN

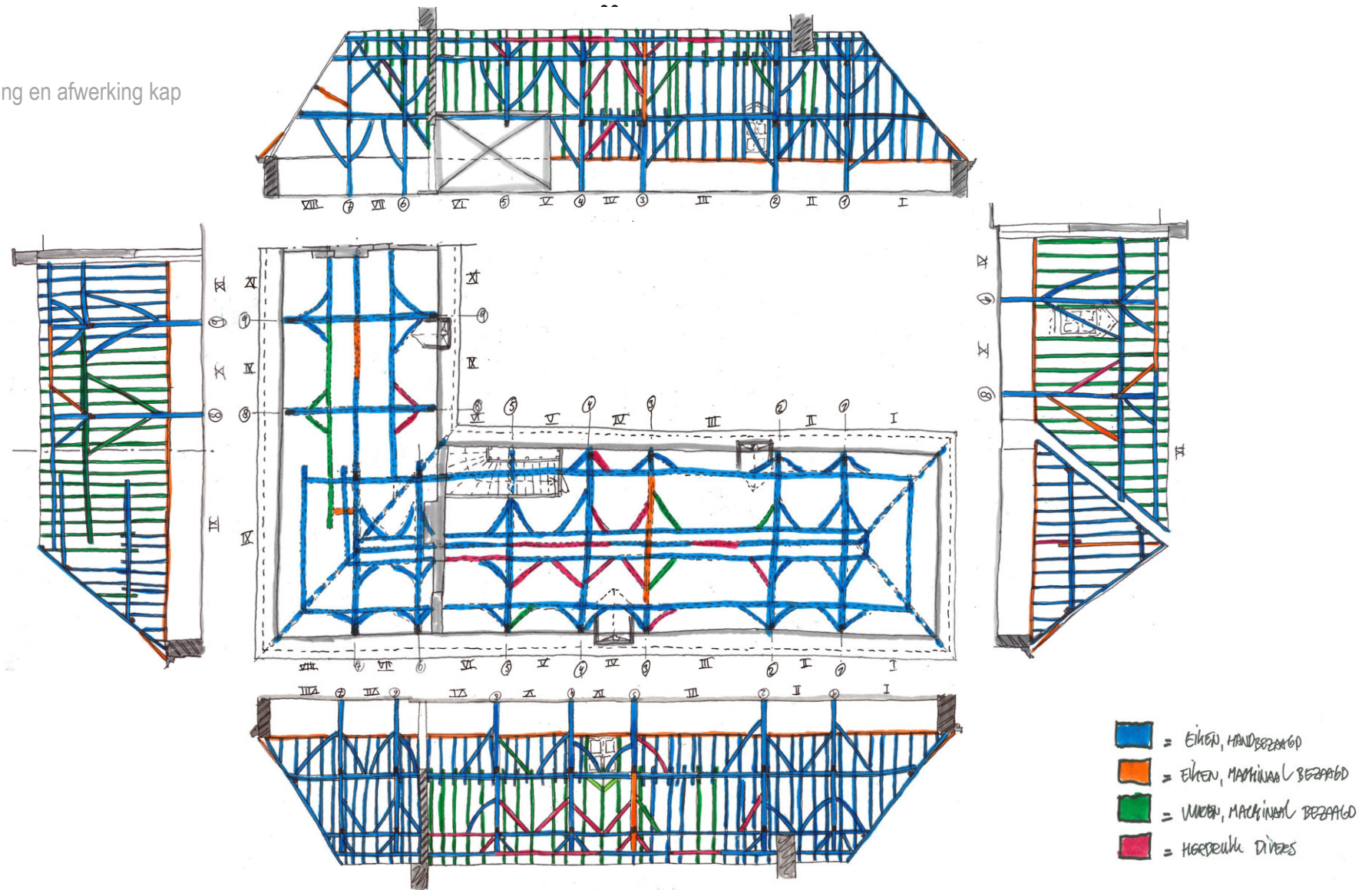

Gebintstel 9: Tussen gebintstel 8 en de wand naar bouwdeel C is een robuuster en rustieker gebintstel aanwezig met kromme schoren en korbelen. De afwerking (met afgeschuinde hoeken met kapellen bij korbelen en krommers), bezaging (handbezaagd, grof en onregelmatig) en wijze van telmerken (gehakte) past bij gebintstellen 1-7. Het gebintstel lijkt daarnaast door zijn robuustere verhoudingen logischer in de ruimte te passen. Opvallende kenmerken zijn een royale beschadiging aan de rechterzijde van de dekbalk ter plaatse van de aansluiting met de schoor en een wigvormige opgespijkerde steun aan de linkzijde om de (nieuwere) opliggende gording te ondersteunen. Daarnaast werden bij de schoren 3 toognagels gebruikt (waarvan er 1 vanuit de andere zijde is ingeslagen) wat op versterking duidt, mogelijk ten tijde van vervanging van gebintstel 8.

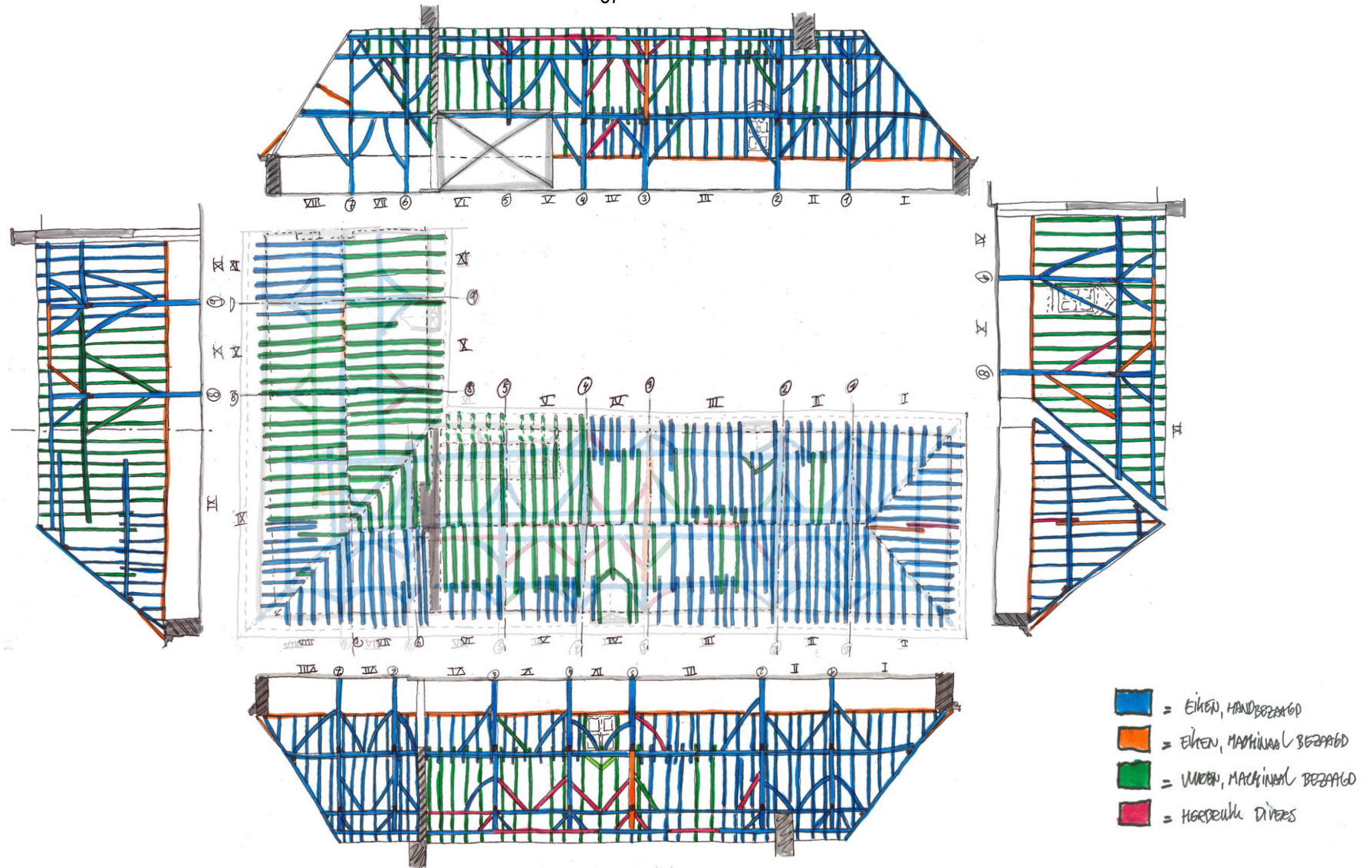

Plattegrond: op de plattegrond zijn de bevestigingen van schoren en telmerken op de sporen aangegeven evenals overgangen tussen verschillende materialen/afwerkingen in gordingen en nokgording. De ordening van traveeën is (waar oorspronkelijk of na herstellingen nog aanwezig) logisch maar net als de gebintstellen niet consequent doorgezet. Er is echter toch een grote mate van consequent uitgevoerde bevestigingen in de oorspronkelijk overkomende delen maar ook in de overduidelijk herstelde delen. Enkele vernieuwde gordingen/nokbalken zijn met zorg ingepast om de oorspronkelijke schoren te kunnen inpassen.

Materialisering en afwerking kap

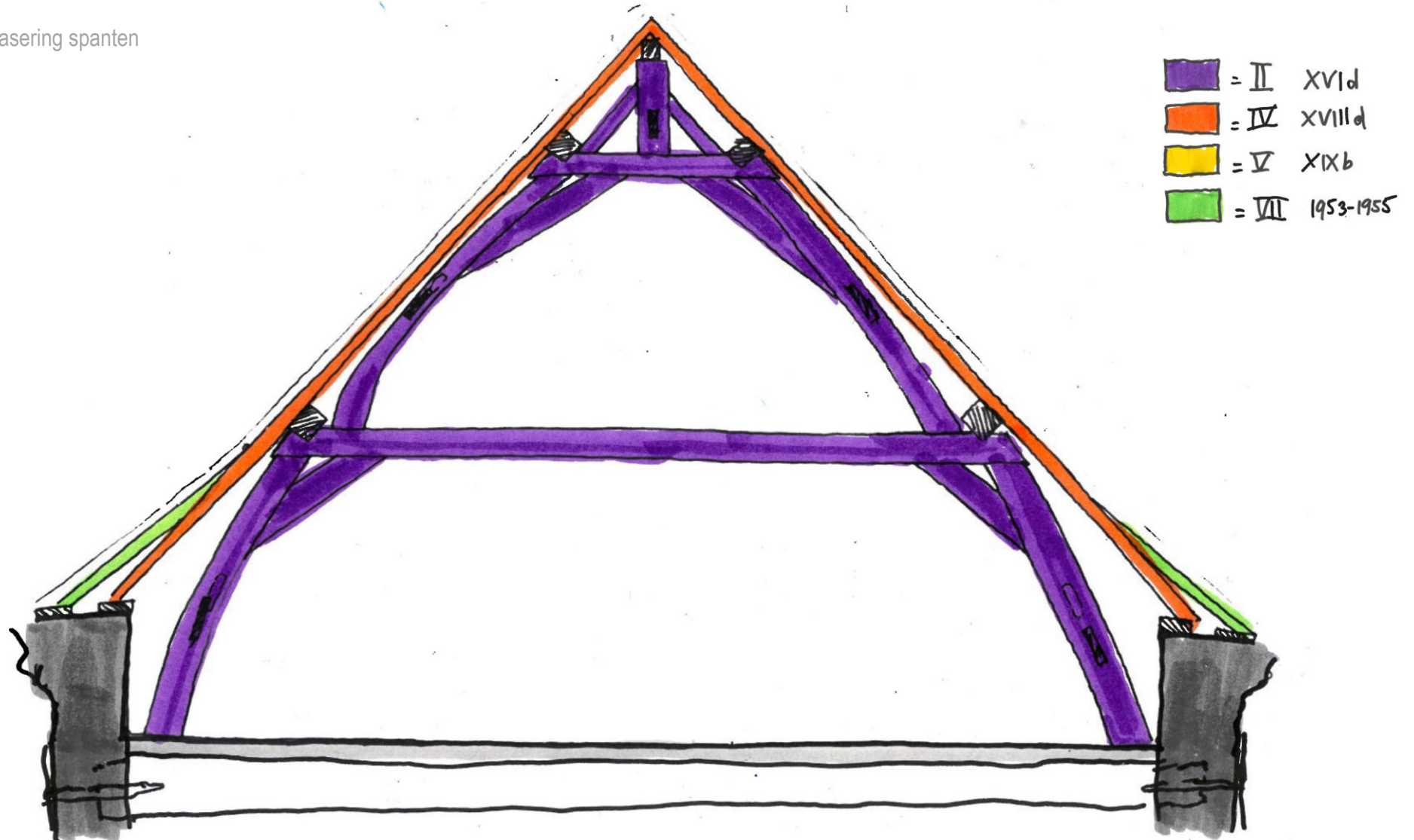

Deze verbeelding van de draagconstructie van de kap (gebintstellen), stabiliserende schoren en aanzicht van de sporen geeft inzicht in de toegepaste materialen en afwerking en laat duidelijk "velden" zien waarin aanpassingen hebben plaatsgevonden: schoren en gordingen/nokgording tussen stramien 2 en 5 en rond stramien 8. Toepassing van sporen in vuren (conform restauratiebestek 1953-1955) is vooral aanwezig in de dakvlakken boven bouwdeel A en stramien 3 en 6. Opvallend is de beëindiging van de gordingen in het westelijke dakvlak van travee IX: deze lopen niet door in het dakvlak boven bouwdeel A.

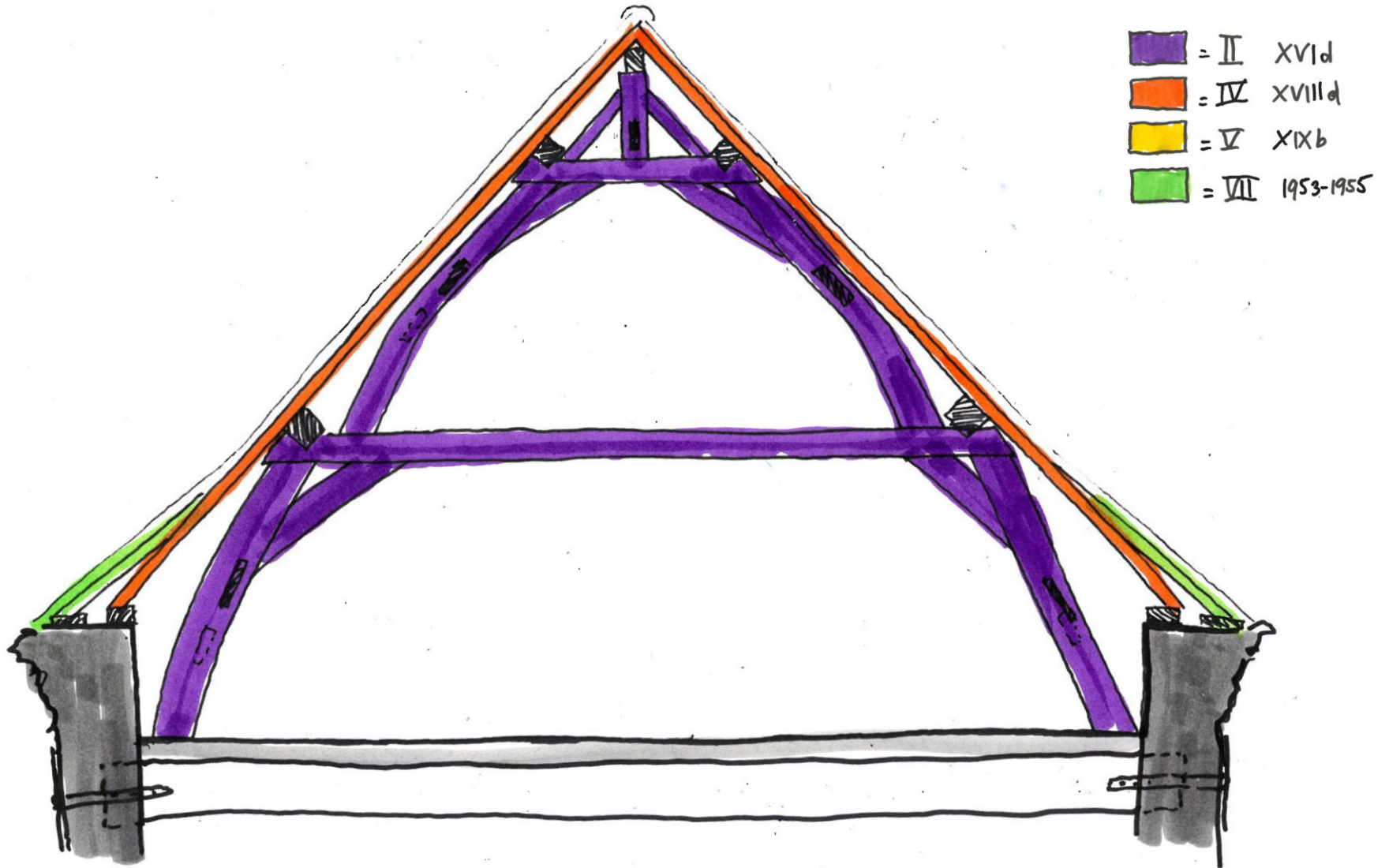
Verbeelding van de aanzichten van draagconstructie, stabiliserende schoren en bovenaanzicht van de materialisering van de sporen. Duidelijk zichtbaar zijn de herstellingen ten tijde van de restauratie in 1953-1955: sporen zijn in afwijkend materiaal geheel vervangen of gedeeltelijk bijgeplaatst naast oorspronkelijke stukken. De grootste aanpassingen zijn aan te treffen in de velden tussen stramienen 3 en 7 en boven bouwdeel A (behoudens het westelijke dakvlak in travee XI).

Bouwfaseringspanten

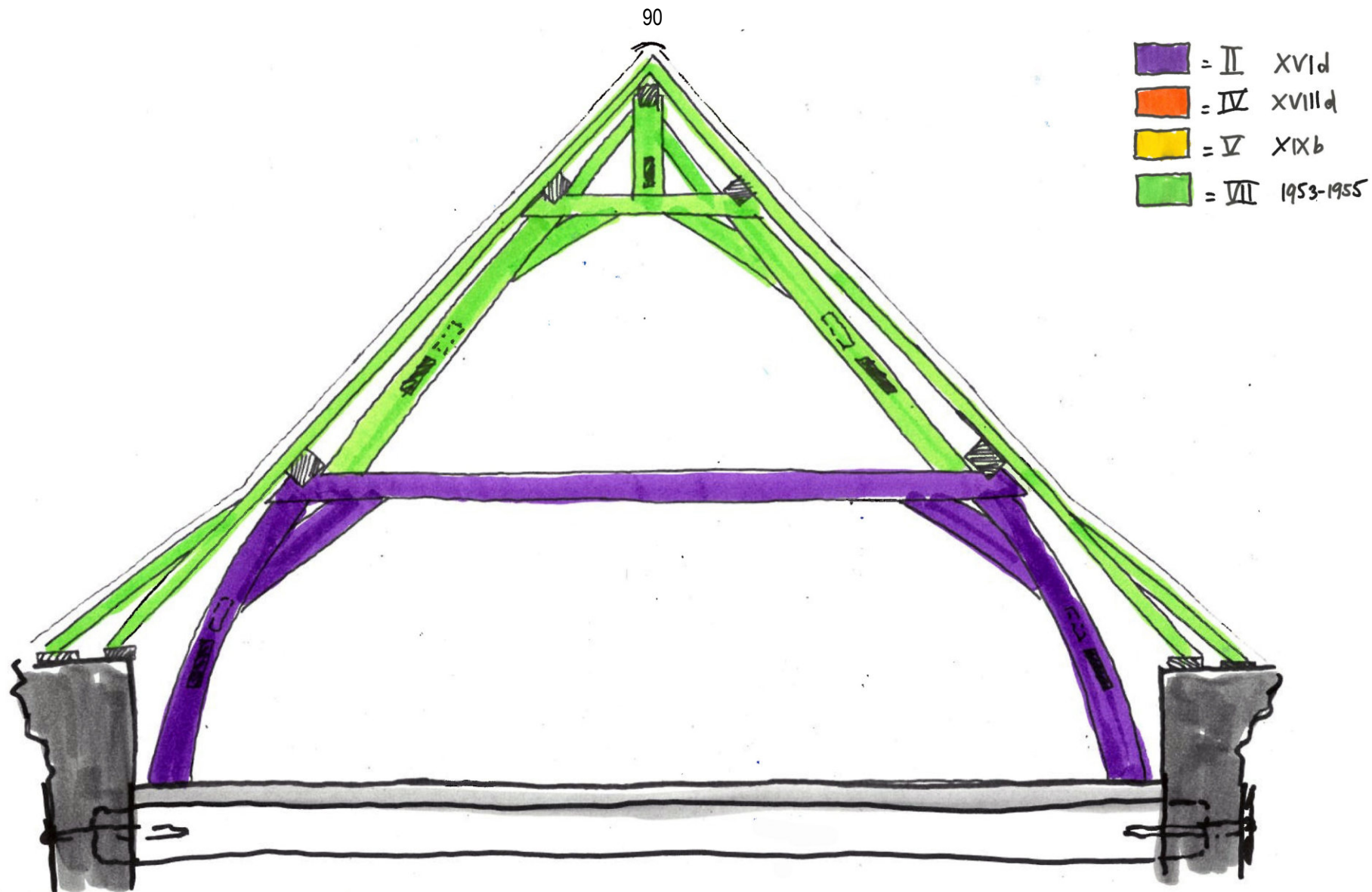

Gebintstel 1: Materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen passen bij elkaar en geen herstellingen zijn zichtbaar en het zuidelijke spant is ingepend in de onderliggende vloerbalk en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. Sporen rondom dit stramien hebben eenduidige afwerking (vergelijkbaar met het afgewolfd oostelijke dakschild) en passen daarmee bij bouwfase IV. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwfase VII.

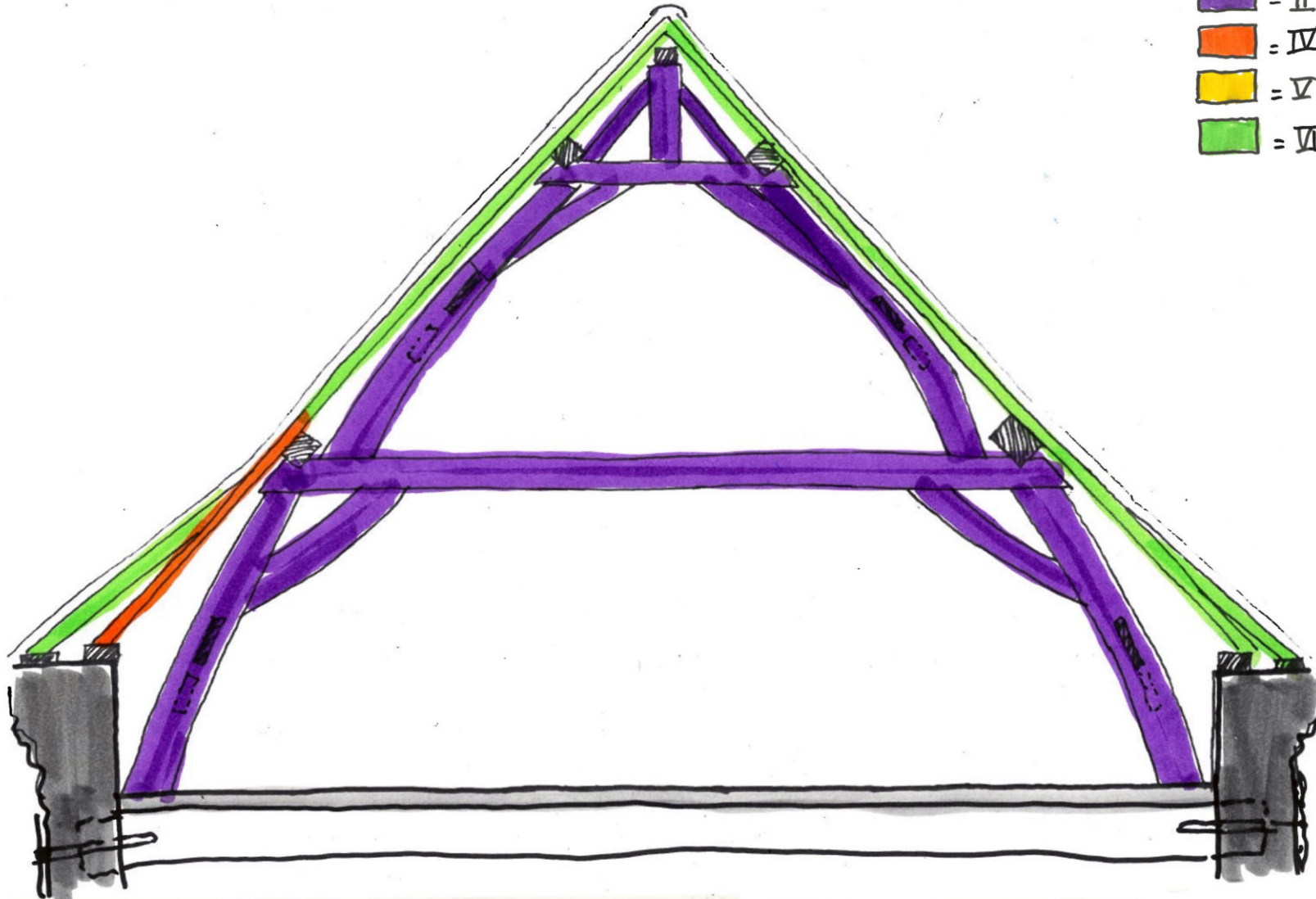

Gebintstel 2: Materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen passen bij elkaar en geen herstellingen zijn zichtbaar en het geheel is vergelijkbaar met gebintstel 1 en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. Sporen rondom dit stramien hebben eenduidige afwerking (vergelijkbaar met het afgewolfde oostelijke dakschild) en passen daarmee bij bouwfase IV. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwfase VII.

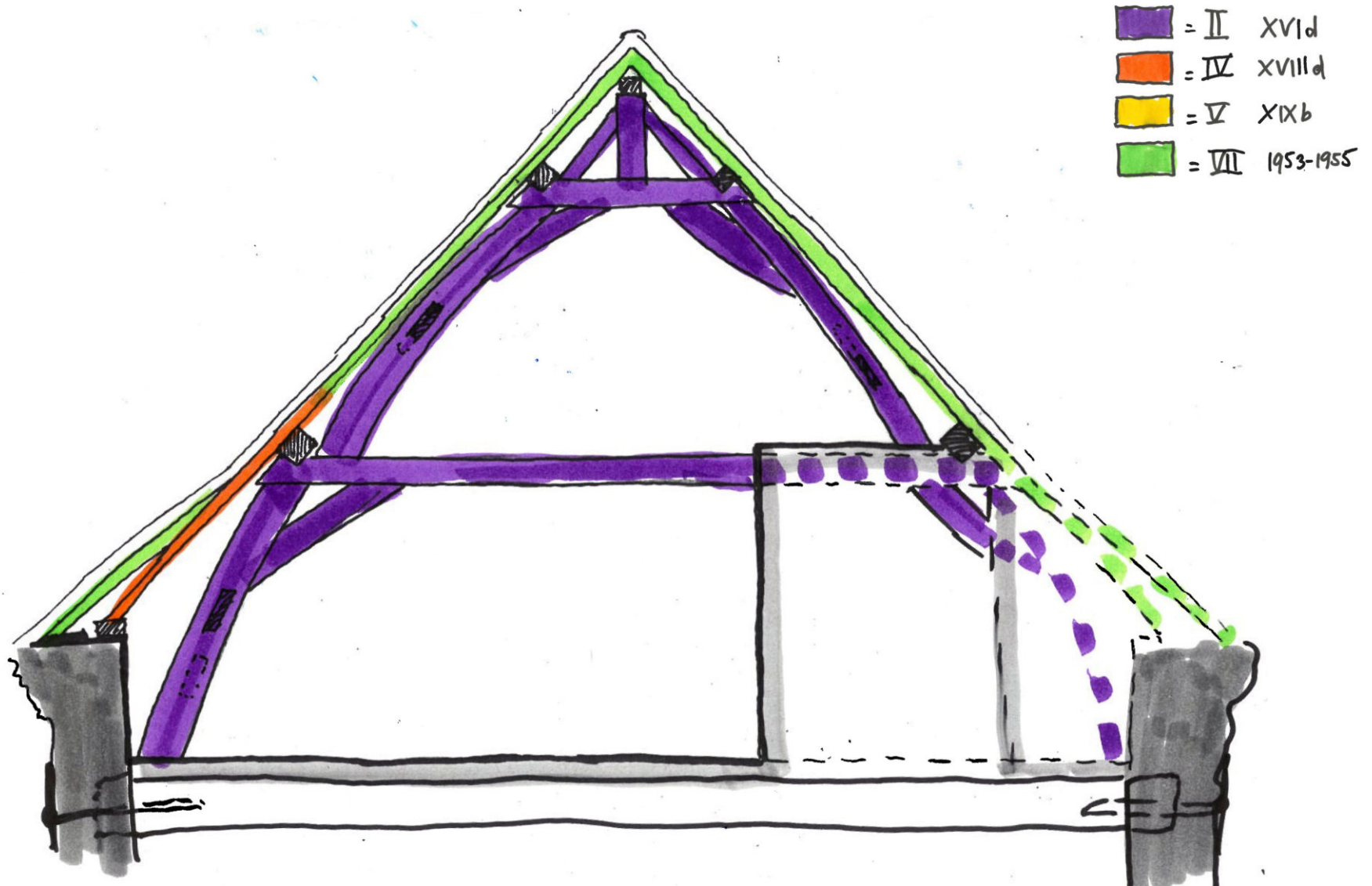

Gebintstel 3: Materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen van het onderste gebint pas en is vergelijkbaar met gebintstellen 1 en 2 en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. De bovenliggende constructie is door zijn bewerkingen (machinale bezaging) en bevestigingen (met essen toonagels conform restauratiebestek) te dateren in bouwfase VII. Sporen rondom dit stramien hebben eenduidig materiaalgebruik in vuren en passen daarmee ook in bouwfase VII. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwfase VII.

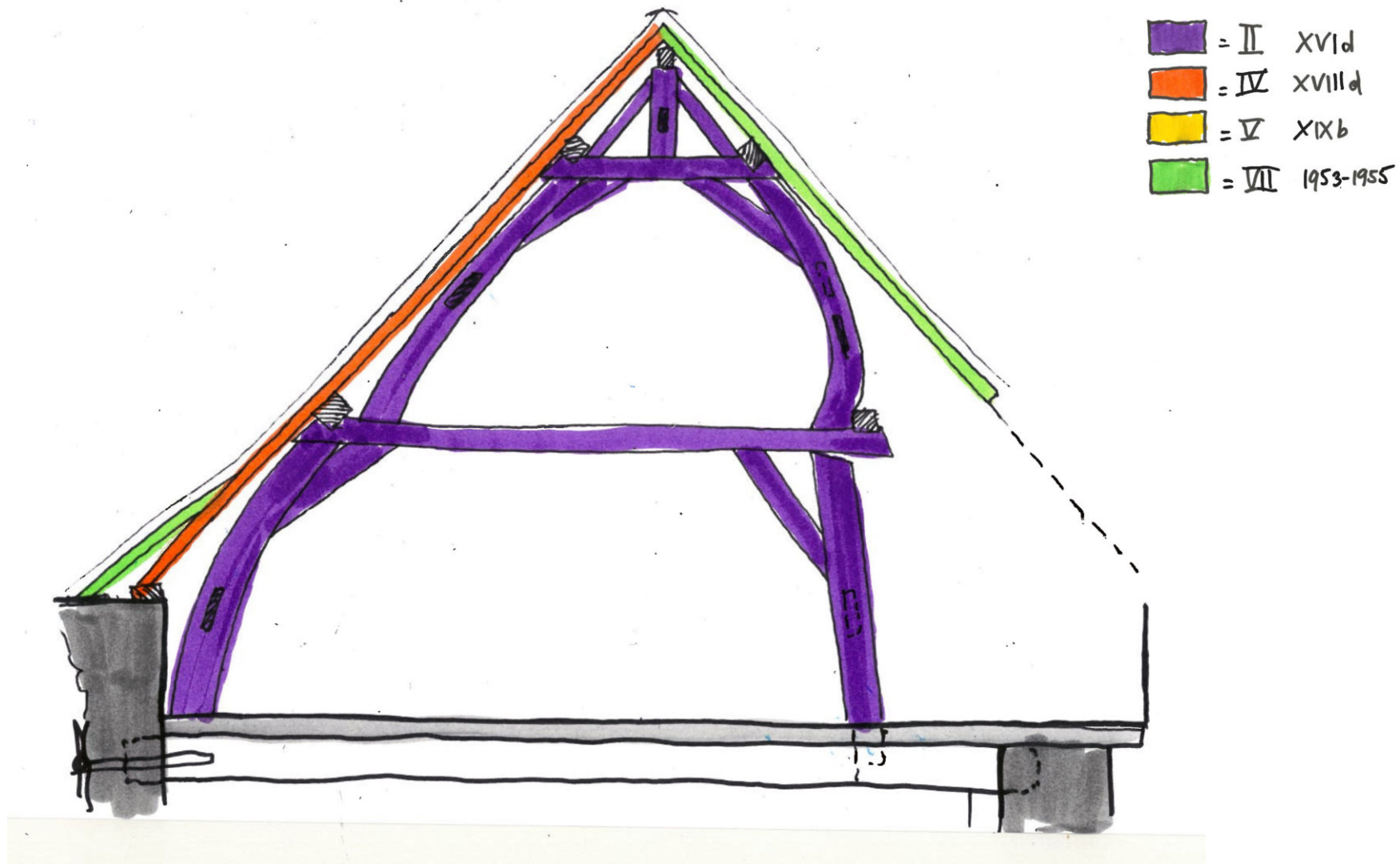
- = II XVI d
- = IV XVII d
- = V XIX b
- = VI 1953-1955

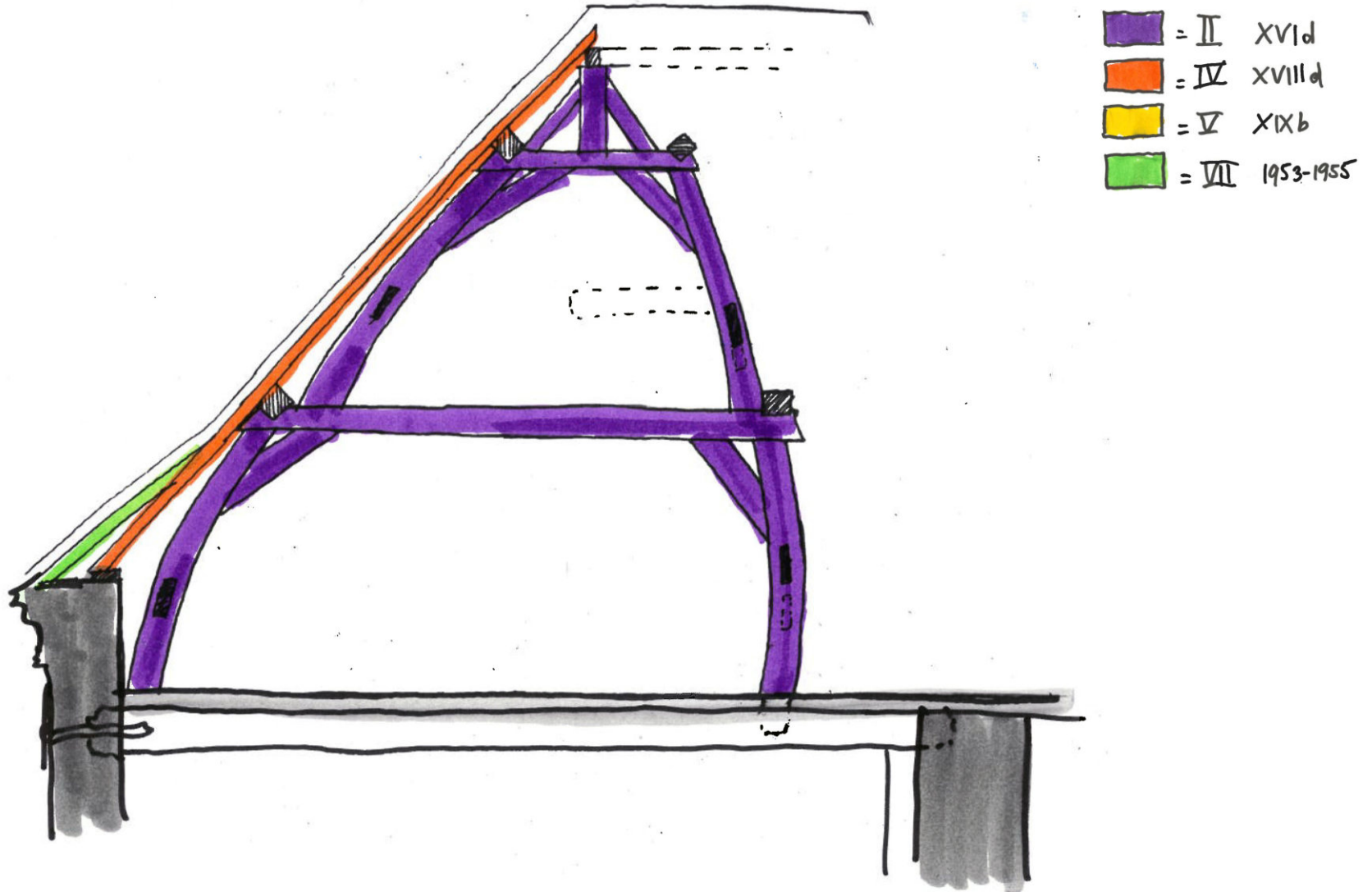
Gebintstel 4: Materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen passen bij elkaar en geen herstellingen zijn zichtbaar en het geheel is vergelijkbaar met gebintstel 1, 2 en onderzijde 3 en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. Sporen rondom dit stramien hebben geen eenduidige afwerking maar bestaan uit eiken sporen (vergelijkbaar met het afgewolfde oostelijke dakschild), passend bij bouwfase IV en sporen in vuren passend bij bouwfase VII. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwfase VII.

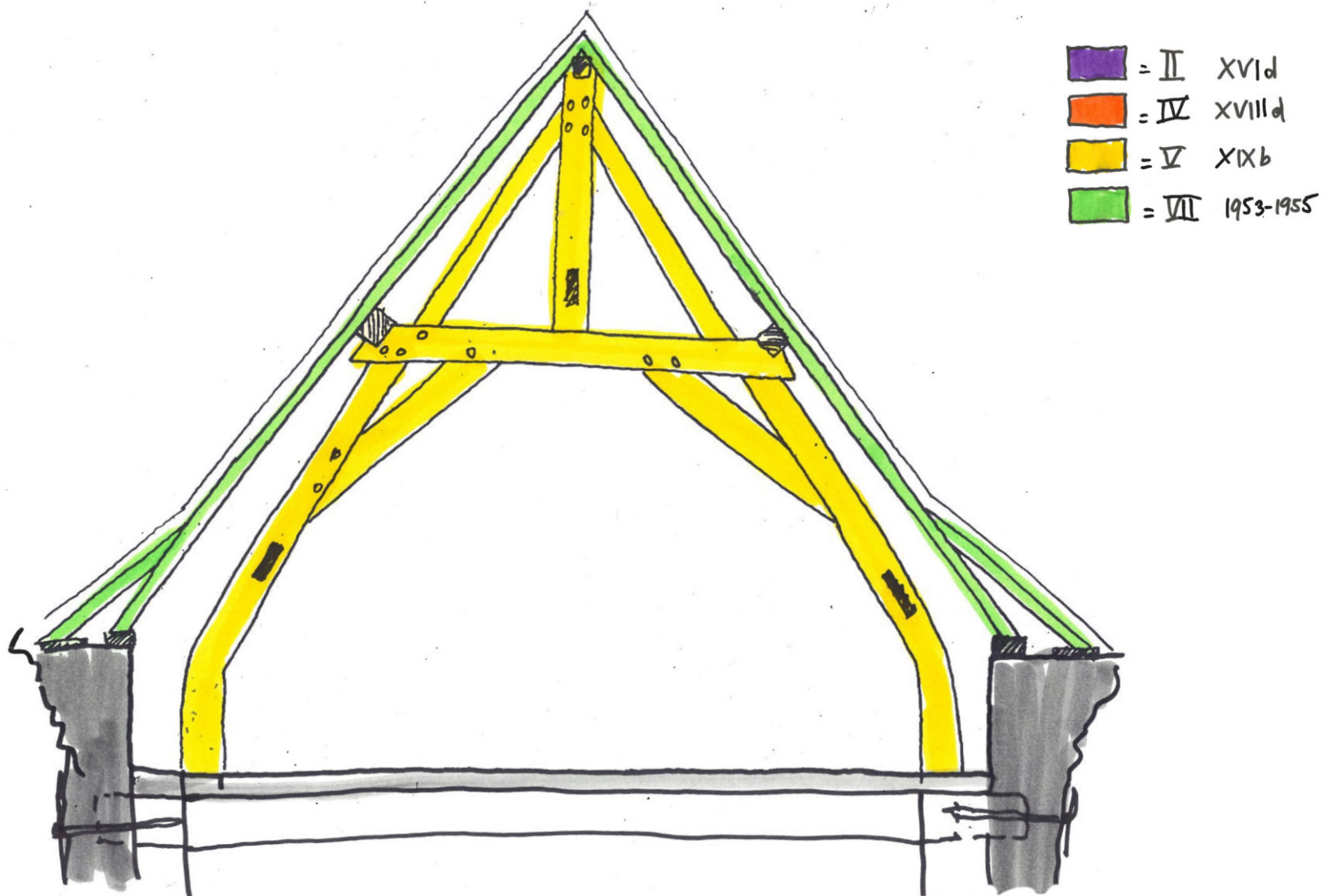
Gebintstel 5: Materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen passen bij elkaar en geen herstellingen zijn zichtbaar en het geheel is vergelijkbaar met gebintstel 1, 2, onderzijde 3 en 4 en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. Sporen rondom dit stramien hebben geen eenduidige afwerking maar bestaan uit eiken sporen (vergelijkbaar met het afgewolfd oostelijke dakschild), passend bij bouwphase IV en sporen in vuren passend bij bouwphase VII. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwphase VII.

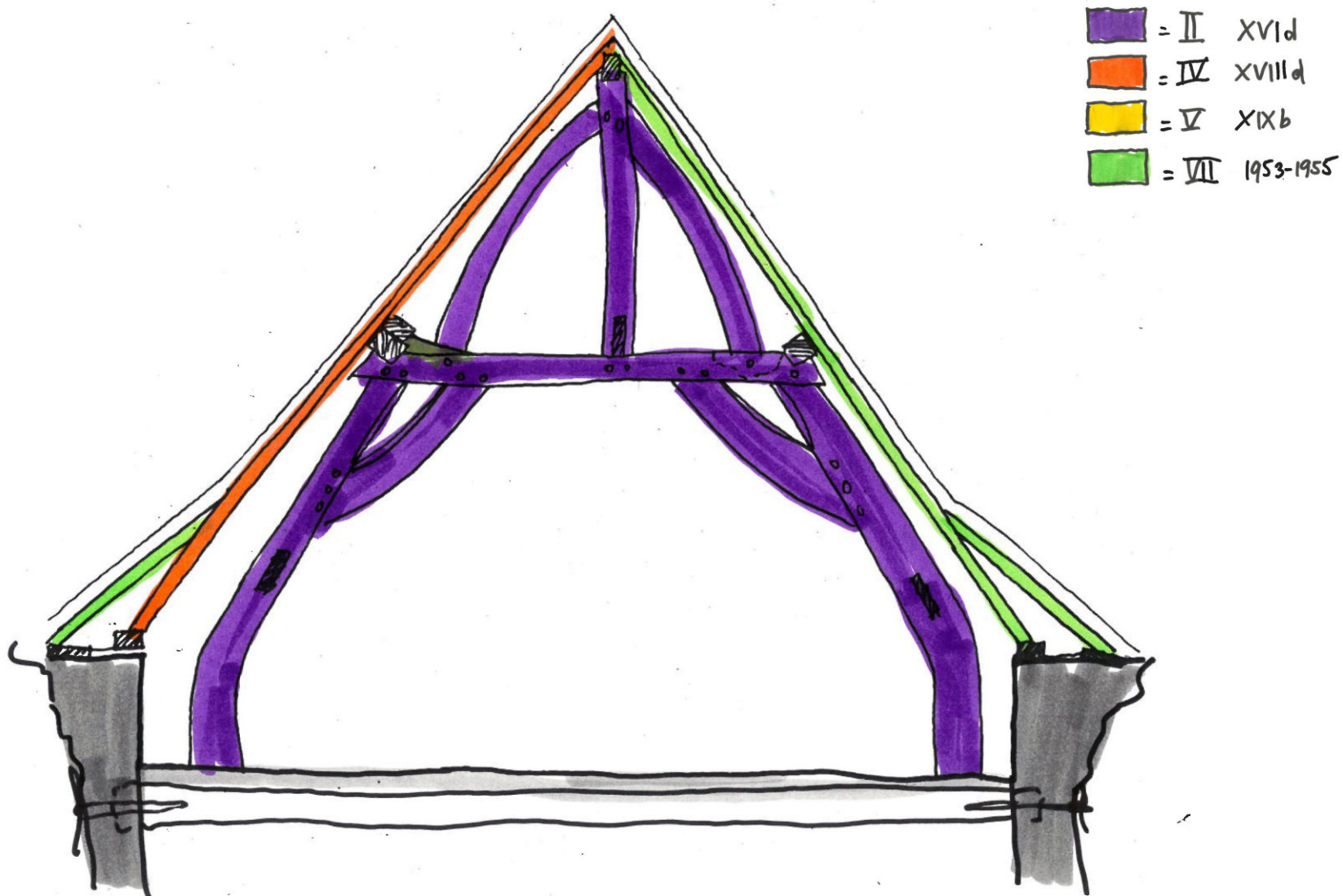
Gebintstel 6: Hoewel de hoofdvorm van dit gebintstel afwijkt (samen met gebintstel 7) zijn materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen vergelijkbaar. Er zijn geen herstellingen zichtbaar en het geheel is vergelijkbaar met gebintstel 1, 2, onderzijde 3, 4 en 5 en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. Sporen aan de zuidzijde van dit stramien hebben een eenduidige afwerking in eiken sporen (vergelijkbaar met het afgewolfdde oostelijke dakschild), passend bij bouwfase IV. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwfase VII.

Gebintstel 7: Hoewel de hoofdvorm van dit gebintstel afwijkt (samen met gebintstel 6) zijn materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen vergelijkbaar. Er zijn geen herstellingen zichtbaar en het geheel is vergelijkbaar met gebintstel 1, 2, onderzijde 3, 4, 5 en 6 en kan daarmee als uit de bouwtijd worden gedateerd, bouwfase II. Sporen aan de zuidzijde van dit stramien hebben een eenduidige afwerking in eiken sporen (vergelijkbaar met het afgewolfdde oostelijke dakschild), passend bij bouwfase IV. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwfase VII.

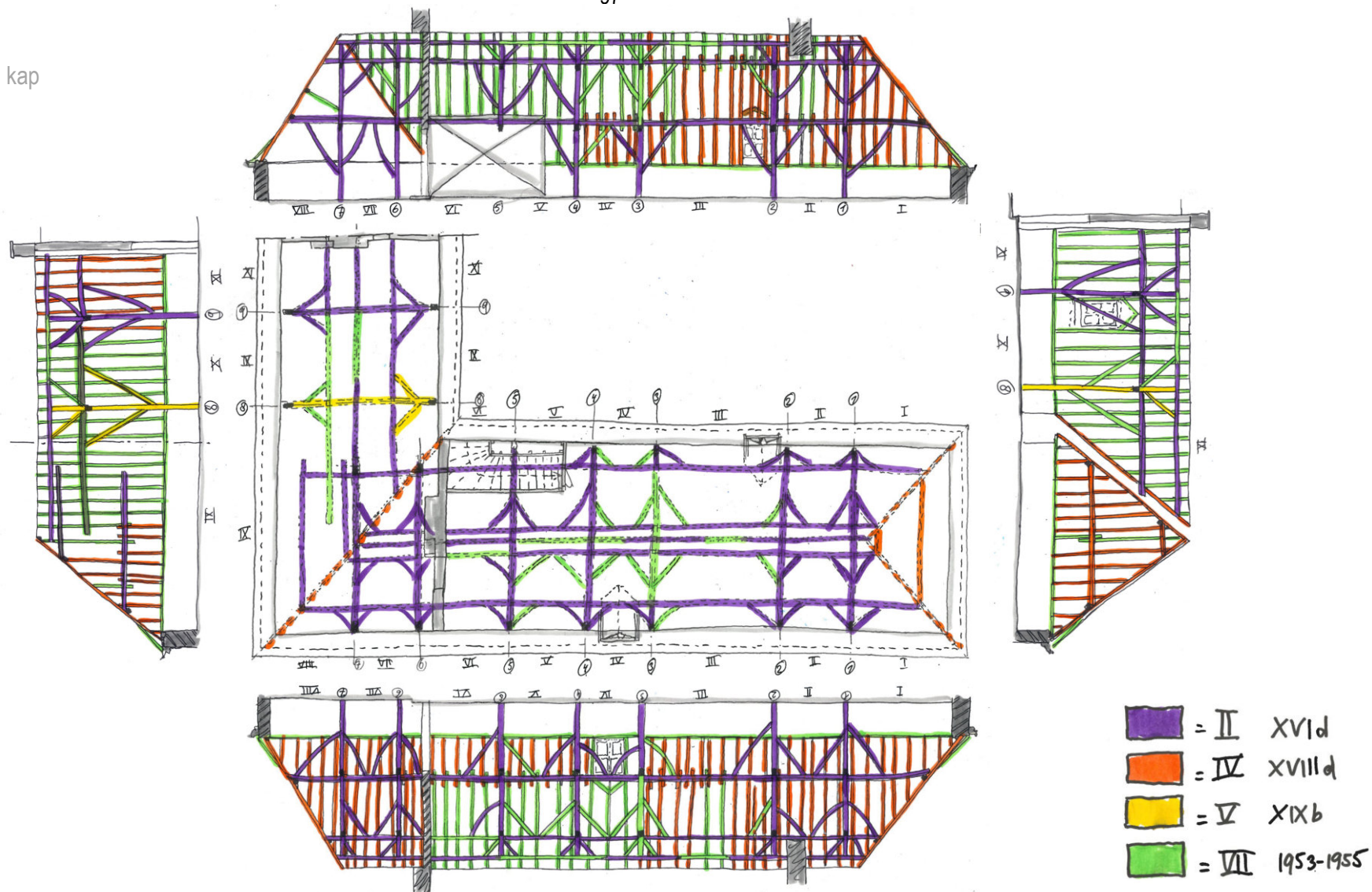
Gebintstel 8: In hoofdopzet vergelijkbaar met gebintstel 9 maar in fijnheid van de bewerking(en) en "strakker" basismateriaal afwijkend van de overige gebintstellen. De (gedeeltelijke) machinale bezaging en fijne handbezaging maar afwijkende bevestiging (eiken toognagels i.p.v. essen) duiden op een eerdere bouwfase dan de restauratie in 1953-1955 en zou hiermee goed in bouwfase V kunnen passen. In deze bouwfase is ook de dakbedekking vervangen (door kruispannen): dit is hét uitgelezen moment voor groter herstel.

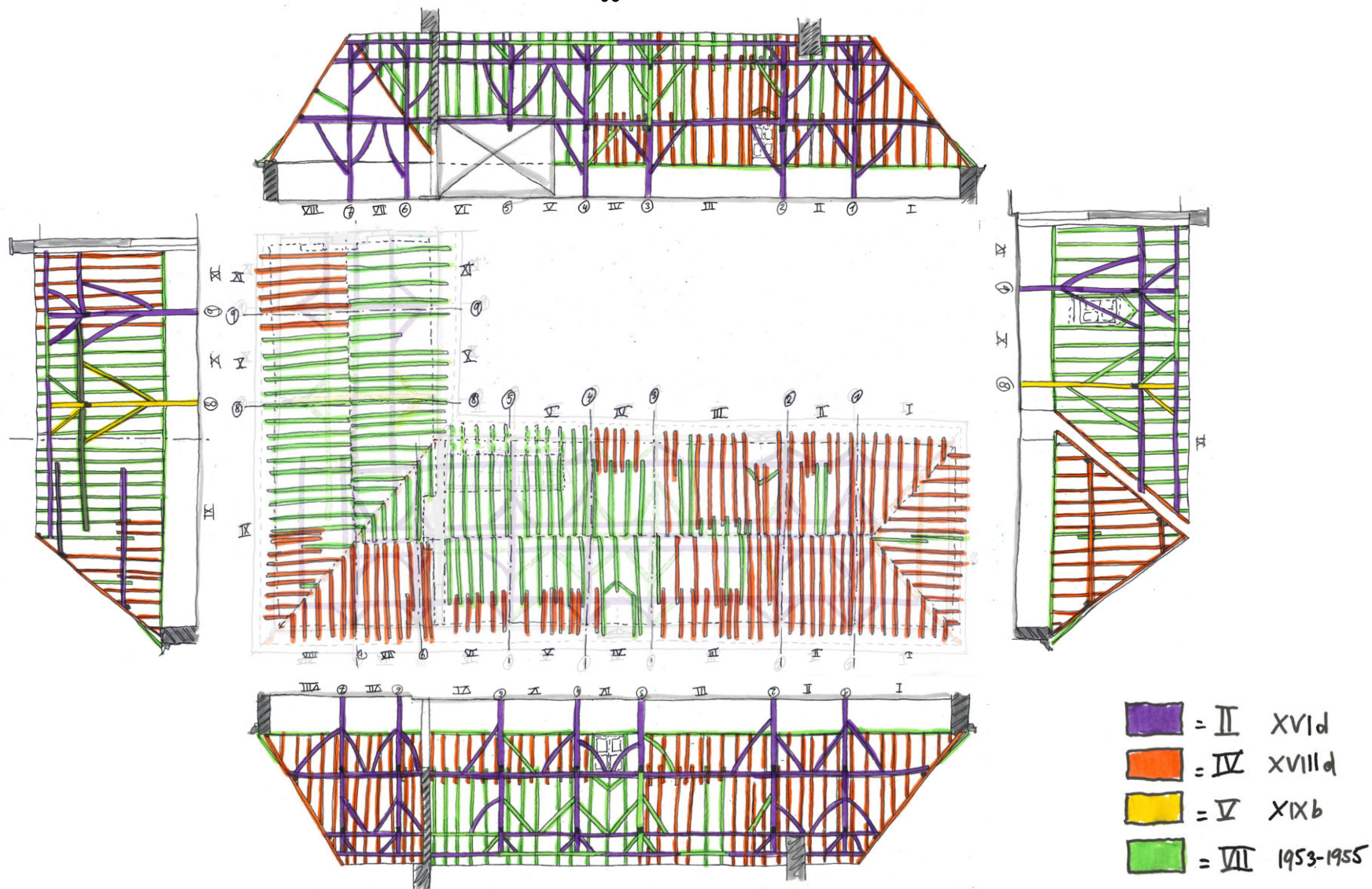
Gebintstel 9: Hoewel de hoofdvorm van dit gebintstel afwijkt door smallere breedte (samen met gebintstel 8) zijn materialisatie, bewerking, afwerking en bevestigingen vergelijkbaar met (elementen van) gebintstellen 1 t/m 7. Er zijn geen herstellingen zichtbaar en oogt daarmee als uit de bouwtijd in bouwfase II. In hoofdstuk 6 wordt echter ingegaan op een mogelijke verfijning van de bouwfases waardoor een relatief snel opvolgende tussenfase ontstaan kan zijn. Sporen aan de noordwestzijde van dit stramien hebben een eenduidige afwerking in eiken sporen (vergelijkbaar met het afgewolfdde oostelijke dakschild) welke zijn ingelaten in de gording in verband met de steile kaphelling en de wens de dakvoet rondom netjes te laten aansluiten, passend bij bouwphase IV. De sporen aan de oostzijde zijn uitgevoerd in vuren en passen daarmee in bouwphase VII. Aanlopers zijn vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955 samen met de muurplaten, bouwphase VII.

Bouwfaseringskap

Verbeelding van plattegrond, gebinten, stabiliserende schoren en aanzichten van sporen geven inzicht in het ontstaan en aanpassingen van de kap. De belangrijkste aanpassingen zijn zichtbaar in het oostelijke afgewolfd dakvlak in travee I (bouwfase IV), het afwijkende gebintstel op stramien 8 en de herstellingen ten tijde van de restauratie in 1953-1955 (bouwfase VII).

Verbeelding van de aanzichten van draagconstructie, stabiliserende schoren en bovenaanzicht van de bouwfases van de sporen. Duidelijk zichtbaar zijn de herstellingen ten tijde van de restauratie in 1953-1955: sporen zijn in afwijkend materiaal geheel vervangen of gedeeltelijk bijgeplaatst naast oorspronkelijke stukken. De grootste aanpassingen zijn aan te treffen in de velden tussen stramienen 3 en 7 en boven bouwdeel A (behoudens het westelijke dakvlak in travee XI).

Nieuw inzicht in bouwfasering en gewenste vervolgonderzoeken

De ontleding van de kappen in bouwdelen A en B geeft zowel aanvullende onderbouwing voor de tijdens de Bouwhistorische Verkenning benoemde bouwfase IV (de grootschalige herindeling en stilistische update in de 18de eeuw) maar kan ook meer vertellen over het meest oorspronkelijke bouwdeel, bouwfase 1, in mergel opgetrokken.

Archivalische bronnen ontbreken vooralsnog die iets over de oorspronkelijke verschijningsvorm en functie kunnen vertellen waarmee slechts de bouwkundige materie resteert: een zwaar uitgevoerd muurwerk dat aanmerkelijk hoger kan zijn geweest dan aanwezig in de huidige vorm. Deze bouwkundige materie is in vergelijking met bijvoorbeeld De Thooren in Maasniel (3 bouwlagen en kap op een halfverdiepte kelder, XIV) en zelfs het hoofdhuis van De Grote Hegge te Thorn (1 hoge bouwlaag met kap op en halfverdiepte kelder, XVI-XVII) aanmerkelijk hoger zijn geweest dan de huidige kelder en lage etage.

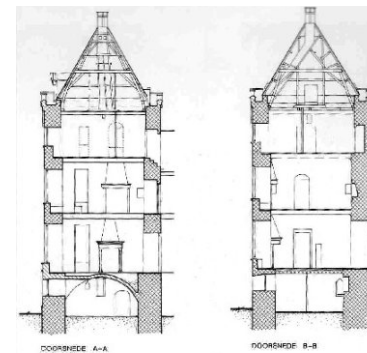
Wél kan worden geconcludeerd dat gebintstellen 1 t/m 7 van bouwfase II geplaatst zouden kunnen worden zonder aantasting van een oorspronkelijk hoger volume: de ogenschijnlijk eigenaardige gebintstellen 6 en 7 staan buiten de contour van bouwfase I. Als een (bescheiden) faseverschil aan te tonen is tussen de oorspronkelijke elementen van gebintstellen 1 t/m 7 en gebintstel 9 kan een gefaseerde opbouw worden aangetoond: de nieuwe vleugel in Maaslandse Renaissancestijl zou eerst functioneel gemaakt zijn (fase IIa) waarna na "inhuizing" de woontoren gedeeltelijk afgebroken is en opgenomen is onder een doorgaande kap (fase IIb).

De Grote Hegge te Thorn. Bron: John Wennips

Kasteel De Thooren te Maasniel. Bron: Inge Pelsers Makelaardij

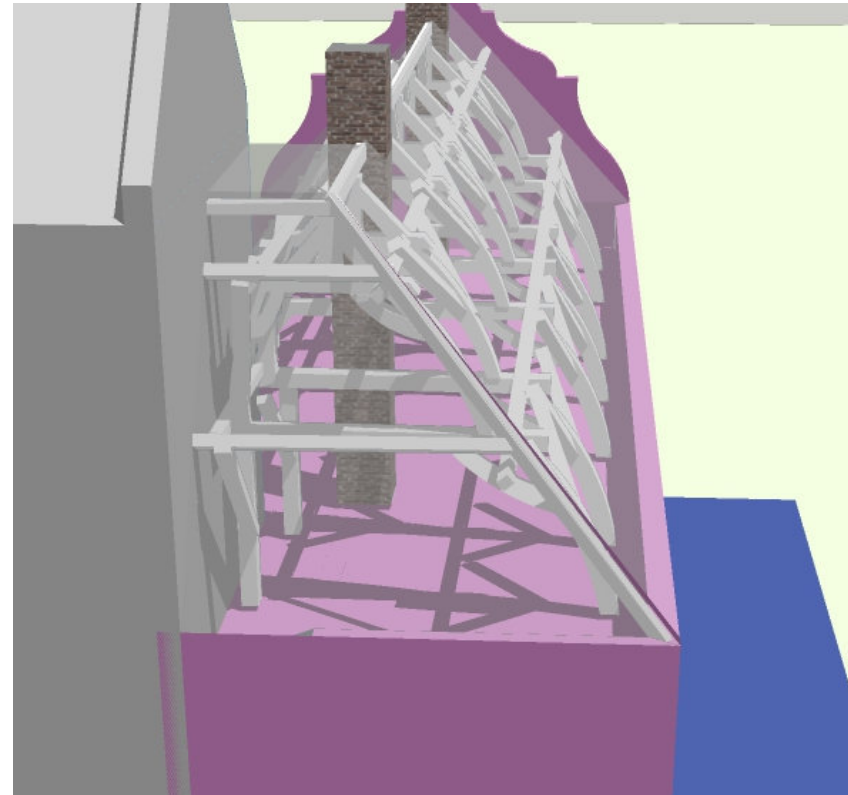
Doorsnede woontoren in Utrecht. Bron: Kastelen.clubs.nl

Aanbevolen vervolgonderzoeken kappen A en B

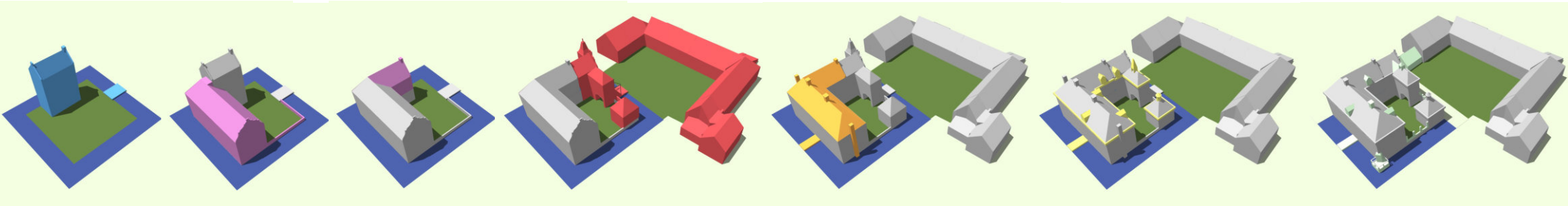
Om de datering van de kapconstructie en daarmee bouwfase II absoluut te kunnen dateren én een mogelijke "tussenfase" IIb te kunnen onderbouwen (en ook een bouwfasering tussen gebintstellen 1 t/m 5 en 6+7 uit te sluiten) wordt geadviseerd dendrochronologisch onderzoek te laten uitvoeren op boorstalen te nemen uit:

- Krommers/dekbalken/korbelen/schoren van materiaal uit de bouwtijd van gebintstellen 1 t/m 5
- Krommers/dekbalken/korbelen/schoren van materiaal uit de bouwtijd van gebintstellen 6+7
- Krommers/dekbalken/korbelen/schoren van materiaal uit de bouwtijd van gebintstel 9

NB: Op 16 september 2023 worden monsters genomen voor het uitvoeren van dendrochronologisch onderzoek. De uitkomsten hiervan zullen worden toegevoegd aan dit rapport en de conclusies hiervan zullen verwerkt worden.

De uitzonderlijke vorm van gebintstellen 6 en 7 (indien uit dezelfde bouwfase als gebintstellen 1 t/m 5) duidt op een bouwphase verschil: dergelijke constructie bewust gebouwd om een deelontwikkeling mogelijk te maken.

I

IIa

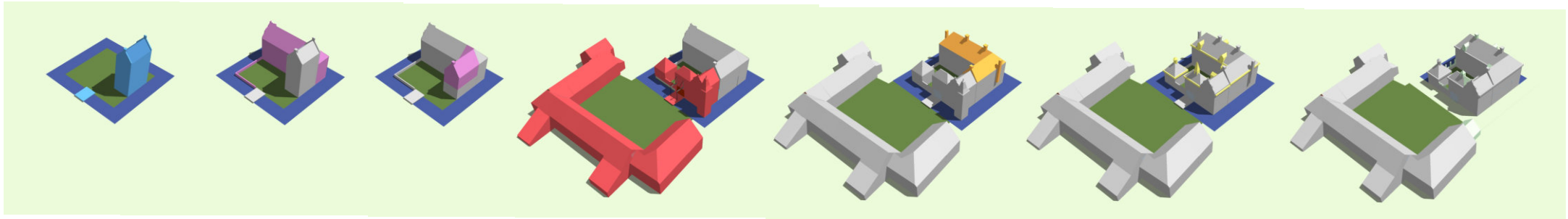
IIb

III

IV

V

VI

I

IIa

IIb

III

IV

V

VI

Schematische verbeelding bouwfasering naar aanleiding van uitkomsten verdieping. Afbeeldingen ter illustratief gebruik om ontwikkelingsgeschiedenis te duiden. Bron: auteur

Travee VII in noordelijke richting. Hier is de complexe knoop en de benodigde aanpassing voor een logische afdracht van de belastingen zichtbaar. Vernieuwde sporen, hoekkeper in eiken.

Travee VI in noordelijke richting. Hier is zichtbaar dat de onderste gording en schoren niet zichtbaar zijn en dat de tweede aanpassingen heeft doorgemaakt. Vernieuwde sporen.

Travee V in noordelijke richting. Vervangen sporen, nokgording is omgekeerd.

Travee IV in noordelijke richting. Vervangen sporen boven eerste gording en las in nokgording.

Travee III in noordelijke richting. Nokgording vernieuwd ten gevolge van verwijderen muur en rookgaskanaal in 1953-1955.

Travee II in noordelijke richting. Vernieuwde sporen incidenteel en ingevoegde ondersteuning voor schoorsteen.

Travee I in noordelijke richting. Duidelijk vervormde gording na schoor.

Travee I (noordelijke helft) in oostelijke richting:

Travee I (zuidelijke helft) in oostelijke richting.

Travee I in zuidelijke richting waarop duidelijk vervormde gording na schoor zichtbaar is.

Travee II in zuidelijke richting waarop incidenteel vernieuwde sporen

Travee III in zuidelijke richting waarop vernieuwde sporen boven onderste gording.

Travee IV in zuidelijke richting waarop vernieuwde sporen

*Travee V in zuidelijke richting waarin vernieuwde sporen boven
onderste gording.*

Travee VI in zuidelijke richting waarop vernieuwde sporen boven onderste gording

Travee VII in zuidelijke richting

Travee VIII in zuidelijke richting

Travee VIII (zuidelijke helft) in oostelijke richting

Travee VIII (noordelijke helft) in oostelijke richting met gaten tbv toognagels voor de voormalige dakkapel in de gording.

Gebintstel 9 met kromme korbelen en schoren in rustiekere uitstraling.

Gebintstel 8 met rechte korbelen en schoren in fijnere bezaging en strakkere uitvoering.

Travee XI in westelijke richting waarop de sporen uit bouwfase IV ingekeept in de eiken gordingen zijn.

Travee X in westelijke richting waarop (naast twee oorspronkelijke rechts) sporen in vuren zichtbaar zijn evenals vernieuwde schoren. Daarnaast ligt de naaldhouten gording bovenop de oorspronkelijke eiken

Travee IX in westelijke richting met louter vuren sporen en naaldhouten gording

Travee XI in oostelijke richting met schoren en gordingen in eiken en sporen in vuren.

Travee X in oostelijke richting met dakkapel, eiken gording en vuren sporen. De schoren zijn uitgevoerd in divers hergebruikt materiaal.

Travee IX in oostelijke richting met eiken gording en sporen in vuren.

Essen ronde toognagels in machinaal gezaagd spantbeen, dekbalk en schoor in gebintstel 3

Knoop krommer/korbeel/dekbalk met geschaafde kapellen als bijvoorbeeld in gebintstel 2.

Afdruk en nagelgat zichtbaar in gebintstel 2

Vurenhouten spoor, machinaal gezaagd, tijdens restauratie in 1953-1955 conform bestek geplaatst.

Niet-effectieve verbinding (schoor is drukbelast normaalgezien) aan oostzijde van gebintstel 1 wat aanpassing van oorspronkelijke constructie suggereert.

Hoekkeper travee I zuidelijke zijde waarop geen opmerkelijke zaken te bespeuren zijn.

Hoekkeper travee I-noordelijke zijde waarop geen opmerkelijke zaken te bespeuren zijn.:

Uitvulling tussen gording en sporen in travee I noordelijke zijde, noodzakelijk na extreme vervorming van deze gording. :

Uitvulling tussen gording en sporen in travee I zuidelijke zijde, noodzakelijk na extreme vervorming van deze gording.

Gebeitelde telmerken in gebintstel 5

Gebeitelde telmerken in gebintstel 5

Geen spoor van schoor in koningsstijl gebintstel 7 aan westelijke zijde zichtbaar wat afschuining kap als oorspronkelijk suggereert.

Hoekkeper travee VIII in zuidelijke helft waarop geen opmerkelijke zaken te bespeuren zijn:

Hoekkeper travee VII noordelijke helft waarop geen opmerkelijke zaken te bespeuren zijn

Impressie complexe knoop kap travee VII

Gording secundair ingekeept op nieuwe sporen.

Stijl en dekbalk onder gebintstel 9 aan noordelijke zijde geschaafd en voorzien van kapellen tegen de buitenzijde van de zuidelijke wand van bouwdeel A. De meest noordelijke krommer staat ongeveer 60cm binnen de stijl.

Westelijke aansluiting krommer en onderliggende vloerbalk van gebintstel 8 welke gespijkerd is in de vloerbalk (in plaats van gepend) wat de latere aanpassing nogmaals bevestigt (afbeelding is 90 graden naar rechts gedraaid)

Aanlopers en muurplaten zijn vernieuwd ten tijde van beschieting kap in bouwfase VII (1953-1955, conform restauratiebestek).

Bevestiging sporen aan hoekruiter in travee 1, noordoostelijke hoek. Bezaging, bevestiging en afwerking van de sporen komt overeen in zowel het afgewolfde gedeelte als de langskap waarmee de sporen in dezelfde bouwfase kunnen worden gedateerd.

Gesmede nagels bevestigen spoor aan hoekruiter.

Foto van strijkspant en strop zichtbaar in zuidoostelijke hoek. Het onderliggende plafond (geen historisch stucplafond) lijkt van een nieuwe draagconstructie voorzien te zijn, de strijkbalk is wel oorspronkelijk en voorzien van smeedijzernen nagels in de strop. De bovenliggende vloer is vernieuwd tijdens de restauratie in 1953-1955.

Vloerbalk onder gebintstel 1 in zuidelijke hoek. De onderliggende ruimte is voorzien van een historisch stucplafond waarvan de draagconstructie zichtbaar is (en het stucwerk om de rietlatten heen is gekruld). De strop is met smeedijzeren nagels aan de vloerbalk bevestigd, de vloerbalk zelf is voorzien van enkele klampen om de draagbalken van de vernieuwde vloer te kunnen dragen.

7. Literatuurlijst

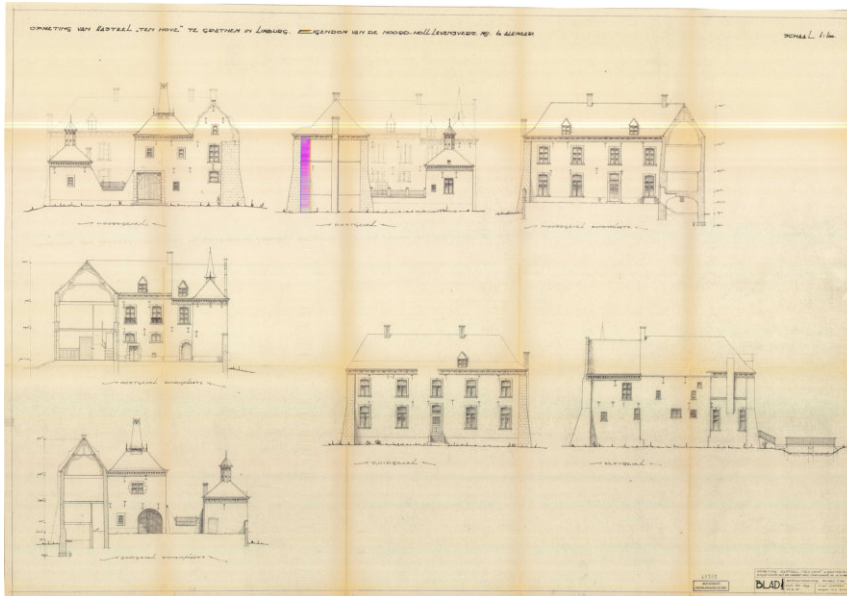
- Crassier, L. B. (1931). Dictionnaire historique du Limbourg Néerlandais de la période féodale à nos jours. In L. s. Limbourg, *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg*. Maastricht: Uitgeverij Leiter-Nypels.
- De Werd, G. (1980). *Jan de Beijer - Van Emmerik tot Roermond*. Venlo: Uitgeverij Van Spijk.
- Fock, C. W. (2001). *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900*. Zwolle.
- Forschelen, J. (1990). *Een boekje open over Grathem en Kelpen-Oler: kroniek van een gemeente 1800-1991*. Grathem: Gemeente Grathem.
- Hupperetz, W. B. (2005). *Kastelen in Limburg - Burchten en landhuizen 1000-1800*. Utrecht: Matrijs.
- Janse, H. (1989). *Houten kappen in Nederland 1000-1940*. Delt.
- Jansen, H. (1989). *Houten kappen in Nederland 1000-1940*. Delt.
- Meyerman, D. (1996). De familie Bounam de Ryckholt en haar betrekkingen tot Grathem. In J. e. Venner, *Ter kercke in Grathem* (p. 119). Grathem.
- Peterse, H. (2004). *Verborgen verleden. Bouwhistorie in Nijmegen*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.
- Tolboom, W. Q.-J. (2017). *Natuursteen in Limburg - Natuursteen uit Limburg*. Delft: Digitalpress.
- Verzijl, J. (. (1956, september/oktober). Huize "Ten Hove" te Grathem. *De Limburgse Leeuw*.

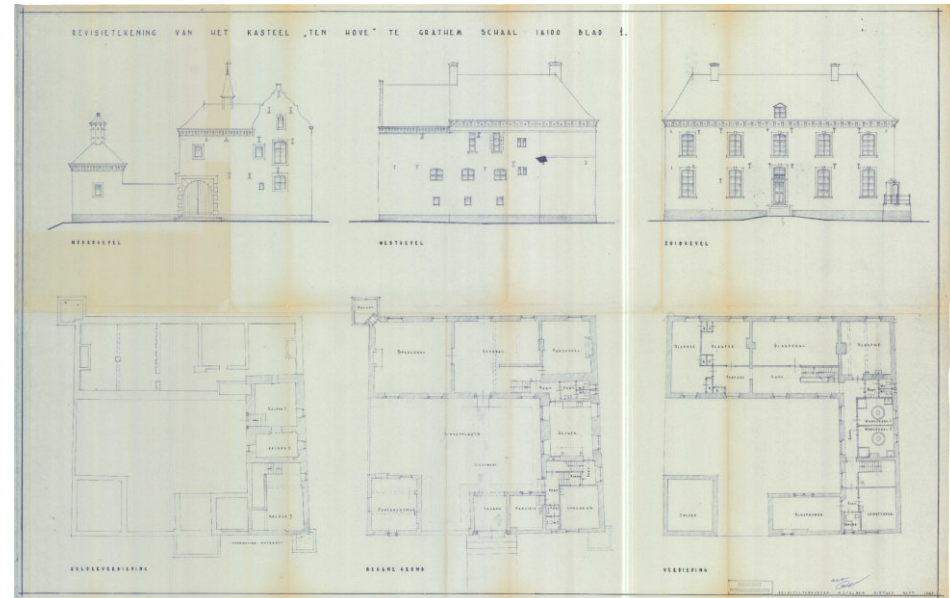
8. Bijlagen

Archiefonderzoek

Archief RCE

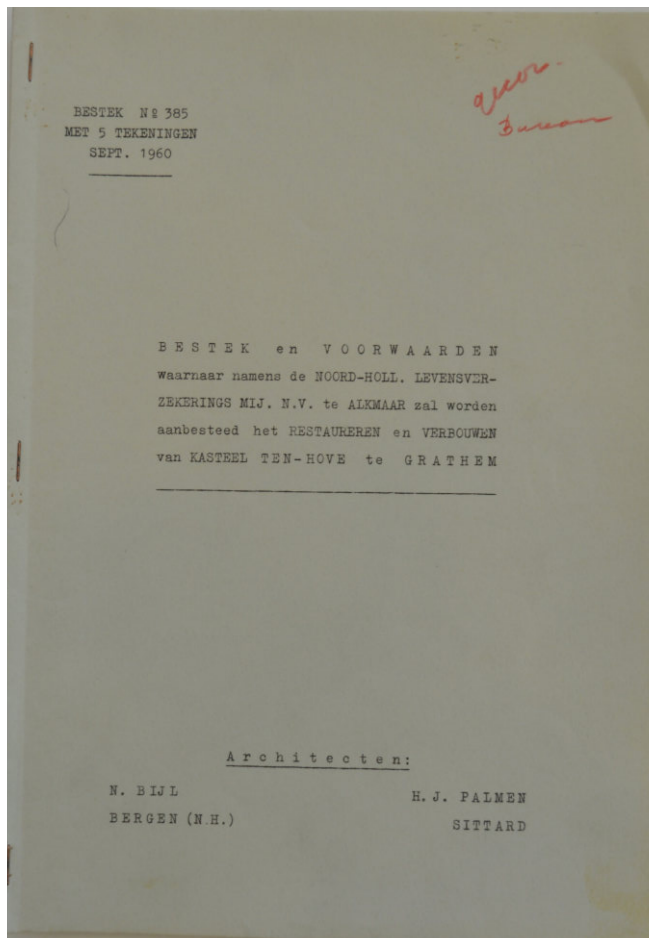

Inmeettekening van de gevels als nulmeting voor de restauratie. Tekening is door architect Bijl uit Alkmaar gemaakt.

Revisietekening aan het einde van de restauratie van Ten Hove in 1955, opgesteld door architect Palmen.

Bestek ten behoeve van de gunning van restauratie van Ten Hove aan een aannemer.

Bestek no 385 Overzichtstaat behorende bij afrekening
arch. H.J. Palmes Restauratie Kasteel Ten-Hove te Grathem
Sittard. en
N. Bijl Bergen
N.H.

	Meer.	Minder.
1. Ondervangen muur tussen speel-en-etsaal, na aftrek van de volgens tekening te metselen poeren,	f. 1132,82	
2. Ondervangen van schoorstenen met vloer onder peil in speelzaal en kamer personeel	" 493,-	
3. Het ondervangen van trap beg. grond in etsaal	" 200,-	
4. Onderzoek gevels bij ev. voorm. hoektorens en naar funderingen	" 168,-	
5. Muur tussen eetkamer en kamer personeel verwijderd met geheel nieuwe fundering	" 1762,90	
6. Versterking fundering muur etsaal	" 818,35	
7. Gewijzigde muur (met bogen in etsaal)	" 1232,-	934,90
8. Herstellen en bijmetselen van fund. onder vroegere halsmuur in etsaal	" 117,25	
9. Wijziging balkonconstructie boven etsaal	" 332,99	
10. Verwijderen van pleister op buitengevels	" 326,43	
11. Ondergedeelte van schoorstenen in kamer 2 vern.	" 496,-	
12. Afschaffen westgevel bij logeerkamer	" 618,58	
13. Eternitbuisen in schoorstenen kamer 1 en 2	" 204,50	
14. Is in no 6 inbegrepen		
15. 16 en 17. Verbreding muur onder gew. betonafdekking	" 236,38	
18. Verrekening houtwerk aan goten	" 670,-	
19. Onderzoek fundering toren zuid-oosthoek	" 351,20	
20. Puntgevel noordzijde gestut	" 141,68	
20a Verrekening natuursteen		547,50
21. Verrekening bovengedeelte muur zuidgevel		185,68
22. 67 en 68 Verrekening metselwerk en mergel onder muurplaten	" 2214,-	
23. Verwijderen slechte moerbalk en constructiewijziging onder spant in zolderbalklaag	" 364,51	
24. Twee moerbalken boven waslok. verwijderd, een afk. en een geheel nieuwe weer aangebracht	" 751,51	
26. Nieuwe spiegel in schouw van speelzaal	" 25,-	
27. en 28. scheuren in muren speelzaal hersteld	" 22,08	
29. zie hiervoor 51		
30. "		
31. "		
32. "		
33. is in 12 inbegrepen		
34. houten wand in keuken-port. 1,2 en priv. vervangen	" 174,-	
35. Bijmetselen van muur tussen kamer 1 en 2	" 172,91	
36. 37. 38 en 44 Verrekening schoorstenen op zolder met tussenmuur	" 2361,27	
39. Verrekening schoorsteen conferentiek.	" 1227,-	
40. Nieuwe fund. on der muur zuidk. conferentiek.	" 182,-	
42. Verrekening trekankers van ijser in beton	" 152,-	
43. Onderzoek fund. hoek noord-west	" 434,43	
45. Muurplaten en klompen carbolieren	" 117,72	
46. Op metselen torenithouw noord-west tot boven grondsl.	" 354,-	
47. Aangenomen werk balkon met deuren uit speelzaal	" 3506,-	
48. Metselwerk onder goten is in 22 inbegrepen		
49. Gewijzigde vloeren en trapafdekking port.3 en bordes	" 84,-	
50. Verrekening zolderbalklaag		300,58
51. Verrekening pleisterwerken (niet acc. met aannemer) zie bijgaande brief.	" 3325,82	
Overbrengen	f. 24418,33	2120,66

Uitsnede uit afrekening van werkzaamheden door en betaling hiervan aan de aannemer van de restauratie. Het gedetailleerde niveau geeft samen met de tekeningen een behoorlijk gedetailleerd inzicht in de uitgevoerde werkzaamheden.

Advies betreffende
 HUIS "TEN HOVE".
 Voorl.lijst
 LIMBURG BLE: 9..

5 Mei 8

Dit aardige huis ligt op een nog deels oegrecht terrein en bestaat uit twee een-winkelhuisk vormende, twee verdiepingen hoge vleugels van 2 vensterbreesten. Zowel in- als uitwendig zijn nog interessante details bewaard.

De bouwtijd is te stellen in de eerste helft van de 17e eeuw. Een Zusters congregatie exploiteert het sedert 1753 als tehuis van oude van dagen, bewaarschool en ald. van het Groene Kruis.

Behalve vrij veel verspreide oorlogsschade is er ook een groot tekort aan onderhoud.

De bijdrage in de oorlogsschade is bepaald op f 3755,- doch deze geldt niet alleen voor het huis doch ook voor de boerderij, de waskeuken en een kippenhok.

Reeds is verwerkt aan gedeeltelijk herstel van de oorlogsschade in opdracht van het Streekbureau seert, f 2781.30.

Er rest dus f 973.15.

Voor verder herstel oorlogsschade en hoogst nodige consolidatie is nog zeker f 10.000,- nodig.

De eigenaar kan slechts een zeer klein bedrag bijdragen zodat tot behoud van het huis een bijzondere regeling nodig is.

DE DIRECTEUR VAN HET
 RIJKSBUROU VOORNOEMD,

(Jhr Dr E.O.M. van Nispen tot Sevenaar)

AM:
 de heer Secretaris van
 het College van Advies,
 Oudegraven 7,
 's-GRAVENHAGE.

TTP/v/

Intern advies vanuit het Rijksbureau aan het College van Advies ten faveure van toekenning gelden voor herstel van oorlogsschade. In dit artikel wordt Ten Hove "een aardig huis" genoemd.

973.15

13 mei 1958.

Herstel oorlogsschade
 kasteel "Ten Hove"
 te Grathem (L.).

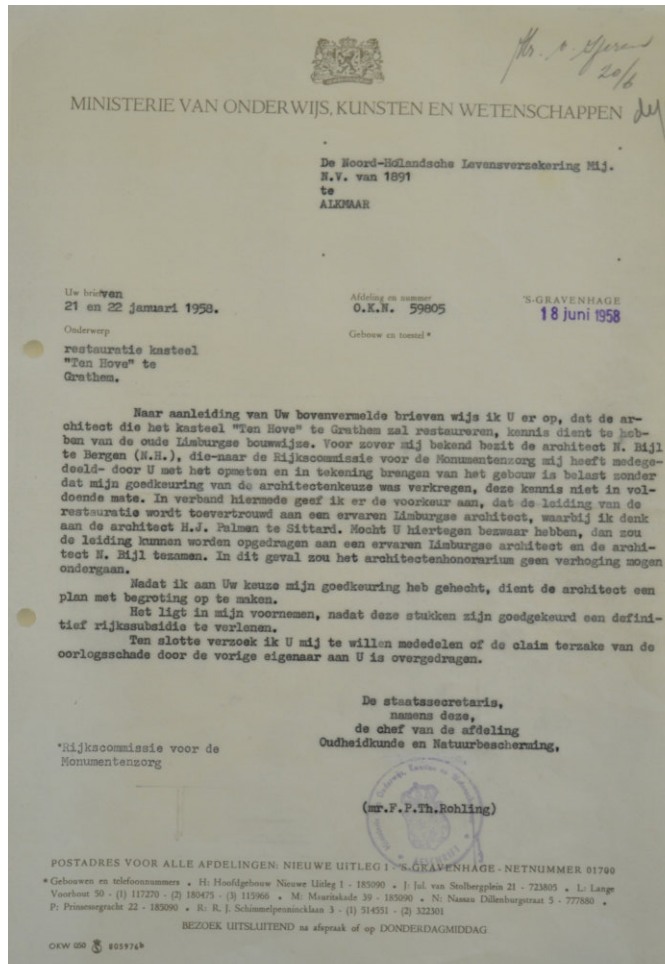
Naar aanleiding van het door het College van Advies insake door oorlogsgeweld beschadigde monumenten op 23 april 1958 aan Uwe Excellentie uitgebrachte rapport betreffende nevenvervalde restauratie, veroorlooft onze Commissie zich Uwe Excellentie omtrent de daarin ter sprake gebrachte architectenkeuze, het volgende op te merken.

In haar brief van 22 januari 1958, die genoemd College Uwe Excellentie bij zijn advies deed toekomen, verzoekt de Noord-Hollandse Ijvenverzekering Maatschappij goed te keuren dat de architect ~~H.~~ Bijl te Bergen (N.H.) met de leiding van de restauratie van het kasteel "Ten Hove" wordt belast. Naar de mening van onze Commissie is deze keuze niet gelukkig. Volgens de van de Verzekering Maatschappij verkregen inlichtingen zou de Heer Bijl in Alkmaar een 18de eeuwse pand hebben gerestaureerd, doch onze Commissie is hiervan niets bekend. De restauratie van het kasteel vereist kennis van de oude Limburgse bouwwijze en daarom geeft onze Commissie er sterk de voorkeur aan, dat aan een ervaren Limburgse architect de leiding wordt toevertrouwd, waarbij zij denkt aan ~~de~~ architect H.J. Falmen te Sittard.

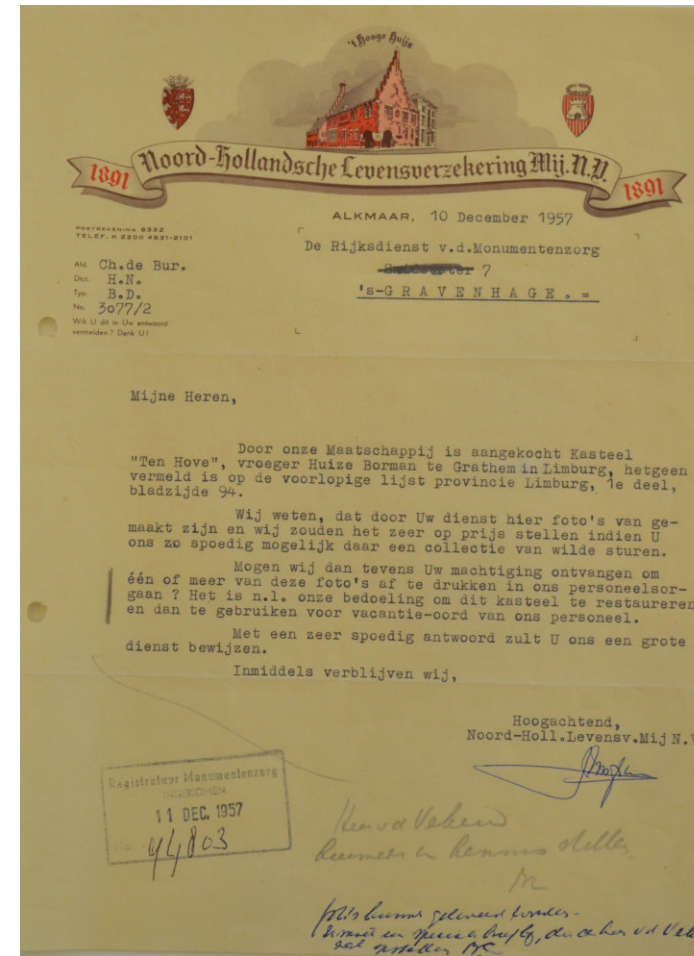
Zonder de goedkeuring van de architectenkeuze af te wachten heeft de Maatschappij de Heer Bijl opdracht gegeven tot het opmeten en in tekening brengen van het gebouw. Mocht de Mast-

Zijne Excellentie de Staatssecretaris
 van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen
 Kieuwe Dilleg 1
 's-GRAVENHAGE.

Officieel schrijven vanuit het Rijksbureau aan de Staatssecretaris waarin haar standpunt wordt verwoord.

Schrijven van de chef van de afdeling Oudheidkunde en Natuurbescherming van de Rijksregering waarin de keuze voor de restauratiearchitect door Het Hooge Huys niet wordt aanvaard en architect Palmes wordt voorgesteld als ervaren architect met affiniteit met lokale architectuur.

Bericht van Noord-Hollandse Levensverzekeringmaatschappij Het Hooge Huys richting Rijksdienst voor de monumentenzorg over verwerving van Ten Hove.

 MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

De Noordhollandsche Levensverzekering Maatschappij N.V. van 1891
 't Hooge Huys
 ALKMAAR

Uw brief 13-11-1961
 Directie nr. 353-1
 Onderwerp
 restauratie kasteel
 Ten Hove te Grathem

Kenmerk
 O.K.N. 85542
 S-GRAVENHAGE
 26 Jan. 1962
 Gebouw en toetel*

Naar aanleiding van het verzoek vervat in Uw nevenvermaelde brief deel ik U het volgende mede:
 Hoewel uit een archeologisch opzicht de vondst van de fundamenteën zeker belangwekkend mag worden genoemd, bestaat uit een oogpunt van monumentenzorg geen enkele behoefte de traptorens te herbouwen omdat daardoor een reconstructie van de 17de eeuwse toestand zou worden verkregen, waarmede het huidige uiterlijk van het kasteel Ten Hove niet in overeenstemming is. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft voorgesteld de ene hoektoren in de gracht tot de vloerhoogte van de begane grond op te trekken en deze van de aangrenzende kamer uit toegankelijk te maken, waardoor dus een terras in de gracht ontstaat, dat de bruikbaarheid van het huis verhoogt. De fundering van de andere hoektoren zou in het plaatselijk kunnen worden aangegeven. Ook al vanwege de hoge kosten, die aan een reconstructie van de beide torens zouden zijn verbonden en die voor het grootste gedeelte ten laste van de overheid zouden komen, geef ik de voorkeur aan de laatste oplossing.
 Ik kan derhalve geen vrijheid vinden het plan tot reconstructie van de beide torens goed te keuren.

Registrateur Monumentenzorg
 INGEKOMEN
 29 JAN. 1962
 No.

De staatssecretaris,
 namens dese,
 de chef van de afdeling
 Oudheidkunde en Natuurbescherming,
 voor dese.

 (mr. A. L. Goedhart)

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

POSTADRES VOOR ALLE AFDELINGEN: NIEUWE UITLEG 1 — S-GRAVENHAGE — NETNUMMER 070
 * Gebouwen en telefoonnummers - H: Hooftgebouw Nieuwe Uitleg 1 - 185090 - J: Jul. van Stolbergplein 21 - 723805 - JN: Jan van Nassaustraat 40 - 774570 - JP: J. P. Coenstraat 1 - 185090 - L: Lange Voorhout 50 - (1) 117270 - (2) 180475 - (3) 115966 - (4) 117334 - (5) 184329 - M: Mauritskade 39 - 185090 - N: Nassau Dillenburgerstraat 5 - 777880 - P: Prinsesegracht 22 - 185090 - R: R. J. Schimmelpennincklaan 3 - 514551 - S: Stadhoudersplantsoen 12 - 639927

BEZOEK UITSLUITEND OP DONDERDAGMIDDAG OF NA AFSPRAAK

OKW-688 (9-61)

Afwijzing van het verzoek van restauratiearchitect Palmén (op uitdrukkelijk verzoek van Verzekeringsmaatschappij Het Hooge Huys om de gevonden fundamenteën van de torens als aanleiding te zien deze te reconstrueren. Wel wordt de suggestie gegeven in de zuidoosthoek een bescheiden opbouw en terras te maken, toegankelijk vanuit de zaal (B.0.1), wat ook gerealiseerd is.

Foto van de toestand van de stijkkamer B.0.3 voor aanvang van de restauratie van het stucwerk, het plafond en het kleuonderzoek dat uiteindelijk tot een kleurwijziging heeft geleid.

Historisch zicht op zuidzijde bouwdeel B. Opvallend zijn de steunberen op de hoeken (waaronder in elk geval onder de zuidoostelijke funderingen van een toren zijn aangetroffen), afwijkende positie dakkapel en dakdoorvoeren, de externe rookgasafvoer in de oostgevel. De gevel als geheel is zichtbaar gestuct geweest doch door verwerking en oorlogsschade deels ontleisterd. De oorspronkelijke brug is nog zichtbaar evenals de 19de eeuwse vensters.

Historisch zicht op noordgevel Ten Hove waarin de oorspronkelijke kapvorm van bouwdeel D zichtbaar is, een lagere ommuring zonder kantelen tussen bouwdelen D en E en de opvallende "steunbeer" in bouwdeel C. Opvallend is verder de rijke ornamentering van de dakvlakken (crêtes, hoekpinakels, siersmeedwerk op dakdoorvoeren) in 19de eeuwse stijl.

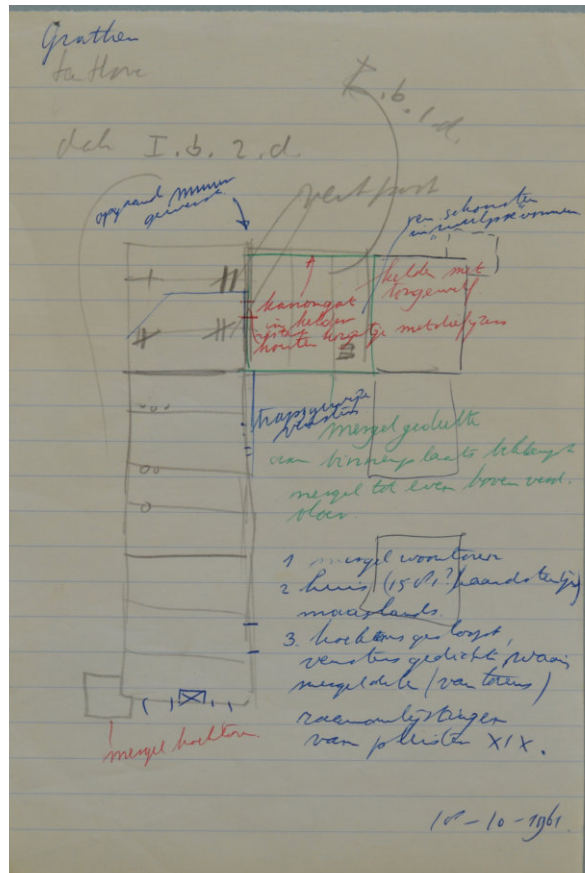
Zicht op noordwestelijke hoek (bouwdelen A, B en C. Te zien is (naast aanzienlijke schade aan het consolefries) de opvallende in blokmotief gestucte steunberen (waaronder fundamenten en een waterput zijn aangetroffen ten tijde van de restauratie. Ook opvallend is de schoorsteen ten behoeve van de sleutelhaard in B.0.3.

DANIEL DIDDEN AFSTUDEERONDERZOEK HUIS TEN HOVE

Zicht in de onbesloten kap ter plaatse van de overgang tussen bouwdeel A en B voor restauratie in 1953-1955. Opvallend is de oorspronkelijke houten vloer en de aanwezigheid van een watertank aan de rechter zijde. Op de voorgrond beneden zijn mergelblokken zichtbaar: de oorspronkelijke buitenmuur van bouwdeel A vanuit de binnenzijde bekeken. De gebintconstructie in bij deze aansluiting is in zijn geheel buiten bouwdeel A geplaatst.

Samenvatting op klad van de bouwhistorische analyse
(waarschijnlijk door architect Palmen).

Historisch zicht in de kap in het oostelijke gedeelte van bouwdeel B. Zichtbaar is de onbeschoten kap en de afvolging. Het model dakpan kan van binnenuit ook worden gedefinieerd als een kruispan (of Bouletpan), in Nederland sinds 1877 en onder andere gefabriceerd door firma Gebr. Laumans in Tegelen. Op deze foto is niet het interne rookgaskanaal te zien dat is geïntroduceerd ter vervanging van de oorspronkelijke externe schoorsteen.

Historisch zicht in de salon in westelijke richting. De porte-brisée is duidelijk zichtbaar evenals de lambrisering en de geschilderde wandbespanning. De vensters zijn de stolpvensters met tussenroedes in 19de-eeuwse stijl en de dagkanten zijn voorzien van gedecoreerde panelen of blindluiken. De lambrisering en het gros van de panelen is spoorloos verdwenen ten tijde van de restauratie in 1953-1955.

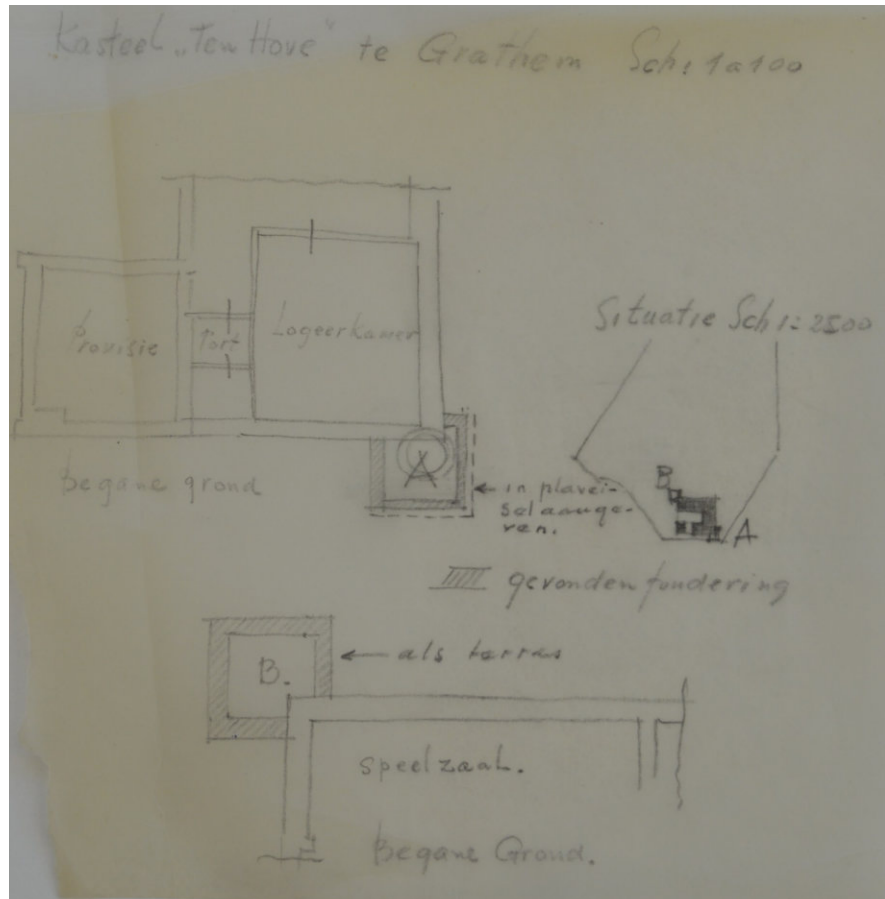
Historisch zicht in de zaal B.0.1 in oostelijke richting. Belangrijkste afwijking met de huidige situatie is de aanwezigheid van de wandbehangsels in situ op deze foto en de aanwezigheid van de lambrisering.

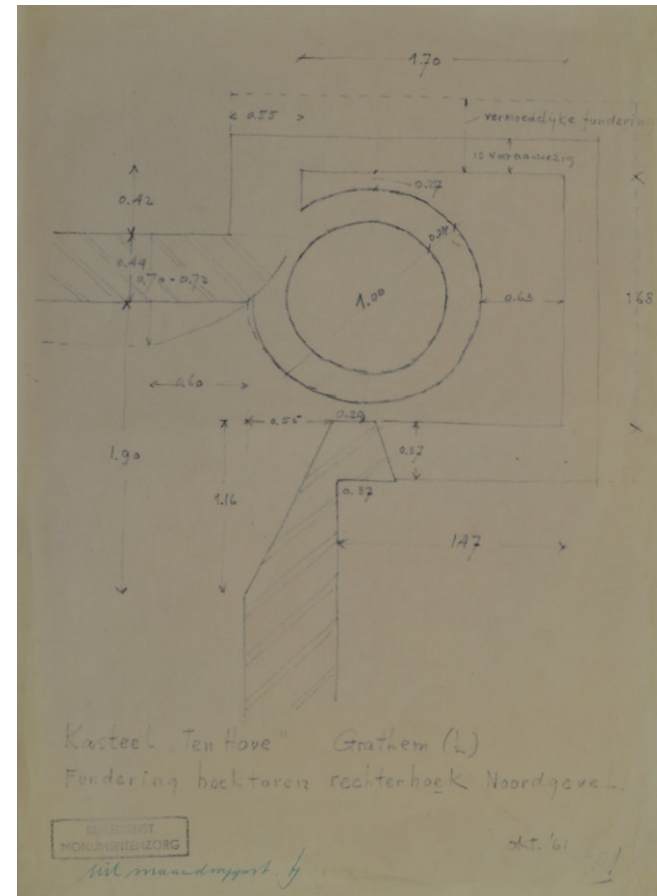
Historisch zicht op stijlkamer B.0.3 richting de hal. De oorspronkelijke toegang is nu vervangen door een schouw. De afleesbaarheid van de hoofdstructuren in het pand zijn daarmee verstoord. De oorspronkelijke houten vloer is hier nog aanwezig.

Historisch zicht op sleutelhaard en oorspronkelijke vensters in B.0.3. De voornamelijke indruk die de centrale schouw door de rijzige vensters krijgt is bij de restauratie door het dichtzetten van de vensters aangepast.

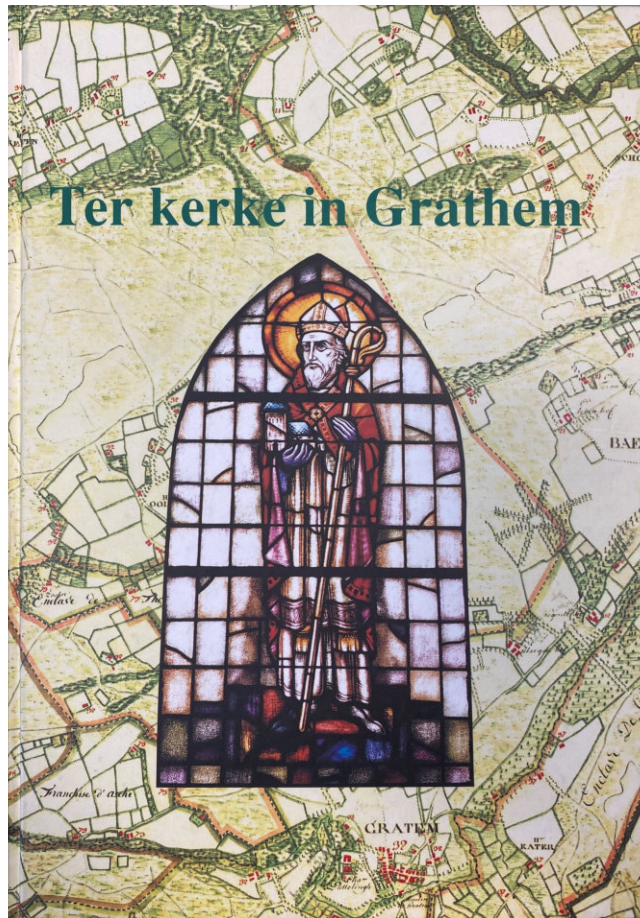

Inmeettekening aangetroffen fundering zuidoostelijke hoek en locatie fundering noordwestelijke hoek. Er is geen nader onderzoek gedaan naar de relatie van de fundering tot de overige gebouwde massa: of deze (oorspronkelijk) ingeboet is of secundair toegevoegd is kan niet worden geconcludeerd. Daarnaast is onduidelijk of er doorgangen op de etages aanwezig zijn geweest. Daarnaast is onduidelijk waar deze fundamenteen voor waren: een gerealiseerde maar later verwijderde toren, een bedachte maar nooit uitgevoerde toren of een later toegevoegde steunbeer als thans aanwezig bij bijvoorbeeld Kasteel Nederhoven in Beegden.

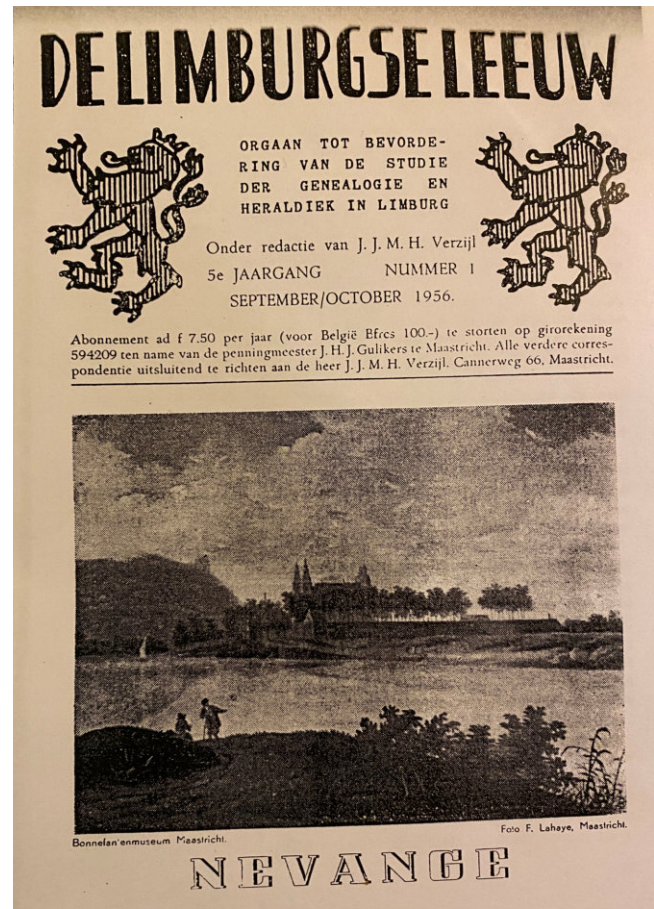

Inmeettekening fundering in noordwestelijke hoek. In de toren is een ronding (toegeschreven aan een waterput) aangetroffen en er is een duidelijke doorgang zichtbaar vanuit bouwdeel C. Onduidelijk is tot welke hoogte deze toren oorspronkelijk is geweest en of er op de etages doorgangen hiernaar zijn geweest.

Archief RHIDOC

Kaft van het boek *Ter kerke in Grathem* waarin de bewonersgeschiedenis van de familie Bounam de Ryckholt uitvoerig is uitgewerkt in artikel "De familie Bounam de Ryckholt en haar betrekkingen tot Grathem door Dolf Meyerman.

Voorblad van het tijdschrift *De Limburgse Leeuw*, jaargang 5 nummer 1 uit september/oktober 1956 waarin J.J.M.H. Verzijl een vereenvoudigde situatie schetst van de bewoners- en ontwikkelingsgeschiedenis van het pand.

DANIEL DIDDEN AFSTUDEERONDERZOEK HUIS TEN HOVE

gerardus oorts heeft gewerkt opt' casteel petilom tot quaet
 12 daegen aen d' mueren en de schoen te besetten
 per dagh 3 Schellingen - - - - - 18 0 0
 francis 5 daegen aen d' sael mueren en schoen per dagh
 3 Schellingen - - - - - 7 10 0
 Den Knecht 9 daegen per dagh 25 Stivers 11 5 0
 Ver schoeten haen Koehner 20 pondt per pondt 2 Str. 2 0 0

Gerardus oorts Bekenne Soldaen te zyn 38 15
 Van belarius houben Den 4 Mey in het
 Jaer 1779.

Bewaarde factuur voor het stucen van de wanden en schouw in de zaal en het stucen van enkele andere schouwen. De factuur is gedateerd op 4 mei 1779 wat aansluit op de overgangperiode in tussen Louis XV en XVI-stijlen (1770-1775, (Fock, 2001, p. 305)

1786
 Jany 22de Door den Heer Coepman Lorus Lach
 haalen 400 Braken ad 28 1/2 de stu 5 = 0 = 0
 July 3de alroep 29 50: 100 Braken - 56 = 17 = 2
 11de alroep 20 50: 100 - 25 = 12 = 2
 18de alroep 18 50: 100 - 23 = 2 = 2
 26de alroep 6 50: pannen ad 30: gelyk per duysent 19 = 10 = 0
 27de alroep 22 50: pannen - 6 = 15 = 0
 August 2de alroep 26 25: pannen - 178 = 15 = 0
 Van geladen 120 Vorspanen ad 2 Stuyver
 per stuk 170: groot flanspan ad 1 1/2 de stu 15 = 30 = 0
 10de alroep 400 pannen - 12 = 0 = 0
 18de alroep Van Krafen huff op de maerstraat
 300: Braken - 3 = 15 = 0
 20de Door Franses Willem alroep 300 Braken
 en 50: grote flanspan - 6 = 5 = 0

1787
 18de alroep 250: pannen - 7 = 10 = 0
 10de Van Velchers Somme Woud (Pachter Wegens geluud)
 Negen hondert hege schapen ad 120 per stu, en 100
 hondert Jaere Schapen ad 100 per stu, en 100
 Jaere Woud des en lachendigh in Somme van - 66 = 0 = 0

Alou Præsent Hooftgenote Heer alroep ten
 Somme van 100 hondert 100 ad 120 hondert geluud
 Schapen 100 hondert - 120 = 12 = 2
 Door den Heer Præsent Lorus van der Oudep en Præsent
 volken de boreschouwen te honden van en lachendigh van 100
 Schouwen - 100 = 10 = 0

Bewaarde factuur voor de levering van onder andere een grote partij dakpannen. Uitgaande van het formaat Oude Holle zou deze levering vrijwel het gehele nieuwe dak boven bouwdelen A en B kunnen afdekken en de nokvorsten zouden de lengte van de nok kunnen afdekken (mogelijk was toen sprake van met lood omklede hoekruiters). De factuur beslaat de jaren 1786/1787.

Deel Fact Briardmont debit a B: De Laure
 1783 den 10 et 11 July 70 sat half aiso: 112 / 36-15

1786 in gbre 1500 Leyen	34-10
1787 2000 Leyen	16-10
1000 Lijfmaats	5-12
den 22 augst 1000 Leyen	23-10
	146-17

1788 Den 12 april op Rekeninge ontfangen
 in Logge de Somme van 101-5
 den 28 July tot Slot van dese
 Rekeninge ontfangen 15-12
 dus ten heele voldaan, oorrondt
 B: De Laure

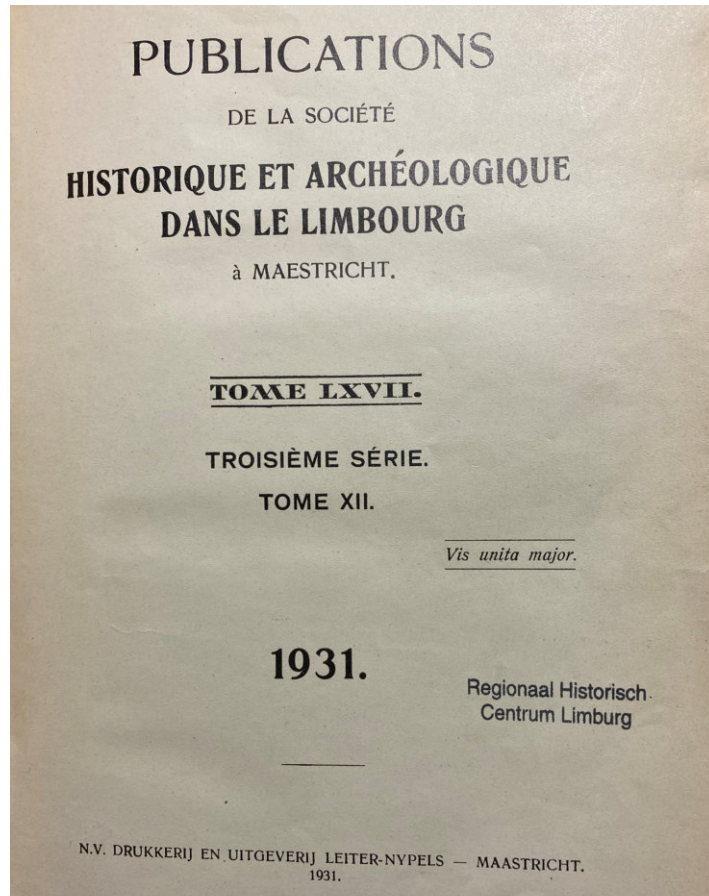
Factuur voor levering van leien (met toebehoren) in 1786/1787.

Rekeningte ten Dienste van den Heer Baron Briardmont
 gelevert door mijn N: Knappen
 in maent Junij 1779

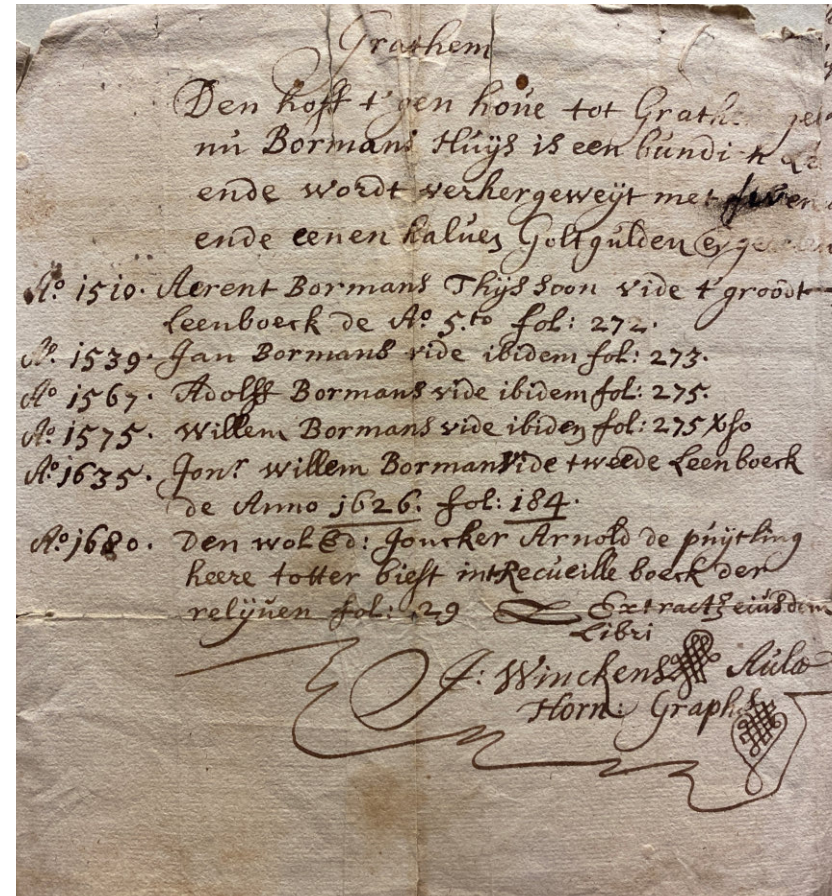
	gul	fl	oort
ene koperbde kop a 29 gul	29	"	"
in augustus 6 paer fitzen a 30 fl	180	"	"
aen de selve glad 4 vensters 13 badquien a 6 gul 10 fl	84	"	"
9 paer gehange aen de vensters a 4 schilt paer	36	"	"
aen de selve 4 vensters 2 spajelatten	12	"	"
met 2 hand 4 adte same	8	"	"
Verstaet van ouwe rekening 1 gul	1	"	"
<hr/>			
Somme	349	gul	"
hier op ontf. 93 fl out ijsor 2 1/4 fl ee			
Makkt 29 gul 15 fl 3 oort afgetrokke	29	15	3
		gul	fl oort
So restt nog	320	4	3

voldaan Nicolas Knappen

Factuur uit 1779 voor onder andere sluitwerk en glas voor vensters.

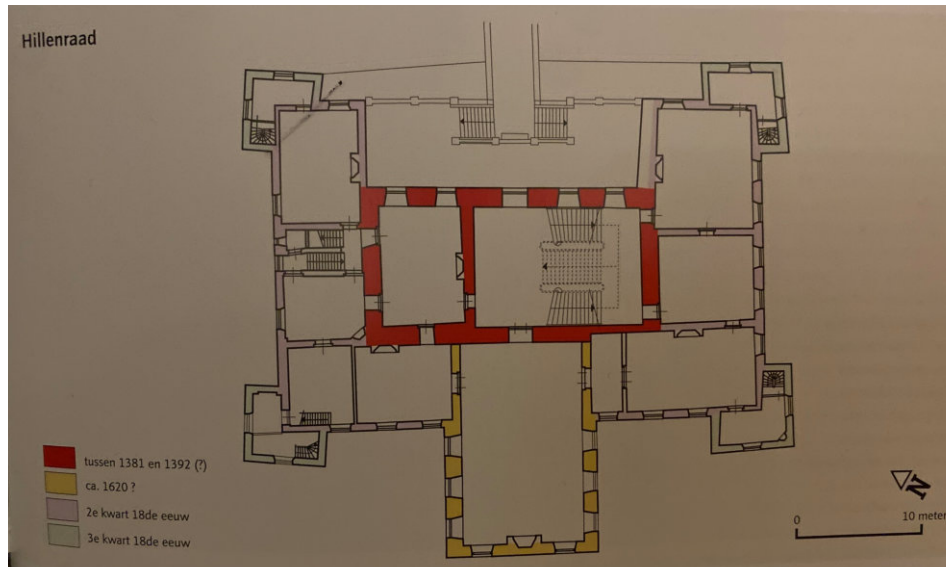
Voorblad van het boek *Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg* uit 1931. In deze editie is de adellijke bewonersgeschiedenis tot dan opgesomd door Louis baron de Crassier.

Opsomming vroege bewonersgeschiedenis naar belening door de Heren/Graven van Horne.

Overige bronnen

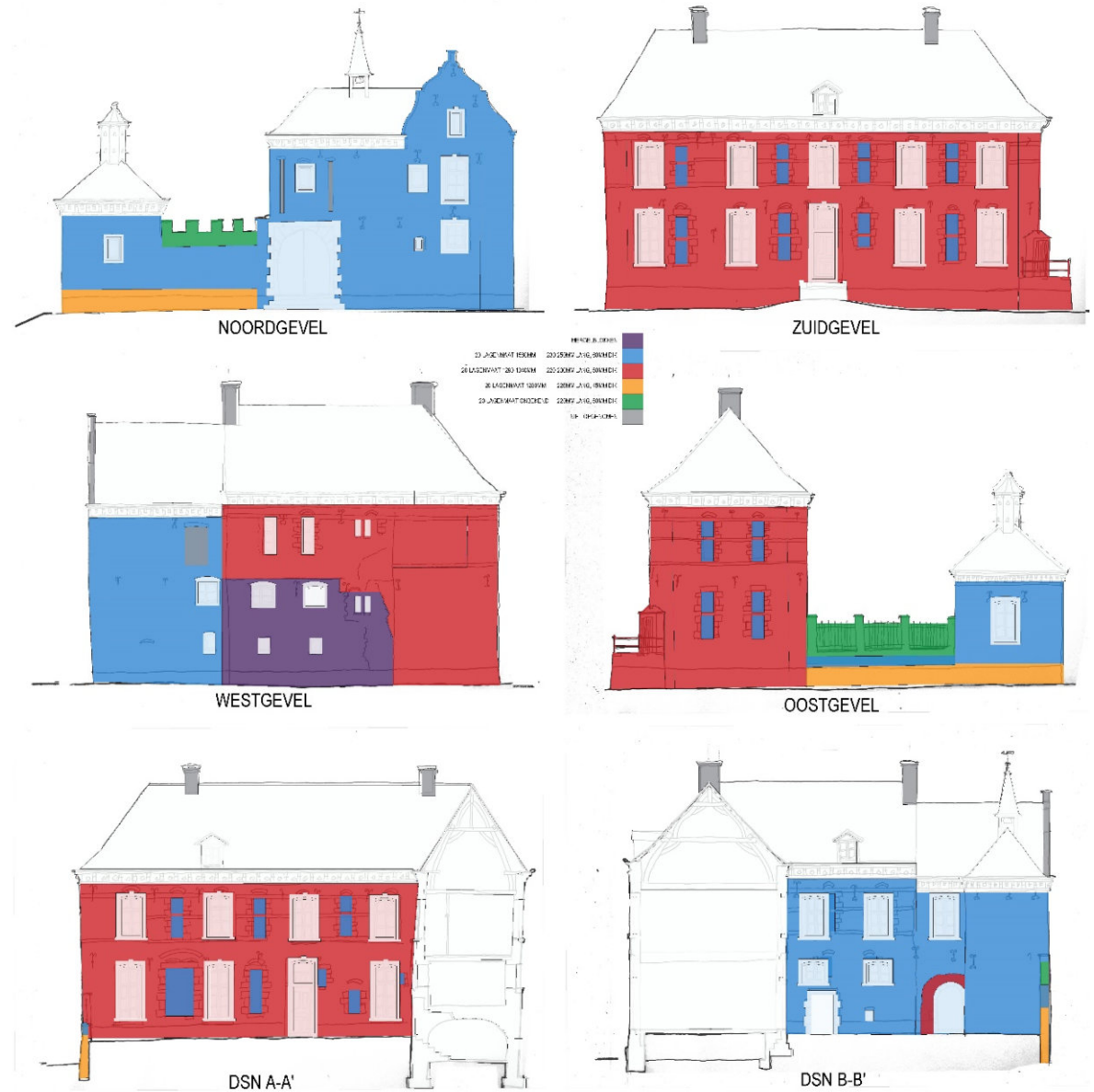

Bouwfaserings-tekening van kasteel Daalenbroek in Herkenbosch. Zichtbaar zijn de compacte hoektorens waarin naast kleine trappen gemakjes lijken te zijn opgenomen als onderdeel van kleine zelfstandige "appartementjes": een kamer, anti-chambre en dus een gemak. Bron: Maarten Slooves, Grave naar architectenbureau Bosch van Drakenstein, Utrecht.

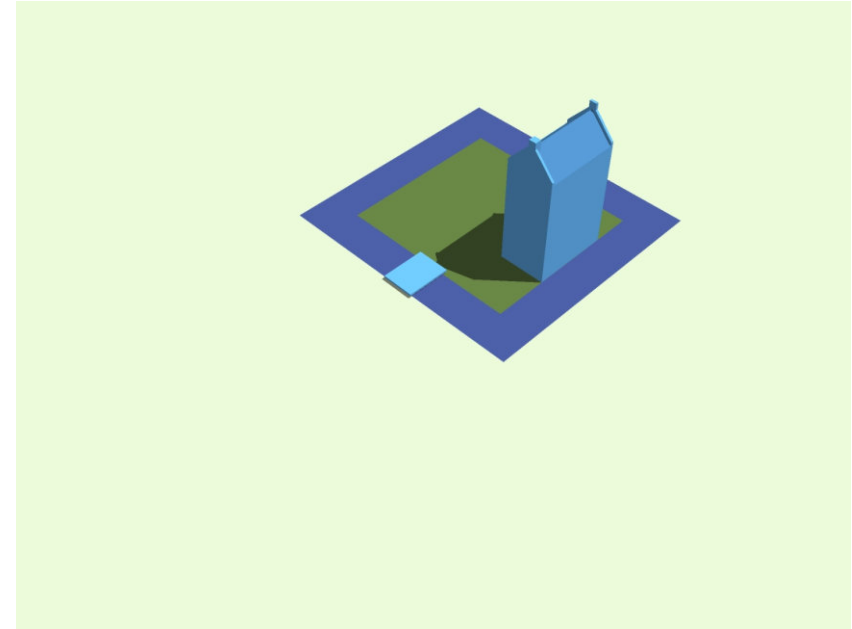
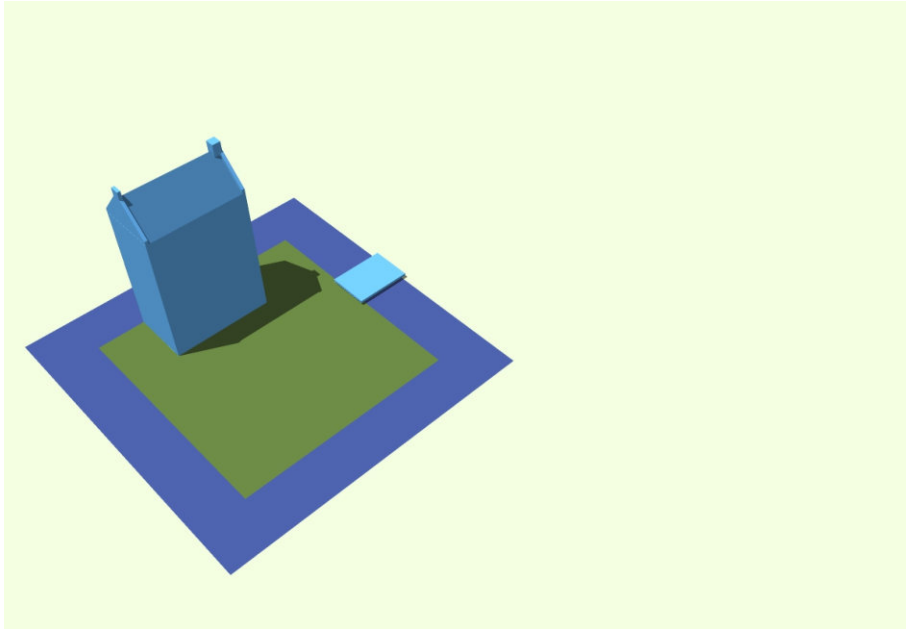
Foto van kasteel Aldengoor te Haelen. Opvallend zijn hier ook de kleine hoektorens. Telefonisch contact met de huidige eigenaresse heeft geleid tot de constatering dat de torens toiletten bevatten. Of dit in de historische situatie ook zo was is niet te verifiëren, onbekend is of een gedegen bouwhistorisch onderzoek heeft plaatsgevonden bij de restauratie. Bron foto: auteur.

Baksteenformaten

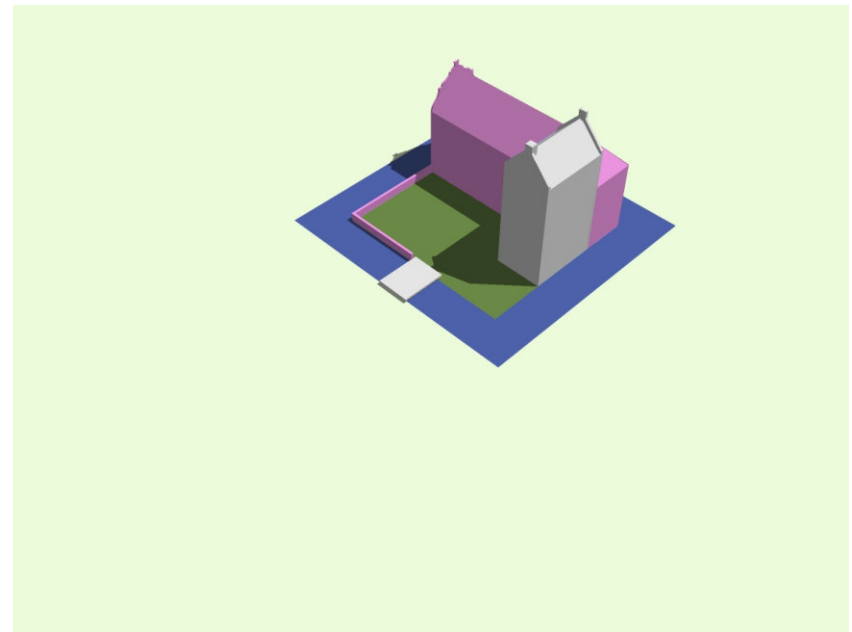
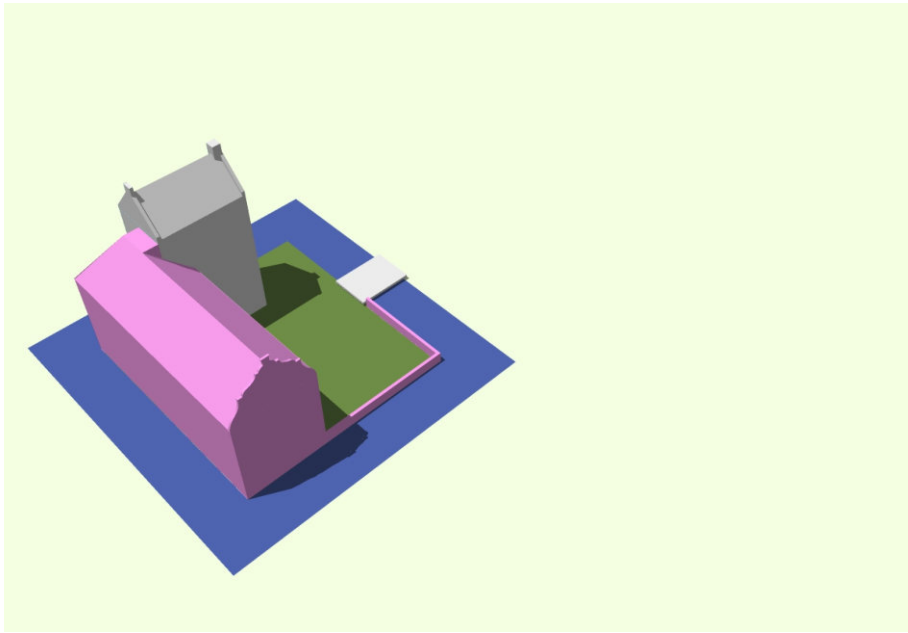
Impressies bouwfases

Impressie bouwfase I

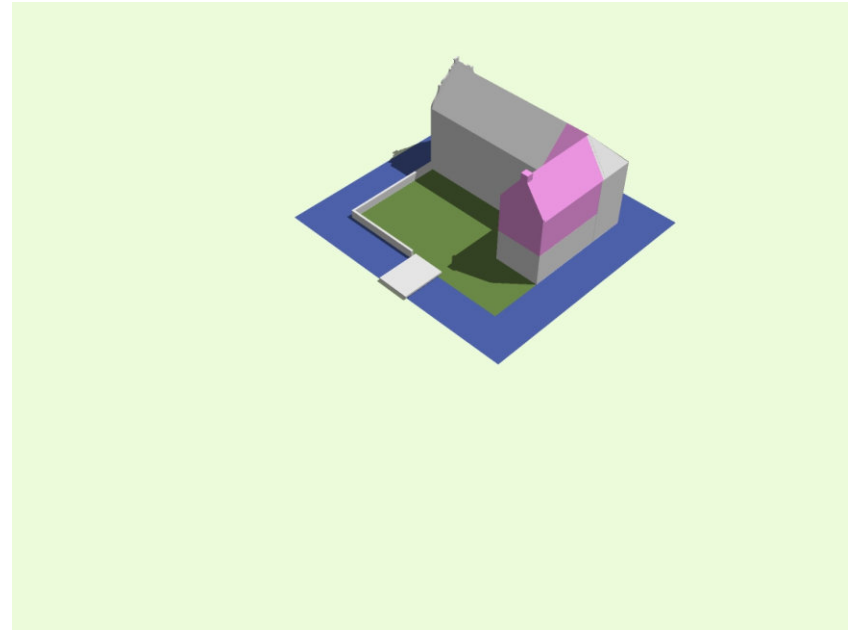
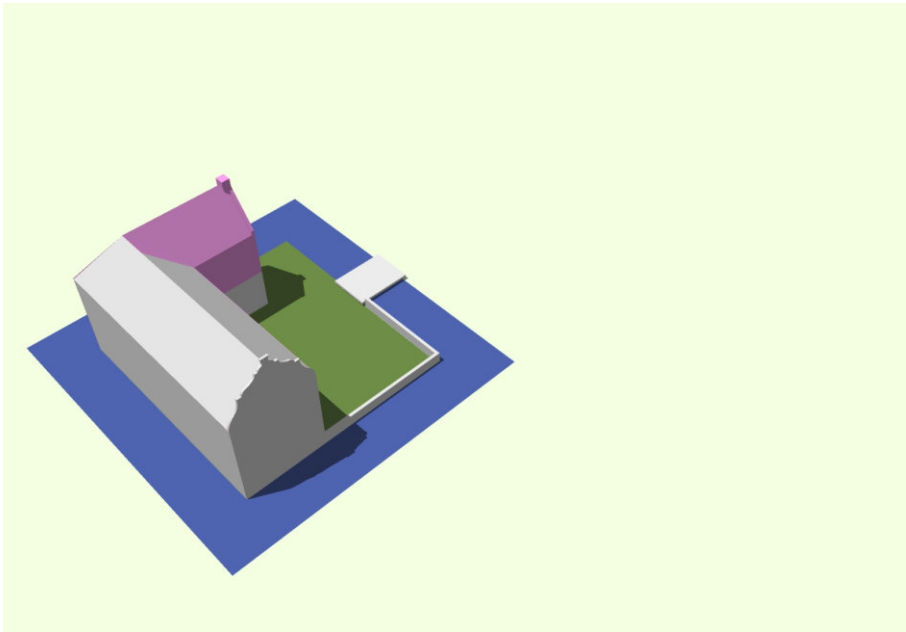

NB: Het voortschrijdende inzicht naar aanleiding van de verdiepende onderzoeken is meegenomen in deze visualisaties. Bron: auteur

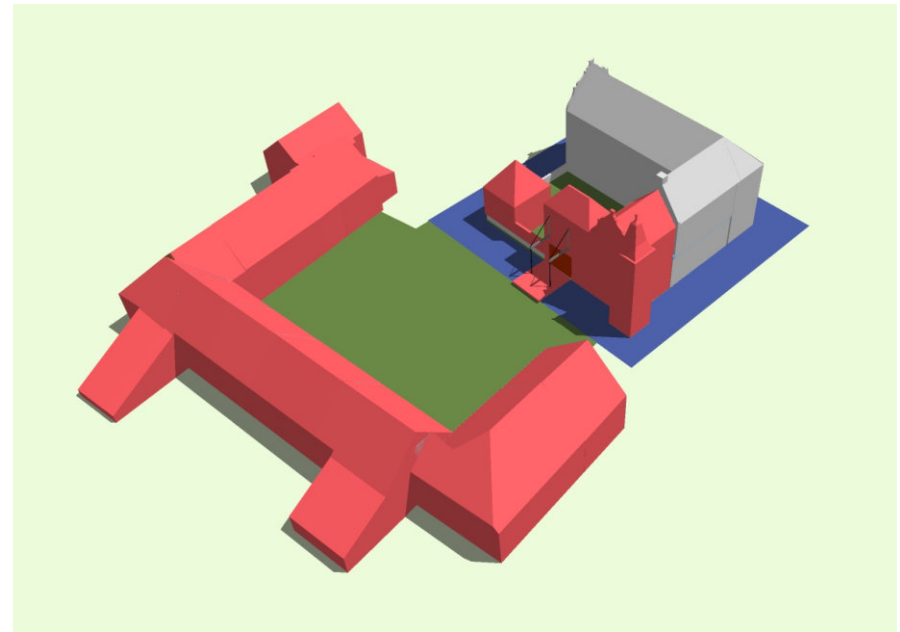
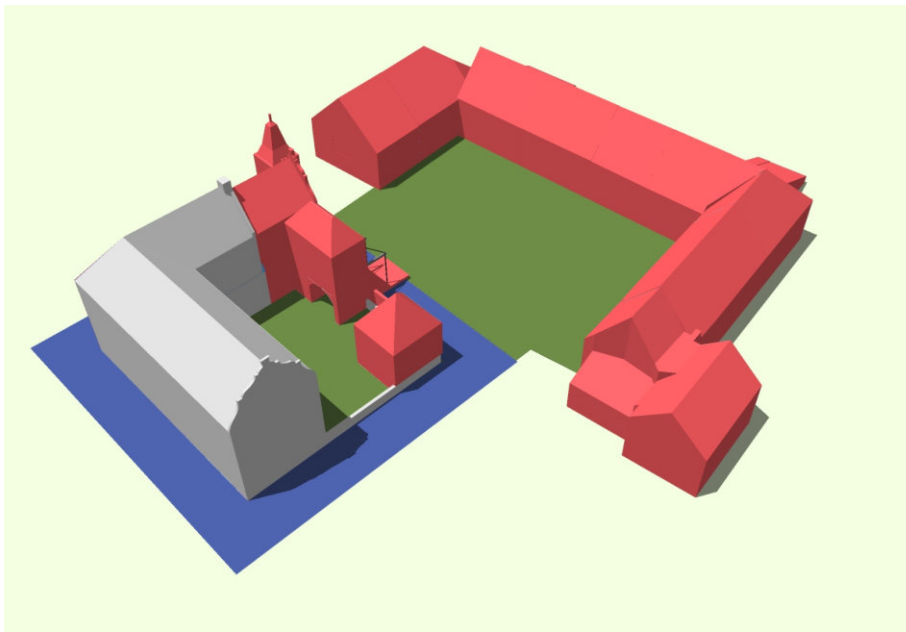
Impressie bouwfase IIa

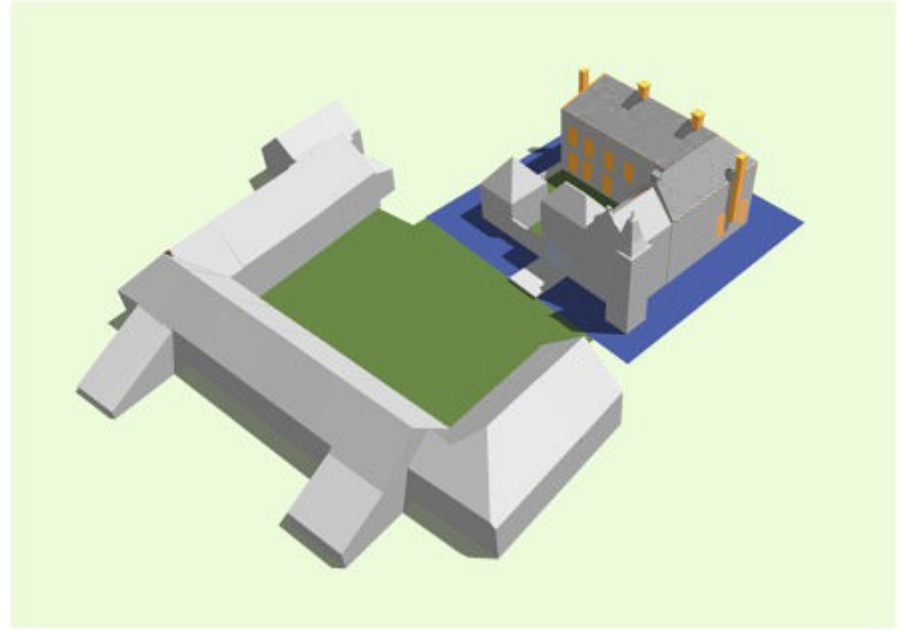
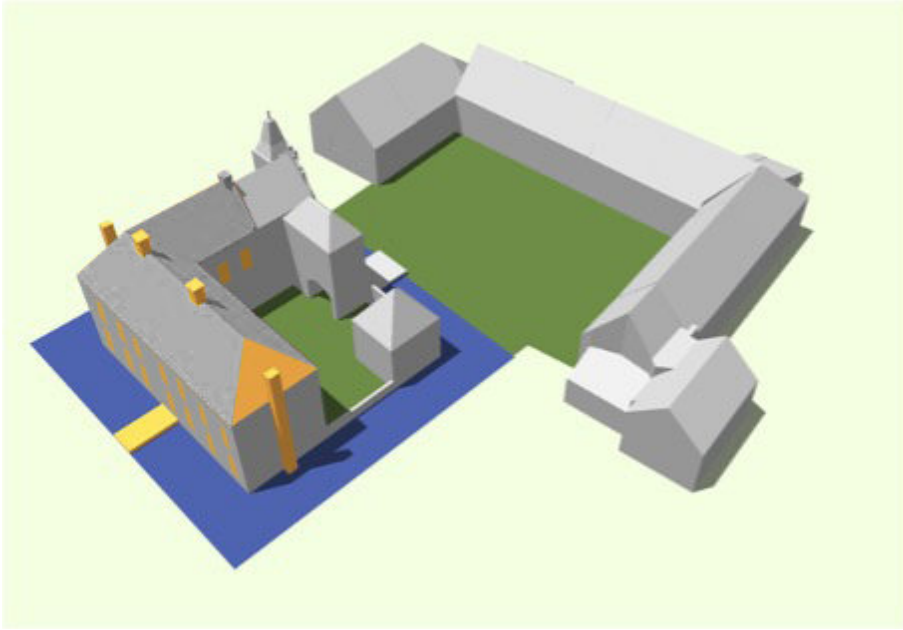
Impressie bouwfase IIb

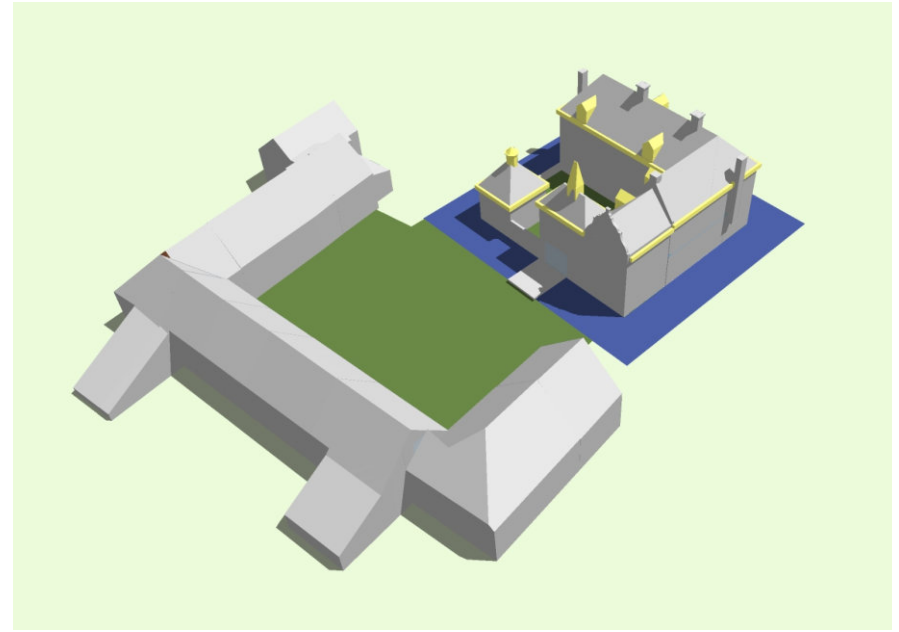
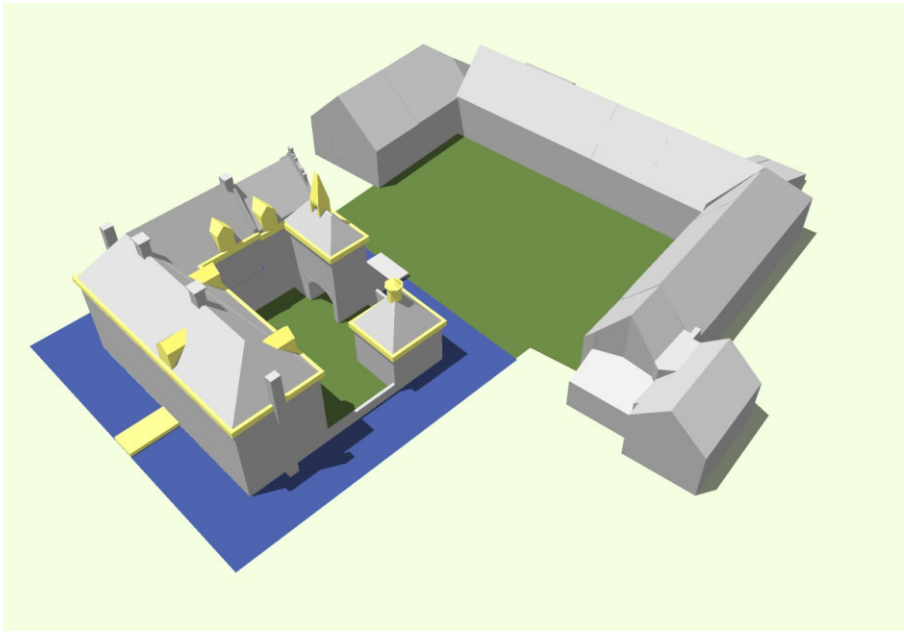
Impressie bouwfase III

Impressie bouwfase IV

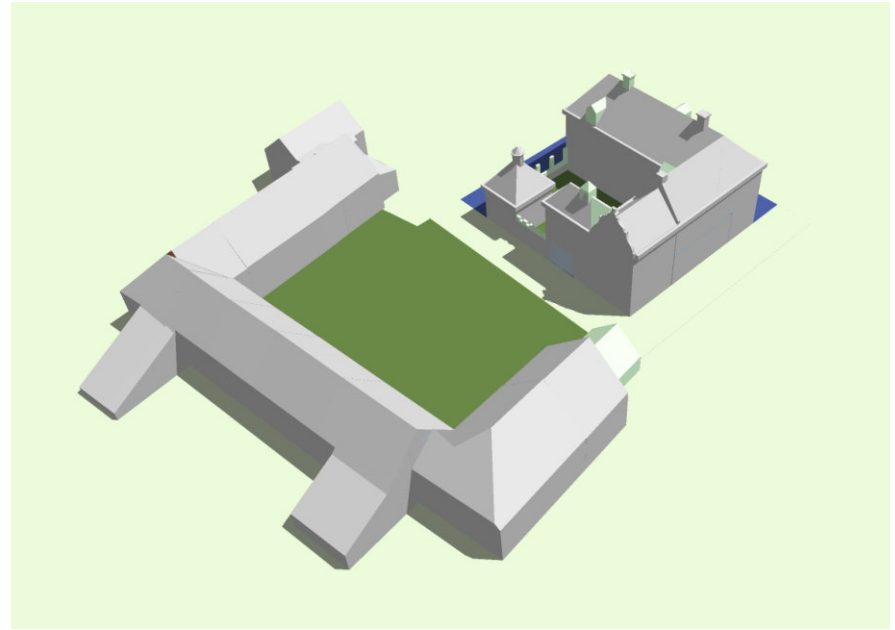
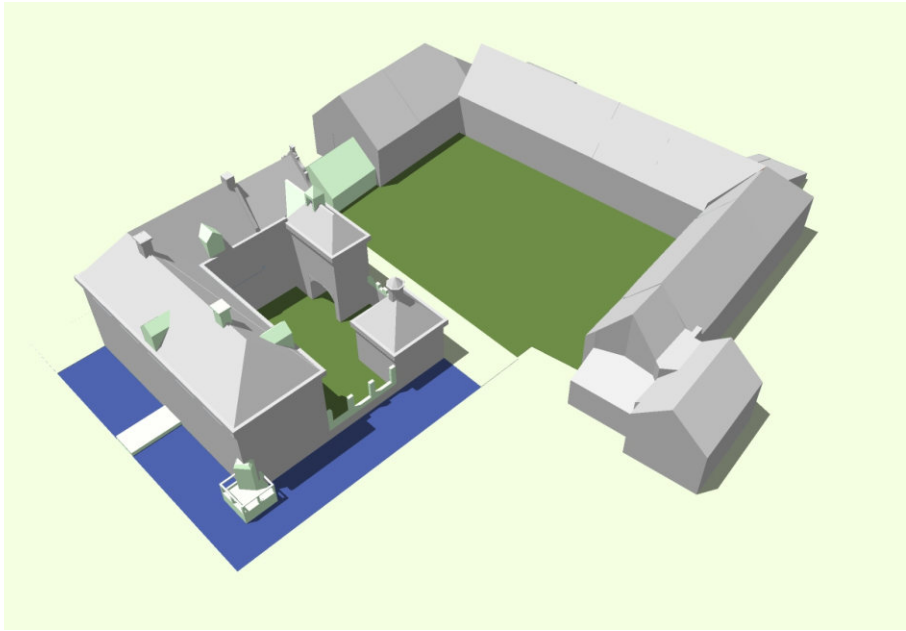

Impressie bouwfase V

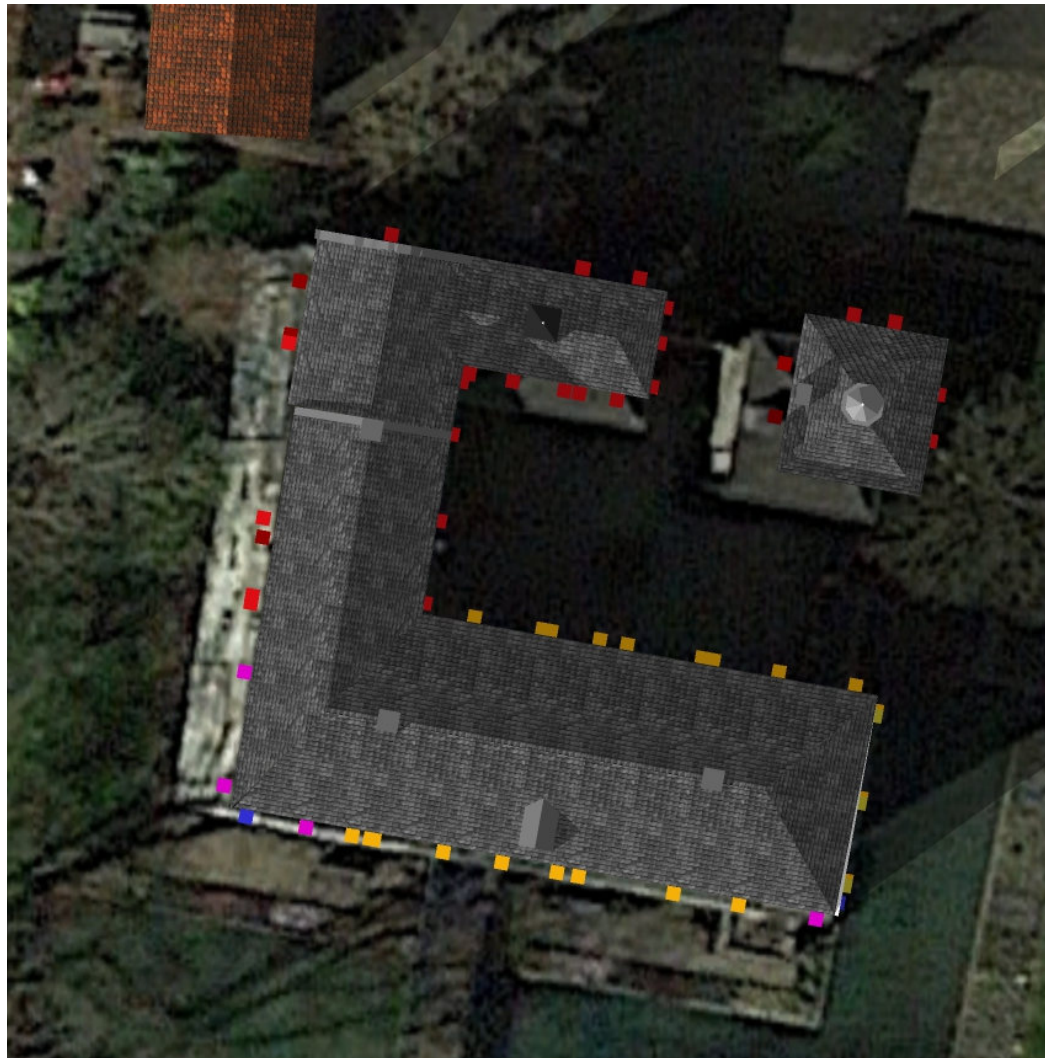

Impressie bouwfase VI

Muurankers

Bovenaanzicht Ten Hove (noordgeoriënteerd) waarin in verschillende kleuren verschillende modellen muurankers zichtbaar zijn. Zichtbaar is dat bouwdeel B duidelijk afwijkt ten opzichte van bouwdelen C, D en E en dat de hoeken van bouwdeel B ter plaatse van (tijdens de restauratie in 1953-1955) verwijderde elementen afwijkende muurankers hebben.

Onderzoek stijlelementen

Bron: (Hupperetz, 2005)

Selectie objecten met vergelijkbare stijlelementen

-Nederhoven Heel, opbouw tijdens 12-jarig bestand (1609-1621). Vergelijkbare spekbanden in mergel en klooster- en kruisvensters in mergel als bouwdeel B (en opbouw bouwdeel A). In latere fase zijn vensters ook voorzien van brede hardstenen omlijsting (wellicht wijzigingen XVIII d volgens redengevende omschrijving)

-De Thooren, Maasniel, in- en uitgezwente gevels op z'n vroegst uit midden 16de eeuw (wel met pinakels op hoeken).

-t Geudje, Ohé en Laak, Oostgevel in Maaslandse renaissancestijl 1651. Vergelijkbare renaissance in- en uitzwenkende topgevel als bouwdeel C.

-Wolfrath, Holtum, poortgebouw in 1660 gebouwd met blokvormige omlijsting poort en schietgaten en verdiepte poortnis. Poortgebouw heeft vergelijkbare details als poortgebouw bouwdeel D.

-Ten Dijke, Spaubeek, poort en muurankers lijken sprekend op muurankers bouwdeel D, ook sporen van spekbanden XVII a.

-Stein, muurankers poortgebouw lijken op muurankers bouwdeel B en opbouw A XVI

-Kelmont, Beek, poortgebouw muurankers en vensters vergelijkbaar met bouwdeel C, jaartal muurankers 1618.

-Kasteel Eijsden, Maaslandse renaissancestijl uitbundig gedetailleerd, consolefries, vensters, speklagen, gebouwd tussen 1632 en 1636.

-Sint-Anthoniusbank, zelfde muurankers en vensters en poort als in bouwdeel C, muurankers 1665.

-Wylre, Wylre, zelfde muurankers als bouwdeel C, 1652 gebouwd. Kloosterkozijnen XVII b/c

-Nijswiller, in 1860 grote verbouwing met hardstenen raamkaders met sluitsteen, gekromde latei.

-Neubourg, 1774 verbouwing met meer classicistische vormtaal, onder andere hardstenen kaders rond vensters.

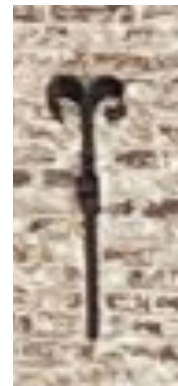
-Schaesberg, spekbanden met kloostervensters en zelfde muurankers als bouwdeel B en opbouw A, bouwjaar 1650.

-Rivieren, Hoensbroek, poortgebouw identieke hardstenen vensters als bouwdeel C, XVI a

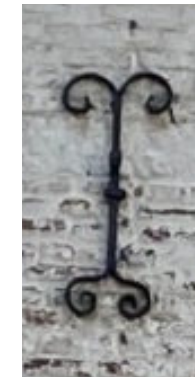
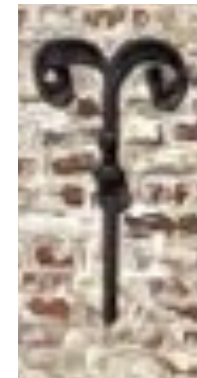
Muurankers

Bouwdelen C+D+E: Kelmont 1618, Sint-Anthoniusbank 1665, Wylre 1652, Ten Dijke XVII a

Bouwdeel B (en opbouw A): Schaesberg 1650, Stein XVI

Muurankers Bouwdeel B

Muurankers Bouwdelen C, D en E

Spekbanden en omlijstingen vensters

Bouwdeel B: Ten Dijke XVIIa, Eijsden 1632-1636, Wylre XVIIb/c
Schaesberg 1650, Nederhoven 1609-1621

Omlijstingen ramen en poort

Bouwdeel D: Kelmont 1618, Wolfrath 1660

Kappen

ALGEMEEN: In Houten kappen in Nederland, Monumenten in Limburg en diverse andere publicaties wordt de kapconstructie (of een gedeelte hiervan) exact gedateerd op 1581. Onduidelijk is waar deze datering op gebaseerd is en voor welk bouwdeel of delen deze datering dan zou gelden: de bronnen geven hier geen uitsluitsel over.

Bouwdeel A: Meervoudige kapconstructie, volgens Kappen in Nederland referentie 213 d'Erp te Baarlo. Kromstijlgebint en nokgebint met gordingen i.p.v. flieringen in eiken voorzien. Gedateerd algemeen XVI, in referentie na 1578, type I.b.k+n. Het kromstijlgebint is handbezaagd. Dakbeschot in naaldhout evenals betimmering dakkapel en versterking sporen rond dakkapel.

Bouwdeel B: Meervoudige kapconstructie, volgens Kappen in Nederland referentie 218 Caulietenklooster St. Joost + Luifelstraat 11 Roermond. Kromstijlgebint, schaargebint en nokgebint met gordingen ipv flieringen in eiken voorzien. Gedateerd XVIc, type II.b.k+a+n. Het kromstijlgebint is handbezaagd en heeft gekraste telmerken, bovenliggend schaargebint is plaatselijk hersteld met gehakte telmerken in machinaal gezaagd hout. Dakbeschot in naaldhout evenals betimmering dakkapel en versterking sporen rond dakkapel.

Bouwdeel C: Meervoudige kapconstructie, volgens Kappen in Nederland referentie 213 d'Erp te Baarlo. Kromstijlgebint en nokgebint met gordingen ipv flieringen in eiken

voorzien. Gedateerd algemeen XVI, in referentie na 1578, type I.b.k+n. Het kromstijlgebint is behakt of bij het verwijderen van een verlaagd erg "wollig" geworden. Dakbeschot in naaldhout. Een regelwerk tbv een verlaagd plafond met gesmede nagels ingepast waarop afdrukken van rietlatten tbv stucplafond.

Bouwdeel D: Meervoudige kapconstructie, volgens Kappen in Nederland referentie 213 d'Erp te Baarlo. Kromstijlgebint en nokgebint met gordingen ipv flieringen in eiken voorzien. Gedateerd algemeen XVI, in referentie na 1578, type I.b.k+n. Het kromstijlgebint is handbezaagd. Dakbeschot in naaldhout. Een regelwerk tbv een verlaagd plafond met gesmede nagels ingepast waarop afdrukken van rietlatten t.b.v. stucplafond. Conform oudste foto's zijn de flieringen al lang geleden ingekort.

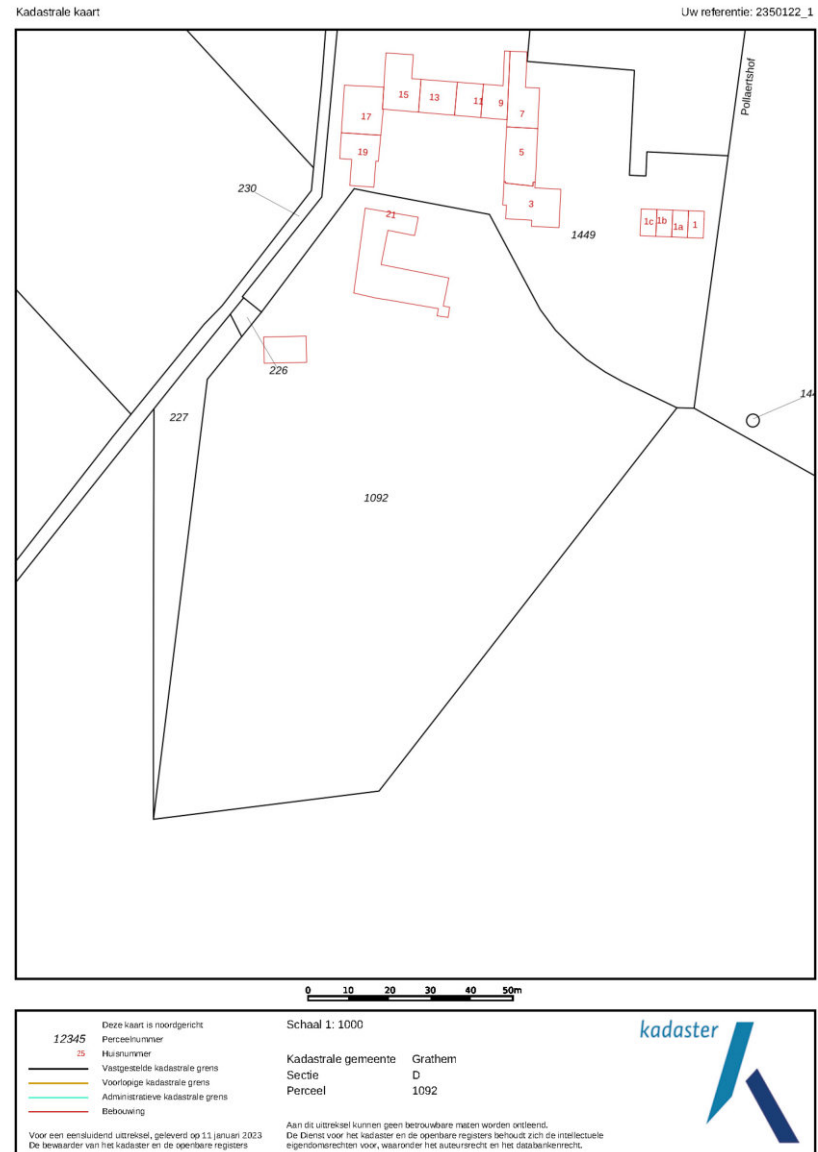
Bouwdeel E: Onvoldoende complete indruk om te kunnen beoordelen. De constructie als geheel komt niet erg in situ over.

Schouw

In kasteel Bethlehem te Maastricht zijn opmerkelijk genoeg vrijwel identiek dezelfde schoorstenen ingepast in een sierschouw ter ere van de eigenaar die begin 18de eeuw het volledige kasteel herbouwd heeft. De schouw is daarmee gedateerd op 1707 maar op stilistische gronden passen onder- en bovenstuk niet bij elkaar.

Kadastrale kaart

Redengevende omschrijving

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 17207

Smallepad 5
3811 HG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 11 januari 1968
Kadaster deel/nr: 82634/153

Monumentnaam **

Huis ten Hoeve

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*		
Grathem		Leudal		Limburg		
Straat*	Nr*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Pollaertshof	21		6096 BM	Grathem		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel		
Grathem	D			1092		

Rijksmonumentomschrijving**

Huis ten Hoeve. Op gedeeltelijk omgracht terrein gelegen complex, XVII A, bestaande uit een haakvormig hoofdgedeelte, toegankelijk via een iets lagere poortaanbouw met daar tegenaan een nog lager gedeelte, waarvan het tentdak wordt bekrond door een duiventil.

Van de hoofdvleugel heeft het ene gedeelte een schilddak terwijl het dak van het andere gedeelte eindigt tegen een gezwenkte gevel. De daklijst rust op een Maaslands consolefries, XVII A.

De meeste vensters hebben hardstenen omramingen met segmentbogen, XVIII. Van de oorspronkelijke geblokte tussendorpelkozijnen zijn enkele dichtgemetseld bewaard evenals de tweelichtvensters boven de poort.

Op het dak van de poortvleugel een dakruitertje.

Hoofdcategorie	Subcategorie	Functie
Kastelen, landhuizen en parken	Kasteel, buitenplaats	

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 12 november 2022

Pagina:

Bewonersgeschiedenis en interessante wetenswaardigheden

Familie Bormans

Oorkonde 17 oktober 1405: verklaard wordt door Johan (*heer van Ghoor*), de drossaard van Land van Thorn (*Gerard Haeck van Thorn*) en de scholtis van het land van Kessel (*Henrick van Merwyck*) dat er een twist is geweest tussen Jan Bormans en Goert Pente. Als scheidsrechters besluiten zij dat de regeling (*die tijdens het leven van beider schoonvader Arnold Struver van Kessel is besproken*) wordt bevestigd. De regeling ging over 18 malder aan rogge per jaar van Bormans aan Pente. (*1 malder is geen uniforme maat gebleken, in Beesel was dit ongeveer 160 liter*)

In 1405 nog geen sprake van een huis, alleen een goed.

Het goed komt uit de boedel van Struver, in 1438 overleden, later nog in een beleningsoorkonde bevestigd. Onduidelijk is hoe Struver aan het eigendom in Grathem is gekomen, mogelijk is dit via zijn familielijn, de Zuid-Limburgse familie Hulsberg van Schaloen. Daarnaast werden bij het overlijden de goederen van Struver verdeeld onder de twee dochters. In 12 mei 1449 akte van belening verleend door Jacob, heer tot Horn, Altena, Kortessem en Baucigny voornoemde Johan Borman van Baexem als wettig man en mombler van Beelen Arnt Struvers dochter van Kessel met Te Hove in Grathem (*inclusief jachtrechten en vrijheden c.a.*) die Arnt Struver van Kessel zijn dochter Beelen had gegeven. Omdat het volgens de akte een adelijk huis betreft is het waarschijnlijk dat Johan Borman het eerste huis hier gebouwd heeft. Johan van Goer (*drossaard van het land van Horn*) en Hendrick van Baexen tekenden/zegelden mee. Hiermee wordt ook duidelijk dat Johan Bormans uit Baexem komt en wel van Huis Bormans, tegenwoordig bekend als Huis Brias.

Het is belangrijk te weten dat deze familie Bormans de Limburgse familie betrof (*niet de Belgische met 3 kardinaalshoeden in het wapen*) met een leeuw in het wapen.

Op 7 juli 1510 verhuwde Arent (*Arnold!*) Bormans Thijssoen (*Thijs was wellicht een zoon of kleinzoon van Johan Bormans*) leen (*in bijzijn van leenmannen Lambrecht Pollart en Willem Peijel van Zwalmen*) over "T'gheen Hove".

Op 10 maart 1539 van Arent/Aert Bormans "den hoeff T'gheen Hove" —>naar broer Jan Bormans

Op 5 juni 1567 Jan Bormans van Grathem (!!!) "der hoeft Tgeenhoven te Grathem" —> Adolff Bormans

Op 4 oktober 1575 Adolff Bormans —> zoon Willem Bormans "den hoeff Tgheen Hoeve" namens zijn broers en zusters

Wapenstein 1609 (*in E.O.1, hier vroegere duivenhuis genoemd*) van Willem Bormans (*5 april 1635 overleden*) en Margaretha van Waes (*overleden 5 mei 1616*), grafstenen bewaard gebleven in kerk Grathem.

Op 2 oktober 1635 Willem Bormans —> jonker Wilhelm Bormans "den hoff Tgeen Hoeve te Grathem"

In 1641 huwelijk Willem Bormans met Maaseikse burgemeestersdochter Elisabeth Puytlinck. Kinderloos huwelijk—>1661 rekest aan prins-bisschop Luik als graaf van Horn om het te mogen vermaken aan wie hij bliefde. Dit werd ingewilligd.

De familie De Puytlinck

Ten Hove bleef in familie, ging naar twee erfgenamen die wel moesten trouwen, niet van Willem Maria Catharina Bormans en een neef van Elisabeth Arnold Christoffel de (*inmiddels "de"*) Puytlinck. Zij huwden 1669, echter eigenaar 1680 bij overlijden van Willem Bormans.

In 1687 stierf Maria Catharina op 32 jarige leeftijd en Arnold bleef achter met 7 kinderen en trouwde nooit weer. In 1704 verdronk zijn 2-jarige kleindochter Augusta von Moser tot Filzeck in de beek. In 1706 schoot zijn schoonzoon Von Moser de oudste zoon van Arnold dood in Ten Hove. Of dit een ongeluk was of naar aanleiding van een ruzie is niet duidelijk, wel dat Arnold mogelijk niet meer zoveel interesse in Ten Hove had, hij overleed in 1713 in kasteel Ter Biest bij Sint Truiden, een ander familiebezit.

Op 27 september 1715 zijn tweede (*waarschijnlijk enige overgebleven*) zoon Christoffel Egidius Christianus de Puytlinck

Op 20 november 1724 herhaling van verheffing.

Huwelijk met Maria Albertina von Bönninghausen maar huwelijk bleef kinderloos. Hij stierf in 1736 en zij bleef wonen in Ten Hove samen met haar ongehuwde broer Otto Dominicus von Bönninghausen. Op 15 oktober 1736 verhiel hij het bundig leen van Ten Hove, nu Bormanshuys geheten. Maria overleed op 80-jarige leeftijd in 1755, hij overleed in 1765 in Huis Hagenbroek te Thorn.

De families Van Aerdt en Van Lom

Voor het overlijden was al beklonken dat hun achternicht, Albertina van Aerdt uit Lottum Ten Hove zou erven. Zij trouwde met Petrus Matthias van Lom, een telg uit een Roermondse en Venlose magistratenfamilie.

Op 11 juli 1766 hief de pastoor van Grathem, Paulus Engels, leen namens Matthias (*of eigenlijk namens een van zijn kinderen, dochter Maria Louisa Antoinetta*) van "Bormanshuys weesende". Zij trouwde met Hubert de Brialmont en woonden in 1778 in Ten Hove. Het huwelijk bleef kinderloos en voor haar dood in 1792 vermaakte ze Ten Hove aan haar neef Jean Baptist Louis Philippe baron de Bounam de Ryckholt, de oudste zoon van haar zuster.

De familie De Bounam de Ryckholt

De uit Luik afkomstige familie De Bounam (*oorspronkelijk Bonhomme genaamd*) had in de zeventiende eeuw een groot vermogen verdiend in de glasindustrie. Als eigenaar van fabrieken in Luik, Fragnée, Hoei, Namen, Brussel, Den Bosch, Verdun en Maastricht konden zij niet alleen kasteel en de bijbehorende vrije rijksheerlijkheid Ryckholt in 1683 kopen maar ook een adellijke titel in 1693. -Jean Baptiste de Bounam ging samen met zijn echtgenote Anna Josephine de Floen d'Adlercrona in Ten Hove wonen en stierf er in 1806.

Zoon Adolf (*ook geruime tijd burgemeester van Grathem en Hunsel*) was getrouwd met Mathilde van Voorst tot Voorst. Hij overleed in 1860 en in 1881 erfde zijn zoon Alfred (*oudste van 6 kinderen*) Ten Hove.

Alfred verbleef op dat moment in toenmalig Nederlands Oost-Indië waar hij in 1874 ook overleed, in 1879 kwam zijn weduwe naar Ten Hove. Aan het eind van de 19de eeuw was Ten Hove een soort toevluchtsoord voor familie De Bounam: verschillende zussen van Alfred met echtgenotes en kinderen verbleven er geregeld.

Alfreds enige dochter Adèle Marie Isidore Louise de Bounam de Ryckholt ging Ten Hove als huurder in 1899 met haar man Frans Josef Antonius Vos de Waal (*kantonrechter in Roermond*) bewonen. Na de geboorte van hun oudste twee kinderen vertrokken zij in 1902 naar Roermond om 15 jaar later weer terug te komen.

In de tussentijd huurden ook nog een periode een religieuze orde Ten Hove (*in het kader van dit onderzoek is geen vervolgonderzoek naar de orde/werkzaamheden van deze orde gedaan*)

Familie Vos de Waal vertrok in 1919 naar Oegstgeest en Ten Hove werd in 1920 verkocht en voor het eerst in de geschiedenis van het pand aan iemand buiten de directe familiekring overgedragen.

Eigenaren in 20ste eeuw

In 1920 werd Ten Hove door oud-directeur (*geboren in Heerlen*) Marie Hubert Laurent Constans Breuls en zijn echtgenote (*en vijf kinderen met een ongetrouwde tante*) gekocht en in 1926 verkocht aan Matthieu Kessels.

Kessels kocht het huis met de boerderij maar ging het huis niet bewonen. Vanaf 1933 werd het huis weer bewoond door religieuzen, Zusters van het Heilig Hart dit keer.

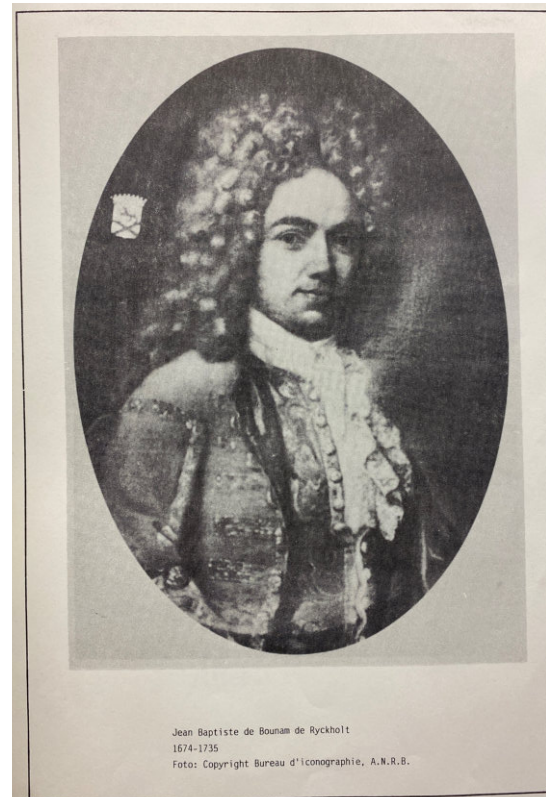
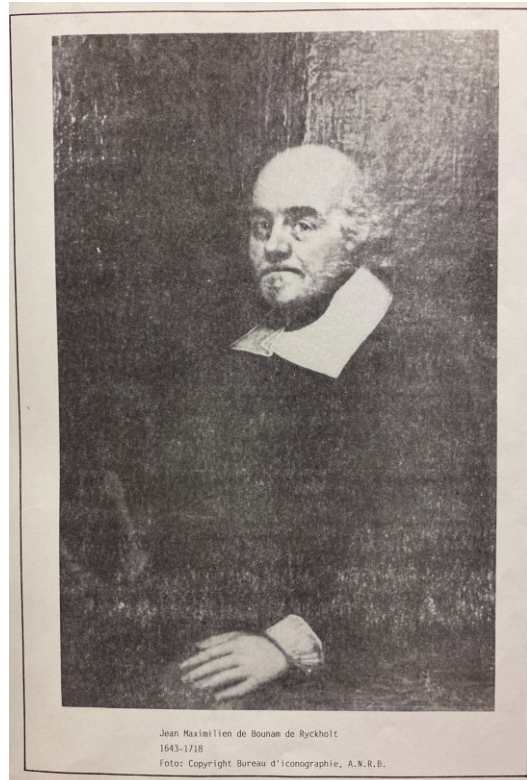
In de winter van 1944-1945 had Ten Hove veel te lijden van granaatinslagen, vooral in november 1944. De zusters bleven tot 1958 in Ten Hove en werd het verkocht aan levensverzekeringsmaatschappij Het Hooge Huys uit Alkmaar die het gebouw als vakantielocatie voor kinderen van het personeel ging gebruiken. Hiervoor werd

in 1965 Ten Hove grondig gerestaureerd en daarnaast een gedeelte van de gracht gedempt.

In 1977 werd Ten Hove aan antiquair Van der Meer voor 20 jaar verpacht die er ook (*enigszins clandestien*) een horecafunctie in onder had gebracht. In 1992 werd nummer 21 (het kasteel en landgoed) verkocht aan de heren Meyerman en Vierssen die het complex weer een grondige opknapbeurt gaven. De voorhof/boerderij van het kasteel is uiteindelijk verbouwd door een lokale ontwikkelaar/aannemer (Corstjes uit Thorn) en opgedeeld in 9 woningen. Rond 2015 is het pand overgenomen door familie Van der Feltz. In 2022 hebben zij ook een van de woningen in de voorhof gekocht waarmee het bezit weer een (*gedeeltelijke*) verbinding heeft gekregen.

Gebruikte bronnen: (Forschelen, 1990), (Verzijl, 1956) (Meyerman, 1996)
(Hupperetz, 2005), (Crassier, 1931)

Portretten en wapen familie De Bounam de Ryckholt, bron: Inventaris van het archief van de familie de Bounam de Ryckholt 1545-1957, W.E.S.L. Keyser-Schuurman, Regionaal Historisch Centrum Limburg.

